

JOKA NIEMEEN, NOTKOHON, SAARELMAAN

Suomalainen hirsinen valmismökkiarkkitehtuuri

1970- ja 1980-luvuilla

Avotakka- ja Arkkitehti-lehdissä

Päivi Kulo

Pro gradu -tutkielma

Taidehistorian oppiaine

Humanistinen tiedekunta

Helsingin yliopisto

Ohjaaja prof. Kirsi Saarikangas

Marraskuu 2020

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		
Tekijä – Författare – Author Päivi Kulo		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Joka niemeen, notkohon, saarelmaan. Suomalainen hirsinen valmismökkiarkkitehtuuri 1970- ja 1980-luvuilla Avotakka- ja Arkkitehti-lehdissä		
Oppiaine – Läroämne – Subject Taidehistoria		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu	Aika – Datum – Month and year Marraskuu 2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 108+31
Tiivistelmä – Referat – Abstract Tutkin työssäni, millaista suomalainen valmismökkien arkkitehtuuri oli 1970- ja 1980-luvuilla ja miten se muuttui, ketkä suunnittelivat valmismökkimalleja, millaisiin asioihin kiinnitettiin huomiota valmismökeistä kirjoitetuissa artikkeleissa ja millainen oli valmismökkien ja yksilöllisesti suunniteltujen mökkien suhde. Lähdemateriaalinani minulla on <i>Avotakka-</i> ja <i>Arkkitehti</i> -lehtien kesämökkiarkkitehtuuria ja kesämöккеilyä koskevat artikkelit ja mainokset vuosilta 1970-1989. Aineiston tarkastelussa keskityn hirsisiin valmismöккеihin. Tutkimusmetodinani käytän sisällönanalyysia. Tärkeimmät lähdemateriaalinani ovat <i>Avotakka</i> -lehdistä löytyvät artikkelit, joissa esitellään valmismökkivalmistajien myynnissä olevia kesämökkimalleja. Kaiken kaikkiaan lehdistä löytyi 281 kesämöкке-aiheista artikkelia ja 84 hirsimökkivalmistajan mainosta. 1970- ja 1980-luvuilla kesämöккеjä rakennettiin enemmän kuin koskaan aikaisemmin, ja melkein 40 prosenttia Suomen nykyisestä mökkikannasta on rakennettu näinä vuosina. Hirsisten valmismökkien teollinen tuotanto oli aloitettu 1950-luvun lopulla, mutta se kehittyi merkittävästi vasta 1970- ja 1980-luvuilla. Tutkimusajanjaksollani toimi useita kymmeniä pieniä hirsiveistämöккеjä ja suuria hirsitehtaita, ja materiaalissani mainitaan yhteensä 77 hirsisten valmismökkien valmistajaa. Valmistajat kopioivat toistensa tuotantoa, ja veistämöidden mökkimallistot olivat 1980-luvulle asti keskenään hyvin samantapaisia. 1970-luvun alussa monet veistämöidden olivat vielä pieniä, eikä niillä ollut varaa ammattisuunnittelijoihin. Suunnittelijoiden maininta artikkeleissa lisääntyy 1970-luvun loppupuolella, mutta edelleen 1980-luvulla moni valmismökkimalli suunniteltiin tehtaalla ilman ammattisuunnittelijan työpanosta. Nimekkäimmät hirsisiä valmismöккеjä suunnitelleet arkkitehdit ovat aineistossani Kaija ja Heikki Sirén. Artikkelien toimittajat ja asiantuntijat kiinnittävät lehdistä huomiota niin mökkimallien ulkonäköön kuin toimivuuteen. Ulkonäössä keskitytään varsinkin mökkimallien runsaaseen koristeluun ja suomalaisen puurakennusperinteen vastaisiin vaikutteisiin. Lisäksi kesämökkien sopivuutta rakennuksen ympäristöön on käsitelty useammassa artikkelissa. Aineistostani selviää, että 1970-luvun alussa nelihenkisen perheen kesämöккеin perustyyppi oli pieni tuvan, keittokomeron ja saunan käsittävä rakennus, jossa oli pieni katettu terassi. Malli oli tullut suosituksi jo 1960-luvulla. Hirsiset kesämöккеit olivat joko suorakaiteen tai L-kirjaimen muotoisia, matalia ja satulakattoisia. Ne oli koristeltu näyttävillä pitkänurkkaisilla salvoksilla ja eripituisilla hirrenpäillä. Hirsisten valmismökkien mallit poikkeavat saman ajan yksilöllisesti suunnitelluista möккеistä ja elementtirakenteisista valmismöккеistä, jotka olivat yksinkertaisempia, usein tasakattoisia ja pohjaratkaisultaan monimuotoisempia. 1970-luvulla kesämöккеit rakennettiin pääsääntöisesti vain kesäkäyttöön, mutta 1980-luvulle tultaessa niiltä vaadittiin ympärivuotista käyttömahdollisuutta. 1980-luvulla mökkien mallit suurenivat, ja vuosikymmenen lopussa materiaalissani näkyy hirsisissä mökkimalleissa uudenlaista arkkitehtuuria. Ensimmäinen parvellinen kesämökkimalli, <i>Pohjalainen Jokisauna</i> , esitellään materiaalissani vuonna 1970. Niin kutsuttu käkikello-möкке eli puolitoistakerroksinen parvekkeellinen päätymökkimalli kehittyi 1970-luvun lopulla, ja 1980-luvun aikana siitä tuli suosituimpia valmismökkimalleja. Nimensä mukaisesti se oli saanut ulkonäköönsä vaikutteita mm. alppitaloista. 1970- ja 1980-luvun valmismökkimallit ovat muokanneet mielikuviamme siitä, millainen on suomalainen ”perinteisen” näköinen kesämöкке. Mökkimallit olivat saaneet vaikutteita niin kansallisromantiikan ajan huviloista, alppitaloista, 1920- ja 1930-lukujen saunamöккеistä kuin suomalaisesta talonpoikaisesta puurakentamisesta. Monet suosittu 1970- ja 1980-luvun hirsiset valmismökkimallit ovat yhä edelleen valmistajien mallistoissa.		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords kesämöкке, valmismöкке, kesämöккеarkkitehtuuri, valmismöккеarkkitehtuuri		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Keskustakampuksen kirjasto		

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto.....	1
1.1 Aiheen esittely ja tutkimuskysymykset	1
1.2 Tutkimuksen keskeiset käsitteet	5
1.2.1 Kesämökki-sanankäytöstä	5
1.2.2 Valmismökki ja yksilöllisesti suunniteltu mökki.....	7
1.3 Aikaisempi tutkimus, kirjallisuus ja muu tutkimusaiheeseen liittyvä materiaali.....	8
1.4 Lähdemateriaali <i>Avotakka-</i> ja <i>Arkkitehti</i> -lehdet	12
1.5 Tutkimusmenetelmät ja tutkimuksen kulku sekä lehtiartikkeleista tutkimusaineistona.....	16
2. Suomalaisen vapaa-ajan käytön ja kesämökkirakentamisen historiaa.....	22
2.1 Huvilat ja viikonloppumajat, kesämökkirakentamisen esikuvat ennen toista maailmansotaa.....	22
2.1.1 1800-luvun kesähuvilakulttuurista löytyvät kesämökeilyjuuret	22
2.1.2 Kansallisromanttinen hirsihuvila	24
2.1.3 1900-luvun alkuvuosikymmenet ja pienet weekend-majat	27
2.1.4 Saunan merkitys vapaa-ajan asumisessa	31
2.2 Kesämökkien leviäminen - sotien jälkeinen aika	32
2.2.1 Vapaa-ajan lisääntymisen ja kaupungistumisen vaikutukset kesämökkien rakentamiseen.....	32
2.2.2 1950-luvun yksikerroksinen puurakenteinen kesämökki	36
2.2.3 Modernismi 1960-luvun kesämökkiarkkitehtuurissa	39
2.2.4 Mökkirakentamisen kasvulukuja 1970- ja 1980-luvuilla	43
2.3 Hirsisen valmismökkiteollisuuden tuotannon kasvuvuodet.....	44
2.4 Suomalaisen kesämökin hankintaan vaikuttaneita syitä.....	48
3. Hirsiset valmismökit <i>Avotakka-</i> ja <i>Arkkitehti</i> -lehtien artikkeleissa vuosina 1970-1989.....	53
3.1 Lehdissä esiteltyjen kesämökkien ja mökkimallien suunnittelijoista.....	55
3.2 Valmismökkimallit suurenevat 1970-luvun aikana.....	60
3.2.1 Mökkien suhde perheen kaupunkiasuntoon.....	60
3.2.2 1970-luvun alun mökkimallien perustyyppi.....	62
3.2.3 Valmismökit kasvavat ylöspäin	69
3.2.4 Alppitalot valmismökkien esikuvina.....	74

3.2.5 Mökkien vaatimustaso kasvaa 1980-luvulla.....	78
3.3 Koristeellisuuden ja romantiikankaipuun problematiikasta valmismökkien ulkonäössä.....	83
3.4 Valmismökkien uudet tuulet 1980-luvun lopulla	89
3.5 Kesämökkien suhde maisemaan ja rakennuspaikkaan	92
3.5.1 Valmismökkien sopeutuminen maisemaan	96
3.6 Hirsi valmismökkien rakennusmateriaalina ja hirsimökin kuviteltu menneisyys.....	98
4. Lopuksi.....	103
LÄHTEET	109
LIITTEET.....	121

1. Johdanto

1.1 Aiheen esittely ja tutkimuskysymykset

Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2019 Suomessa oli 511 900 kesämökkiä¹, ja kun kaikki vapaa-ajan käytössä olevat kiinteistöt, kuten erilaiset mummonmökit, vanhat maatilat ja muut loma-asunnot lasketaan vielä mukaan, päästään jopa noin 720 000 vapaa-ajan asumukseen. Arviolta 70 prosenttia suomalaisista harrastaa mökkeilyä ainakin jossain määrin, ja kesämökin omistaja viettää mökillään keskimäärin 80 päivää vuodessa.² Suomessa onkin loma-asuntoja enemmän kuin missään muussa EU-maassa laskettuna asukasta kohden³.

Viranomaiset ovat olleet huolissaan, että suomalaiset nuoret aikuiset eivät olisi enää niin innokkaita kesämökin omistajia kuin vanhemmat sukupolvet, ja uhkana olisi, että tuhannet mökit autoituisivat tulevaisuudessa⁴. Kesämökkeily on kuitenkin saanut uutta nostetta ja näkyvyyttä 2010-luvulla median avustuksella. Kauppojen lehtihyllystä löytyy useita vapaa-ajan asumista käsitteleviä lehtiä, ja televisiosta voi katsella useampaa kesämökkeilyä ja mökkien remontoimista ja sisustamista käsittelevää ohjelmaa⁵. Loma-asuntomessut ovat keränneet kymmeniätuhansia oman vapaa-ajan asunnon ostosta tai remontoinnista haaveilevia kävijöitä⁶. Viimeistään vuonna 2020 koronaviruksen levitessä maailmanlaajuisesti on nähty kesämökkeilyn suosion uusi huippu, sillä matkustusrajoitusten takia suomalaisten on täytynyt keksiä vapaa-ajalleen muuta ajanvietettä kuin ulkomaanmatkailu, ja monet suomalaiset ovat löytäneet kesämökkeilyn ja luonnossa olemisen hyvät puolet uudelleen.⁷ Koronaviruksen myötä on

¹ Kesämökit 2019. Tilastokeskuksen verkkosivut.

² Arviot perustuvat Suomi rakentaa -sivuston laskelmiin. Mökkeily tuo maaseudulle hyvinvointia. Suomi rakentaa-tietopalvelun verkkosivut.

³ Juntto & Vilkkio 2005, 135.

⁴ Saaristoasiain neuvottelukunta ja Maa- ja metsätalousministeriö ovat tehneet asiasta vuosina 2016-2017 selvityksen nimellä Nuoret aikuiset mökkiläisinä 2030. Siinä todettiin, että nuoret aikuiset ovat kiinnostuneita mökkeilystä, mutta vain puolet vastaajista oli kiinnostunut lunastamaan suvun mökin. Perinteet ja oma ranta houkuttelevat mökin hankintaan, mutta mökistä ei haluta kallista työleiriä, ja nuorten aikuisten ajasta kilpailee moni muukin asia. Nuoret aikuiset mökkeilijöinä 2030 -selvitys 2017, 12.

⁵ Vain mökkeilyyn tai muuhun vapaa-ajan asumiseen keskittyvät esim. Meidän mökki ja Maalla -lehdet sekä Huvila & huussi -televisio-ohjelma ja Suomen kaunein koti: kesämökit -ohjelma, jossa etsitään Suomen kauneinta kesämökkiä.

⁶ Osuuskunta Suomen Asuntomessut on järjestänyt loma-asuntomessut 11 kertaa vuosina 2000-2014. Kävijöitä messualueella on ollut vuosittain 32 000-65 000. Loma-asuntomessujen kävijämäärät. Osuuskunta Suomen Asuntomessut verkkosivut.

⁷ Esimerkiksi Suomen kymmenessä suurimmassa mökkikunnassa tehtiin tänä vuonna tammi-kesäkuussa 34 %

käynyt muutenkin hyvin selväksi, että kesämökkeily on edelleen erittäin tärkeä osa suomalaisten elämää. Keväällä 2020 koronaviruksen ensimmäisen aallon leviämisen ollessa pahimmillaan hallituksen tiedonannossa huomautettiin erikseen, ettei mökille pitäisi lähteä karanteenirajoitusten vuoksi⁸.

Kiinnostukseni kesämökkejä kohtaan alkoi oman mökin hankintahaaveista jo yli kymmenen vuotta sitten. Tutustuin silloiseen mökkitarjontaan, minkä myötä kiinnostukseni kesämökkejä ja vapaa-ajan asumisen historiaa kohtaan heräsi. Halusin tietää, millaisia kesämökkejä Suomesta oikein löytyy, milloin niitä on rakennettu ja millainen on valmismökkien ja yksilöllisesti suunniteltujen⁹ mökkien suhde? Omalla perheelläni ei ollut lapsuudessani kesämökkiä, mutta vietimme jonkun verran aikaa isovanhempieni mökillä Viljakkalassa 1970-luvun lopulla ja 1980-luvulla. Kesämökki oli pieni, ja siellä ollessamme sekä isovanhempani että nelihenkinen perheeni ahtauduimme tuvan ja saunan kokoiseen hirsirakenteiseen mökkiin, kunnes mökin pihapiiriin rakennutettiin nukkuma-aitta. Viereisillä tonteilla mökkeilivät vaarini sisarukset perheineen.

Analysoin tässä pro gradu -työssäni *Avotakka*- ja *Arkkitehti*-lehtien kesämökkiesittelyjä ja vapaa-ajan asumista koskevia artikkeleita ja mökkivalmistajien mainoksia vuosilta 1970-1989. Näihin kahteen vuosikymmeneen päädyin sen takia, että tuolloin mökkikannan kasvu on ollut suurinta; noin 37 prosenttia nykyisestä mökkikannasta on rakennettu 1970- ja 1980-lukujen aikana¹⁰. *Avotakka*- ja *Arkkitehti*-lehtien artikkelit otin tarkasteluni kohteiksi siksi, että tutkielmani aikakauden mökkikannasta on muuten vaikeaa löytää laajempaa materiaalia. Aiheesta ei ole kirjoitettu kovinkaan monessa kirjassa tai tutkimuksessa, ja muukin

enemmän mökkikauppoja kuin viime vuonna vastaavaan aikaan, ja uusia mökkilainoja nostettiin eniten kymmeneen vuoteen. Korona todella toi vilkkaan mökkikesän: suurissa kunnissa jopa 75 prosenttia enemmän mökkikauppoja kesäkuussa 7.7.2020. Yleisradion verkkosivut.

⁸ Muun muassa 15.4.2020 hallituksen tiedonannossa pääministeri Sanna Marin painotti, että mökille ei tulisi lähteä, sillä mökkipaikkakuntien sairaanhoidon kantokyky ei kestäisi mökkiasukkaiden sairastumista. Kinnunen MT 15.4.2020.

⁹ Yksilöllisesti suunnitelluilla mökeillä tarkoitan arkkitehdin alusta asti tietylle rakennuttajalle ja tietylle tontille suunnittelemaa kesämökkiä. Myös valmismökkimalleja saa vuokrattuna, joten nekin voivat näin ollen olla yksilöllisiä. Tästä enemmän luvussa 1.2 Tutkimuksen keskeiset käsitteet.

¹⁰ Jos kesämökkien rakentamisen määrää vertaa vuosikymmenittäin nykyiseen kesämökkimäärään, niin ennen vuotta 1970 on rakennettu noin 34 % kesämökeistä. Seuraavan kahden vuosikymmenen aikana, vuosien 1970-1990 välillä on rakennettu noin 37 % ja tämän jälkeen neljän vuosikymmenen aikana noin 28 % kesämökkikannasta. Laskentatapa on toki vain viitteellinen, sillä osa vanhemmista mökeistä on voitu purkaa vuosien myötä. Lisäksi Tilastokeskus on aloittanut kesämökkien laskennan vasta vuonna 1970, joten sitä edeltävät luvut ovat enemmän arvioita. Kesämökit 2019 ja Huvilaomistuksesta koko kansan mökkeilyyn. Tilastokeskuksen verkkosivut.

dokumentointi on vähäistä.¹¹ Lehtikirjoitusten analyysiin päädyttyäni halusin saada sekä alan ammattilaisille että kuluttajille suunnatut lehdet lähdemateriaaliksni ja verrata miten kesämökkirakentamista on niissä käsitelty. *Arkkitehti*-lehti on suunnattu arkkitehdeille ja muille rakennusalan ammattilaisille. *Avotakka* taas on suunnattu kuluttajille, jotka ovat kiinnostuneet sisustamisesta, kotiin ja vapaa-aikaan liittyvistä asioista sekä jonkun verran rakentamisesta ja rakennuttamisesta. Muita aikakauslehtiä, jotka näinä kyseisinä vuosikymmeninä olisivat käsitelleet vapaa-ajan asumista vuodesta toiseen, ei oikeastaan ole.¹² Aloitusvuoteen 1970 päätymistä tuki osittain myös se, että *Avotakka* on perustettu vasta 1967, ja lehden oman toimituksellisen linjan kehittyminen kesti joitakin vuosia. *Avotakan* uusi linja tavallisen perheen sisustuslehtenä löytyi oikeastaan vasta vuonna 1971¹³, joten olisin voinut aloittaa tutkimukseni perustellusti myös tästä vuodesta. Mielestäni on kuitenkin selkeämpää, että materiaali oli jakautunut tasaisesti kahdelle vuosikymmenelle. Myös tilastotiedot, joihin olen viitannut, on jaoteltu yleensä vuosikymmenittäin.

Olen käyttänyt työssäni tutkimusmenetelmänä sisällönanalyysia, jossa sanallisesti pyritään kuvailemaan analysoitavan materiaalin sisältöä. Alkuperäinen tutkimuskysymykseni oli yksinkertaisesti selvittää, millaisia kesämökkejä valitsemani ajanjakson kuluessa Suomeen rakennettiin *Avotakka*- ja *Arkkitehti*-lehtien aineiston perusteella. Työni edistyessä ja lähdemateriaaliini tutustuessani minua alkoi kiinnostaa ennen kaikkea valmismökit, niiden arkkitehtuuri ja suunnittelijat, joten tutkimuskysymykseni muodostuivat seuraavanlaisiksi:

- 1) Millaista hirsisten valmismökkien arkkitehtuuri oli ja miten se kehittyi 1970- ja 1980-luvuilla *Avotakka*- ja *Arkkitehti*-lehtien artikkelien ja mainosten perusteella?
- 2) Ketkä suunnittelivat hirsisiä valmismökkimalleja?
- 3) Mihin asioihin kiinnitetään huomiota hirsisistä valmismökeistä kirjoitetuissa artikkeleissa?

¹¹ Kesämökkikirjallisuudesta ja aikaisemmasta tutkimuksesta olen kirjoittanut luvussa 1.3. Kirjallisuuden lisäksi esim. Yleisradio on käsitellyt kesämöккеilyä erilaisissa ohjelmissaan, ja useita vanhoja taltiointeja eri vuosikymmeniltä löytyy Ylen Elävästä Arkistosta. Elävän Arkiston ohjelmat ovat kuitenkin aiheeltaan hyvin hajanaisia käsitellen lähinnä kesämöккеilyä elämäntapana tai kesämökin ostoa tai rakentamista.

¹² 1960- ja 1970-lukujen vaihteen muutto- ja rakennusaalto sekä nuorten perheiden lukumäärän kasvu synnyttivät monia uusia sisustamista ja rakentamista käsitteleviä lehtiä, mutta koti”buumin” laantuessa 1980-luvun alussa monien julkaiseminen oli jo ehtinyt loppua. Yhtyneillä kuvalehdillä oli 1975-1978 ilmestynyt Pientalo-omakoti-lehti ja 1978-80 ilmestynyt Makasiini. A-lehdet alkoivat 1977 julkaista Meidän talo -lehteä, joka jatkoi omakotiasujalle suunnattua Rakennusviesti-nimistä lehteä. Sarantola-Weiss 2003, 155.

¹³ *Avotakan* kohderyhmäksi oli alkuvuosina määritelty varakkaammat kuluttajat. Linja muuttui vuonna 1971. Sarantola-Weiss 2003, 169.

4) Millainen on valmismökkien ja arkkitehtien suunnittelemien yksilöllisten mökkien suhde lehdissä?

Suurin osa valmismökkivalmistajista on ollut hirsitehtaita¹⁴, joten tutkimuskohteekseni olen rajannut hirrestä rakennetut valmismökkirakennukset. Olen vertailun vuoksi toisinaan huomioinut myös muusta materiaalista valmistettuja mökkejä, mutta lähdemateriaalin laajuuden vuoksi jouduin jättämään muiden kuin hirsirakenteisten kesämökkien tarkemman tutkimisen työni ulkopuolelle.

Mökkitontilla toiminnot jakautuvat eri puolille pihapiiriä ja eri rakennelmiin. Mökin pihapiiristä löytyy yleensä useita, usein vähitellen rakennettuja eri rakennuksia, kuten päämökki, jossa asutaan, erillinen saunamökki, lisämajoitusta tarjoava aitta, varasto tai vaja kaikelle tarpeelliselle säilytettävälle tavaralle ja ulkokäymälä, jos sisä vessaa ei ole. Lisäksi tontilta saattaa löytyä autotalli, kesäkeittiö, grillikatos, leikkimökki, huvimaja tai joku muu rakennelma. Kesämökin omistaja kokee yleensä koko tämän rakennusten kokonaisuuden mökiksi. Tässä työssäni olen kuitenkin keskittynyt vain päämökkiin eli siihen rakennukseen, missä suurimmaksi osin asutaan, laitetaan ruokaa ja nukutaan. Joskus raja kesämökin ja saunamökin välillä on häilyvä; mökkitontille on voitu ensin rakentaa pieni saunamökki tupineen, jossa on asuttu ensimmäiset vuodet, kunnes varallisuus on antanut myöden rakentaa isompi päämökki.

Arkkitehti Harri Hautajärvi on kirjassaan *Huviloita – Saunoja* sitä mieltä, että juuri näinä kyseisinä vuosikymmeninä 1970- ja 1980-luvuilla ei kesämökkiarkkitehtuurissa oikein tapahtunut mitään kiinnostavaa, laatu ei ollut aina hyvää ja vasta 1990-luvulla alettiin kesämökkien arkkitehtuuriin panostaa.¹⁵ Kiinnostavaa on nähdä, näkyykö tämä aineistossani. Olen lukenut, että valmismökkejä suunniteltiin hirsiveistämöillä piirtämällä mökkien pohjia vain tupakka-askin kanteen. Voiko tämä olla totta, eikö suunnitteluun todella käytetty tämän enempää vaivaa? Ennakko-oletukseni on, että *Avotakassa* on käsitelty valmismökkejä ja mökkeilyä yleisestikin huomattavasti laajemmalla näkökannalla kuin *Arkkitehti*-lehdessä, ja *Avotakka* on myös ottanut huomioon lukijat mahdollisina mökkirakentajina ja -rakennuttajina. Vaikka *Arkkitehti*-lehden lukijat ovat olleet yhtä hyvin potentiaalisia mökinrakentajia, he ovat

¹⁴ Nissinen et al 2003, 49-50, 58. Irmeli Visannin Lomakotikirjassa vuodelta 1968 esitellyistä valmismökkimalleista ja valmistajista noin 60 % on hirsivalmistajia. Visanti 1968, passim.

¹⁵ Hautajärvi 2007, 27.

rakennusalan ammattilaisina enemmän tietoisia kesämökin ostamiseen, rakentamiseen ja suunnitteluun liittyvistä asioista kuin *Avotakan* lukijat. Lisäksi on oletettavaa, että *Arkkitehti*-lehden lukija on ammatiltaan arkkitehti tai muu rakennusalan suunnittelija, joka pystyy suunnittelemaan itse itselleen kesämökin, jos sellaisen haluaa.

Tämän työn ensimmäisessä luvussa kirjoitan tutkimukseni keskeisistä käsitteistä, aikaisemmasta tutkimuskirjallisuudesta ja käyttämästäni kirjallisuudesta, lähdemateriaaleistani eli *Avotakka*- ja *Arkkitehti*-lehdistä ja tutkimusmetodistani. Luvussa kaksi käsittelen kesämökkien, mökkeilyn ja vapaa-ajan historiaa. Kesämöккеilyn ja kesämökkien rakentamisen ihanteet ovat muuttuneet eri vuosikymmeninä, ja historia on vaikuttanut tutkimusajanjaksoni mökkikantaan. Vapaa-ajan vieton muuttuminen on vaikuttanut myös siihen, mitä kesämökeiltä on odotettu. Kirjoitan lyhyesti myös kesämöккеilystä ilmiönä, sillä se mitä mökillä tehdään ja minkälaisiin tunteisiin se vetoaa, on vaikuttanut mökkien hankintaan, suunnitteluun ja rakentamiseen. Lisäksi kerron hirsiteollisuuden kehitymisestä, sillä tämä on myös omalta osaltaan vaikuttanut siihen, millaisia valmiskesämöккеjä tutkimusajankohtana on pystytty rakentamaan. Luvussa kolme analysoin lähdemateriaalejani eli *Avotakka*- ja *Arkkitehti*-lehtien artikkeleita ja mainoksia tutkimuskysymyksieni perusteella.

1.2 Tutkimuksen keskeiset käsitteet

1.2.1 Kesämökki-sanan käyttämisestä

Vapaa-ajan asunnoista käytetään hyvin erilaisia nimityksiä, joista osaa käytetään synonyymeinä, ja osalla taas on ainakin pieniä vivahde-eroja. Vapaa-ajan asunnoista voidaan puhua esimerkiksi termeillä huvila, mökki, kesämökki, loma-asunto, ja nykyään suosituksi on tullut myös termi kakkoskoti. Näiden käsitteiden tarkasteleminen ei ole helppoa, sillä vakiintuneita määrittelyjä ei ole. Aineistonani olleissa *Avotakan* artikkeleissa näkyi näiden termien lisäksi vielä nimitykset lomakoti, lomamökki, kesämaja ja maja.

Vapaa-ajan asuntojen nimiä pro gradu -työssään tutkineen Sanna Raskin mukaan vapaa-ajan asunto on termeistä neutraalein, kun taas mökki- ja huvila-sanoissa on mukana jo tunne- ja

arvolataus. Kesämökki-sana yleistyi huvila-sanan sijaan jo 1930-luvulla¹⁶, ja se on vakiintunut nimityksenä vapaa-ajan asunnolle. Kesämökki-termiä käyttää esimerkiksi Tilastokeskus. Kesämökillä tarkoitetaan yleensä kiinteästi sijaintipaikalleen rakennettua vapaa-ajan asuinrakennusta tai asuinrakennusta, jota käytetään loma- tai vapaa-ajan asuntona. Kesämökit eivät sisälly rakennuskantatilastoon, vaikka niistä kiinteistöveroakin maksetaan, vaan niistä saadaan tietoa Tilastokeskuksen Väestörekisterikeskuksen väestötietojärjestelmästä, johon kuntien rakennusvalvontaviranomaiset ilmoittavat rakennuksia koskevat rakennusluvan varaiset tiedot.¹⁷

Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen tutkijoiden Adriaan Perreelsin ja Elina Kankaan mukaan sana kesämökki viittaa tyypillisesti kiinteistömuotoon, joka ei ole asumiskelpoinen ympäri vuoden ja jonka varustetaso on melko vaatimaton. Kesämökki on tavallisesti yksityisomistuksessa ja ensisijaisesti hankittu omaa käyttöä varten. Sen sijaan termit vapaa-ajan asunto ja loma-asunto viittaavat sekä yksityiseen mökkiin että kaupalliseen majoitukseen. Lisäksi käyttämällä sanaa asunto sanan mökki sijaan korostetaan, että varustetaso ja rakennelman yleinen laatu ovat tietyn minimitason yläpuolella. Kakkosasunnolta taas odotetaan, että se on ympäri vuoden asumiskelpoinen ja siksi myös varustetaso on melko korkea. Uudisrakennuksen, jota kutsutaan huvilaksi, odotetaan olevan varustetasoltaan korkea ja pinta-alaltaan suuri.¹⁸

Mummonmökki-sanaa käytetään melko laajasti. Tiukimmillaan sillä tarkoitetaan 1600-luvun lopun ja 1900-luvun alkuvuosikymmenten välissä työväestölle rakennettua pientä ja vaatimatonta hirsitaloa, joka on voinut olla esimerkiksi torppa, ruukin työntekijän mökki tai mäkitupa.¹⁹ Mutta yleisesti mummonmökki-termillä tarkoitetaan kuivalla maalla olevaa yksinkertaista vanhempaa mökkiä²⁰. Vapaa-ajan rakennusten myynti-ilmoituksissa saatetaan mummonmökki-sanaa käyttää myös uudemmista rakennuksista kuten maaseudulla olevista rintamamiestaloista, jotta ne kuulostaisivat houkuttelevammilta. Mökkien myynti- ja

¹⁶ Hautajärvi 2018, 60.

¹⁷ Rask 2008, 1.

¹⁸ Perreels & Kangas 2007, 2.

¹⁹ Hatakka & Halme Meillä kotona -lehden verkkosivut 19.9.2018.

²⁰ Ks. esim. Kiviniemi IL 12.4.2019.

vuokrausilmoituksissa on viime vuosina näkynyt myös termi vaarinmökki, joka on ilmeisesti keksitty mummonmökki-sanan rinnalle mainosmielessä ja jolla yritetään erottaa tarjonnasta.

Saunamökki on taas rakennus, joka on tarkoitettu lähinnä saunomiseen. Toisinaan saunamökkiinkin on rakennettu niin iso tupa tai muu huone, että siinä voi asua, nukkua ja laittaa ruokaa. Koska kesämökissä puolestaan saattaa olla saman katon alla sauna, ison saunamökin ja kesämökin välinen raja on mielestäni häilyvä.

Olen pyrkinyt käyttämään työssäni sanaa mökki tai kesämökki, paitsi jos olen viitannut tekstiin, jossa puhutaan rakennuksista muilla nimityksillä.

1.2.2 Valmismökki ja yksilöllisesti suunniteltu mökki

Olen käyttänyt työssäni termejä valmismökki ja yksilöllisesti suunniteltu mökki. Valmismökki on teollisuuslaitoksessa kuten hirsiveistämöllä²¹ sarjatyönä valmistettu rakennus, jonka voi valita valmiista malleista ja jonka saa toimitettuna osina tai kokonaan valmiiksi rakennettuna ja paikan päälle kuljetettuna. Koska melkein jokaiseen mökkiin kuuluu joukko teollisuudessa valmistettuja osia, kuten ovet ja ikkunat, on esimerkiksi mökkirakentamisesta *Lomakoti*-kirjan kirjoittanut arkkitehti Irmeli Visanti katsonut rungon valmistustavan ratkaisevan, onko talo tehty tehdastyönä vai käsityönä.²²

Yksilöllisesti suunniteltu mökki on arkkitehdin tai muun rakennusalan ammattilaisen suunnittelema mökki, joka on rakennuttajan tilaama ja suunniteltu tiettyyn paikkaan. Sen rakennusmateriaalit on kuitenkin voitu valmistaa joko kokonaan tai osittain tehtaassa. Termiä yksilöllisesti suunniteltu rakennus on käyttänyt muun muassa Harri Hautajärvi kirjassaan *Huviloita - Saunoja*.²³ Irmeli Visanti on käyttänyt termiä yksilöllinen talo mökkikirjassaan²⁴, mutta tämä tai yksilöllinen mökki on mielestäni liian suppea termi. Valmismökkin voi saada haluamillaan muutoksilla ja tehdä siitä yksilöllisen. Yksilöllisesti suunnitellussa mökissä onkin

²¹ Pienemmät hirsisiä valmismökkejä valmistavat yritykset kutsuvat itseään sekä höyläämöiksi että veistämöiksi. Materiaalissani oli enemmän veistämöjä, joten käytän tätä sanaa työssäni.

²² Visanti 1973, 34.

²³ Hautajärvi 2007, 7.

²⁴ Visanti 1973, 35.

olennaista, että sen suunnittelu on tehty tontin, ympäristön ja rakennuttajan ehdoilla, eikä niin päin, että jotain valmista mökkimallia on yritetty muokata kyseiselle tontille sopivaksi.

1.3 Aikaisempi tutkimus, kirjallisuus ja muu tutkimusaiheeseen liittyvä materiaali

Kiinnostus vapaa-ajan asumiseen on ollut selkeästi kasvussa Suomessa 2000-luvulla, mikä näkyy myös tutkimusten määrässä. Kesämökkien yleisyyteen nähden on mökkejä ja vapaa-ajan asumista tutkittu aikaisemmin mielestäni vähän. Syynä lisääntyneeseen kiinnostukseen sekä Suomessa että muualla Pohjoismaissa lienee vapaa-ajan asumisen suosion kasvu ja eläkeikäisten määrän lisääntyminen sekä heidän innostuksensa parannella kesämökkejään kakkosasunnoiksi. Vapaa-ajan asukkaista etsitään esimerkiksi ratkaisua tyhjenevän maaseudun pelastajiksi.²⁵

Suomalainen kesämökki- ja vapaa-ajanasumisen tutkimus on 2000-luvulla ollut hyvin monialaista. Vapaa-ajan asumista on käsitelty niin yksilön, elämäntavan, suomalaisen kulttuurin, talouden, ympäristön, maantieteen, yhteiskunnan kuin aluerakenteidenkin näkökulmasta.²⁶ Uudempi vapaa-ajan asumisen tutkimus on tuntunut keskittyvän paljon etätyön ja mökkien kakkosasuntokäytön lisäksi vapaa-ajan asumisen ympäristövaikutuksiin.²⁷ Lisäksi tutkimuksia on tehty esimerkiksi nuorten suhtautumisesta mökkeilyyn; kiinnostaako heitä vanhempiensa ja isovanhempiensa tavoin tulevaisuudessa mökkeily ja mökin omistaminen²⁸. Yliopistojen lisäksi sekä Valtion taloudellinen tutkimuskeskus että Tilastokeskus ovat teettäneet tutkimuksia vapaa-ajan asumisesta, vapaa-ajan asuntojen käytöstä ja asumisen taloudellisista sekä ympäristöllisistä vaikutuksista.²⁹ Myös Saaristoasiain neuvottelukunta³⁰ on ottanut

²⁵ Esimerkiksi Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus on teettänyt tutkimuksen Etätyö maaseudulla kakkosasunnolla - Töissä lomalla luonnon helmassa. Tutkimuksen on kirjoittanut Virpi Komulainen.

²⁶ Pitkänen & Hiltunen 2005, 5.

²⁷ Ks. esim. Saari & Kukkonen: Rantarakentamisen kehittäminen (1994), Perrels & Kangas: Vapaa-ajan asuntojen omistus ja käyttö – esiselvitys ekotehokkuuden kartoitusta varten (2007), Rytönen & Kirkkari: Vapaa-ajan asumisen ekotehokkuus (2010), Berghäll, Perrels & Sahari: Mökkikannan kehityspolku vuoteen 2025 (2008).

²⁸ Maa- ja metsätalousministeriön ja Saaristoasiain neuvottelukunnan Nuoret aikuiset mökkeilijöinä 2030 -selvitys on tehty vuonna 2017.

²⁹ Tilastokeskuksen viime vuosien tutkimukset ovat keskittyneet kesämökin omistajien asuinmuotoon, asuinpaikkakuntaan, mökkimatkan pituuteen, mökkien määrään eri kunnissa ja mökkien sijoittumiseen vesistöihin nähden. Rakennukset ja kesämökit: julkistukset. Tilastokeskuksen verkkosivut.

³⁰ Saaristoasiain neuvottelukunta on valtioneuvoston asettama yhteistyöelin, joka osallistuu saaristoalueiden kehittämiseen yhdessä maakuntien, kuntien, valtion viranomaisien ja muiden osapuolten kanssa. Neuvottelukunta valmistelee saariston kehityksen edistämistä koskevia toimenpiteitä, seuraa niiden vaikutuksia sekä seuraa saaristolain toteuttamista. Saaristoasiain neuvottelukunta. Maa- ja metsätalousministeriön verkkosivut.

yhdeksi keskeisistä tutkimus-, toimenpide- ja kehittämisalueistaan vapaa-ajan asumisen.³¹ Saaristoasiain neuvottelukunta on seurannut mökkeilyn kehittymistä muun muassa *Mökkibarometrin* (aikaisemmin *Kesämökkibarometri*) avulla, joka tutkii mökkien sijaintia, varustetasoa, käyttöä, käyttäjien suhdetta mökkikuntaan sekä mökkeilyn taloudellisia ja työllisyysvaikutuksia.³²

Kesämökeistä ja vapaa-ajan asumisesta on tehty joitakin pro gradu -töitä eri yliopistoihin. Niissä on tarkasteltu muun muassa vapaa-ajan asuntojen nimiä, *Meidän mökki* -lehden kesämökkikuvia, sotien jälkeistä vapaa-ajan asumista ja kesämökkikäynnin virkistysarvoa³³. Myös teknillisten korkeakoulujen arkkitehtuuriosastojen lopputöissä on jonkun verran kesämökeihin liittyviä töitä. Yleensä diplomityössä on suunniteltu mökkirakennus tiettyyn paikkaan tai tarpeeseen³⁴. Mielenkiintoinen uusi diplomityö keväältä 2020 on Tampereen yliopiston arkkitehtuurin yksikölle tehty Lotta Häkkäsen *Huvilan paluu – Suomalaisen mökin kehityskaari*. Häkkänen tutkii mökkeilyn menneisyyttä ja nykyhetkeä sekä arkkitehtuurin että mökin käyttötapojen kautta.

1900-luvun alun jälkeisestä kesämökkien arkkitehtuurista on tehty vain vähän laajempaa tutkimusta. Vanhemmasta 1800-luvun ja 1900-luvun alun huvila-arkkitehtuurista on tehty useita tutkimuksia ja kirjoja, esimerkiksi Helena Soiri-Snellman on tutkinut Turun Ruissalon pitsihuviloita³⁵. Lisäksi esimerkiksi Alvar Aallon kesämökkiarkkitehtuuria on tutkittu, ja hänen suunnittelemistaan kesäasunnoista on kirjoitettu kirja³⁶. Arkkitehti Karoliina Periäinen näyttäisi olevan eniten 1900-luvun kesämökeilystä ja kesämökkiarkkitehtuurista kirjoittanut tutkija. Hän

³¹ Pitkänen & Hiltunen 2005, 5. Saaristoasiain neuvottelukunnalta ovat ilmestyneet muun muassa seuraavat vapaa-ajan asumista koskevat raportit: Ulkokuntalaiset mökkiläiset kuntien taloudessa (1998), Vapaa-ajan asuntojen rakentamisen tavoiteohjelma (1999), Mökkiläisten etätyökampanja (2000), Mökkien korjaus- ja rakentamiskampanja (2001), Vapaa-ajan asukkaiden osallistuminen kuntien päätöksentekoon (2006) ja Mökkiläiset kuntapalveluiden käyttäjinä (2006).

³² Uusin Mökkibarometri on vuodelta 2016. Mökkibarometri 2016. Maa- ja metsätalousministeriön verkkosivut.

³³ Ks. esim. Sanna Rask: Mökille vai aurinkorannalle? Havaintoja vapaa-ajan asuntojen nimistä (2008), Kati Heiska: Maailman paras mökki – Kesämökeily suomalaisena vapaa-ajanviettotapana aikakauslehden artikkeleissa (2007), Miikka Kurri: Loma suomalaisella mökillä: sotien jälkeinen vapaa-ajan asuminen kulttuurisena ilmiönä (2004), Tuija Lankia: Kesämökkikäynnin virkistysarvon määrittäminen matkakustannusmenetelmällä (2011).

³⁴ Ks. esim. Susanna Vaara: Minimalistinen kesämökki (2012), Laine Jussi: Lähimökki (2012).

³⁵ Turun Maakuntamuseo on julkaissut Helena Soiri-Snellmannin kirjat Ruissalon huvilat - Runsala Villor (1985), Ruissalon huvilat: Turun Ruissalon, Iso-Pukin ja Pikku-Pukin saarien huviloiden rakennushistoria ja rakennusluettelo (1985) ja Ruissalo – Huvilaelämää 1800-luvulla (1995).

³⁶ Erkki Helamaan ja Jari Jetsosen kirja Alvar Aalto Summer Homes on vuodelta 2007.

on tehnyt diplomityönsä Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosastolle kesämökkien historiasta ja valmistelee kesämökkiaiheista väitöskirjaa, jonka tutkimusaineistona ovat *Kaunis Koti*- ja *Arkkitehti*-lehdet vuosilta 1948-1971³⁷. Lisäksi Periäinen on kirjoittanut kesämökkeilystä ilmiönä sekä kesämökkiarkkitehtuurista useita lyhyempiä artikkeleita erilaisiin julkaisuihin³⁸. Toinen kesämökkien arkkitehtuuria melko paljon käsitellyt arkkitehti on Harri Hautajärvi, jonka väitöskirja *Autiotuvista lomakaupunkeihin – Lapin matkailun arkkitehtuurihistoria*, Aalto-yliopiston arkkitehtuurin laitokselle sivuaa myös vähän Lapin mökkirakentamista.

Erilaisissa julkaisuissa löytyy suppeampia tutkimusartikkeleita, jotka käsittelevät kesämökkien arkkitehtuuria ja vapaa-ajan rakennuksia. Esimerkiksi Rakennustaiteen seuran julkaisu 2/2005 on keskittynyt loma-asuntoihin. Sen artikkeleissa on käsitelty niin Ruissalon huviloita, funktionalismin ajan kesämökkejä kuin urheilumajojakin. Julkaisun artikkelissa *Suomalainen kesämökkiperinne* Karoliina Periäinen arvelee, että kesämökkeilyä koskevan tutkimuksen vähäisyys johtuu mökkeilyn arkipäiväisyydestä ja tuttuudesta³⁹. Kesämökkiarkkitehtuuri ja kesämökkeily ilmiönä on myös huomioitu tärkeänä osana suomalaista arkkitehtuuria ja suomalaisuutta erilaisissa Suomen kulttuurihistoriaa ja arkkitehtuuria laajasti käsittelevissä uudemmissa kirjoissa ja kirjasarjoissa⁴⁰.

Useat kesämökkiarkkitehtuuriin keskittyneet kirjat ovat enemmänkin kuva- ja esittelykirjoja kuin tutkimuksia, eli niissä on painotettu enemmän arkkitehtuurikuvia kuin tekstiä. Tällaisia kauniita katselukirjoja ovat esimerkiksi Harri Hautajärven *Huviloita – Saunoja* sekä Jari ja Sirkkaliisa Jetsosen kirja *Finnish Summer Houses*. Molemmissa kirjoissa käsitellään kesämökkiarkkitehtuurin historiaa ansioituneesti mutta lyhyesti. Muu osa kirjojen sisällöstä on

³⁷ Karoliina Periäisen diplomityö vuodelta 1996 on nimeltään Suomalainen kesämökki – ensimmäisistä huviloista nykypäivään. Hänen väitöskirja-aiheensa on mielenkiintoisen lähellä oman työni aihetta, mutta työ on ollut kesken jo hyvin pitkään, joten en päässyt tutustumaan siihen tarkemmin. Karoliina Periäisen sähköpostiviesti tekijälle 6.10.2020. Tekijän arkisto.

³⁸ Ks. esim. artikkelit Kesämökkeilyn 1960-luku *Kaunis Koti*-lehdissä teoksessa *Asuntoarkkitehtuuri ja mahdollinen muutos – Esseitä asuntoarkkitehtuurin opetuksesta ja tutkimuksesta* – Tuomo Siitonen 60 vuotta ja *Summer Cottages in Finland – The cultural construction of life, space and national identity* lehdessä *Nordisk arkitekturforskning* 4/2004.

³⁹ Periäinen 2005, 43.

⁴⁰ Kesämökkeilystä löytyvät omat artikkelit esimerkiksi kirjasarjoista Suomen kulttuurihistoria vuodelta 2004 ja Suomalaisen arjen historia vuodelta 2008. Vuonna 2018 ilmestyneestä kirjasta *Rakennetun Suomen tarina* löytyy artikkeli kesämökkiarkkitehtuurista.

eri rakennusten kohde-esittelyjä, joissa pääpaino on kuvilla, ja molemmat kirjat esittelevät ainoastaan arkkitehtien suunnittelemaa yksilöllisiä kesäasuntoja.

Mielenkiintoinen kesämökkiaiheinen televisiosarja on Kasper Strömmanin juontama *Stugor* vuodelta 2016. Sarja käsittelee suomalaisten rakkautta kesämöккеilyyn, ja siinä esitellään monenlaisia kesämöккеjä ja möккеilyn tapoja.⁴¹ Muut kesämöккеilyyn liittyvät televisio-ohjelmat ovat olleet lähinnä kesämöккеien rakennusten ja pihojen remontointiin keskittyneitä.⁴²

Möккеien rakentamista ja kunnostamista käsittelevää kirjallisuutta löytyy runsaasti. Tällaisia ovat esimerkiksi Irmeli Visannin *Lomakotikirja*, jonka ensimmäinen painos on vuodelta 1968⁴³, ja Rainer Hyttisen *Möккеiipas* vuodelta 1984. Näissä esitellään laajasti useiden valmismöккеivalmistajien tarjontaa, ja koska teosten painamis- ja käyttöajankohdat sijoittuvat tutkimusajanjaksolleni, on kirjoja mielenkiintoista verrata samaan aikaan ilmestyneisiin lehtiin.⁴⁴

Edellä mainitun kesämöккеiarkkitehtuuriaiheisen kirjallisuuden ja muun materiaalin lisäksi olen tutustunut ja käyttänyt tässä työssäni metodologista kirjallisuutta sekä muun muassa asumisen ja kulutuskäyttäytymisen muutoksista tehtyjä tutkimuksia. Tutkimusmetodini tässä työssäni on sisällönanalyysi, ja siihen olen tutustunut teosten Veikko Pietilän *Sisällön erittely*, Pirkko Anttilan *Ilmaisu, teos, tekeminen ja tutkiva toiminta* sekä Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* avulla. Kulutuskäyttäytymisen muutoksista ja lomailun muuttumisen vaikutuksista tutkimusvuosikymmeninäni ovat kirjoittaneet muiden muassa Tiina Huokuna kirjassaan *Vallankumous kotona! Arkielämän visuaalinen murros 1960-luvun lopussa ja 1970-luvun alussa*, Minna Sarantola-Weiss kirjassaan *Sohvaryhmän läpimurto*.

⁴¹ Stugor-ohjelman ensimmäinen kausi on tehty vuonna 2015, ja se näkyi YLE Fem -kanavalla vuonna 2016. Ohjelmasta on tullut kesän 2020 aikana toinen kausi. Ohjelma on katsottavissa YLE Areena -palvelusta. Stugor, 2015. Yle Areena / YLE [verkkopalvelu].

⁴² Vuonna 2020 suomalaisia kesämöккеjä remontoidaan esimerkiksi Huvila & Huussi- sekä Kotoisa -nimisissä televisio-ohjelmissa. Aikaisemmin kesämöккеin remontointia on käsitelty esimerkiksi ohjelmassa Joka kodin asuntomarkkinat, joka näkyi televisiossa 1991-2010.

⁴³ Visannin kirja on ilmeisesti herättänyt kiinnostusta, sillä sen ensimmäinen painos on vuodelta 1968 ja toinen vuodelta 1973.

⁴⁴ Muita vanhempia mökinrakentamisen opaskirjoja ovat esimerkiksi Ulla ja Jorma Mäenpään Kaunis kesäkotimme vuodelta 1959 ja Kalevi Lankisen Rakennamme kesämöккеin vuodelta 1962. Uudempaa mökinrakentamis- ja korjaamiskirjallisuutta edustavat esimerkiksi Sampsa Nissisen, Anssi Koskenvesan ja Hannu Pietilän kirja Mökin rakentaminen vuodelta 2003 sekä Hannu Rinteen kirja Perinnemestarin kesämöкке vuodelta 2015.

Kulutuskulttuurin tulo suomalaisiin olohuoneisiin 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa sekä Aarni Krohn kirjassaan Elämän lomassa. Suomalaisen loman historiaa. Suuret ikäluokat ovat olleet kesämökkien rakentajina 1970- ja 1980-luvuilla, joten heidän elämänsä muutoksista olen lukenut muun muassa Antti Kariston toimittamasta kirjasta *Suuret ikäluokat*.

Asumista koskeva kirjallisuus kuten Kirsi Saarikankaan *Asunnon muodonmuutoksia. Puhtauden estetiikka ja sukupuoli modernissa arkkitehtuurissa* ja saman tekijän *Model Houses for Model Families. Gender, Ideology and the Modern Dwelling. The Type-Planned Houses of the 1940s in Finland* ovat auttaneet osaltaan hahmottamaan vuosikymmenien muutoksia asuntoarkkitehtuurissa, ja miten muutokset mahdollisesti ovat vaikuttaneet kesämökkeihin. Olen pohtinut syitä suomalaisten mökinostoon muun muassa Eija Venäläisen *Onnelaan, kulusseihin, luontoon. Näytöksiä suomalaisesta kesämökkielämästä*- ja Jukka Hirvosen *Asuminen ja vapaa-aika* -tutkimusten pohjalta. Näitä olen käyttänyt sen takia, että ne on tehty tutkimusajankohdallani tai hyvin lähellä sitä; Venäläisen tutkimus on vuodelta 1989 ja Hirvosen vuodelta 1992.

Kansainväliseen vapaa-ajan ja vapaa-ajanrakennusten tutkimukseen olen tutustunut muun muassa lukemalla arkkitehtuurihistorioitsija Ann Katrin Pihl Atmerin ruotsalaisia urheilumajoja ja vapaa-aikaa koskevaa tutkimusta⁴⁵. Lisäksi olen tutustunut ruotsalaisten tutkijoiden Jonas Frykmanin ja Orvar Löfgrenin ihmisen luontokäsityksiä ja lomailua käsitelleeseen kirjallisuuteen.

1.4 Lähdemateriaali Avotakka- ja Arkkitehti-lehdet

A-lehdet lanseerasivat *Avotakan* vuonna 1967 kilpailemaan Yhtyneiden kuvalehtien *Kaunis koti* -julkaisun kanssa, jota oli tehty jo vuodesta 1948. Elintason nousu 1960-luvun lopulla loi tilaa uudelle ja uudentyyppiselle asumisen erikoislehdelle.⁴⁶ *Avotakasta* haluttiin tehdä toisenlainen kuin konservatiivisena pidetystä kilpailijastaan ja se suunnattiin varakkaammalle väestölle. Aluksi *Avotakassa* esiteltiinkin suomalaisen asumisen unelmia, sellaisia joihin lukijat voisivat

⁴⁵ Ann Katrin Pihl Atmerin kirja aiheesta vuodelta 1998 on nimeltään *Livet som leves där måste smaka vildmark. Sportstugor och friluftsliv 1900-1945*.

⁴⁶ Sarantola-Weiss 2003, 161.

pyrkiä.⁴⁷ Luksuksen ja visioiden rinnalla tarjottiin kuitenkin myös hyötyaineistoa, tuote-esittelyjä ja tietolaatikoita. Ensimmäisessä numerossa päätoimittaja Sauli Sipilä kirjoitti, että uuden lehden oli tarkoitus johdattaa lukijat:

”...asumaan ja elämään viihtyisämmin ja iloisemmin. Olittepa kotona tai kesämökillä, puutarhassa tai harrastustenne parissa, annamme teille vihjeitä: näinkin sen voi tehdä. [...] Toimituksemme liikkuma-ala on laaja: kaunista ja käytännöllistä savusaunasta loistoasuntoihin...”

Avotakan alkuvuodet olivat vaikeita, sillä valittu linja oli liian kaukana suomalaisen asumisen todellisuudesta, kilpailu lukijoista oli kovaa, ja lehteä uudistettiin jo kesällä 1971. *Avotakan* nimeen liitettiin sanat asu ja elä, sillä uudistuneessa lehdessä haluttiin käsitellä asioita, jotka koskettivat tavallisia Matti ja Maija Meikäläisiä. Eläminen tarkoitti tässä tilanteessa perhettä, vapaa-aikaa ja matkustamista. Lukijoiden lisääntynyt vapaa-aika sekä perheen ja perhe-elämän merkitys näkyivät uudistuneen lehden mökkiasumista ja kotimaan matkailua käsittelevissä artikkeleissa.⁴⁸ Uusi linjavalinta osoittautui menestykseksi. Vuonna 1972 Yhtyneiden kuvalehtien ja A-lehtien yhteistyö johti *Kauniin kodin* ja *Avotakan* yhdistämiseen. *Avotakka* oli jo tuolloin kasvanut kilpailijansa ohi sekä levikiltään että mainostuloiltaan. Yhdistymisen myötä *Avotakan* levikki vielä kasvoi, ja 1970-luvun puolivälissä se oli jo yli 70 000 lehteä.⁴⁹

Vuoden 1972 fuusion jälkeen *Avotakkaa* haluttiin suunnata vieläkin lähemmäs tavallista suomalaista perhettä. Lehteen otettiin uusia aiheita kuten kuluttajanvalistus, julkisuuden henkilöt ja heidän kotinsa sekä ylipäättään tavallinen arki. Esimerkkiä otettiin muun muassa ruotsalaisesta *Allt i Hemmet* -lehdestä, jonka mallin mukaisesti *Avotakassa* aloitettiin *Torppapörssi*⁵⁰-niminen palsta, jossa lukijat saivat ilmoittaa myytävistä kesämökeistään ja muista loma-asunnoistaan. Kun 1970-luvun puolivälissä alkaneen laman pahin vaihe oli ohitse, lehteä saatettiin suunnata hieman vauraammalle kuluttajakunnalle. 1980-luvun *Avotakan* tavoittelema lukija oli 29-49-vuotias varakas, hyvin koulutettu kaupunkilainen. Tee se itse -

⁴⁷ Huokuna 2006, 142.

⁴⁸ Sarantola-Weiss 2003, 161, 165, 169-170.

⁴⁹ Ennen yhdistymistä vuonna 1971 *Avotakan* levikki oli 30 068 ja *Kauniin kodin* 26 125. Yhdistymisen jälkeen *Avotakan* levikki nousi vuonna 1972 52 715 lehteen ja 1975 määrä oli jo 70 875. Vuoteen 1989 mennessä lehden levikki oli pudonnut taas noin 52 000 lehteen. Kilpailevalla sisustuslehdellä *Makasiinilla* oli tuolloin suunnilleen samansuuruinen levikki. Sarantola-Weiss 2003, 164; Jaakkola HS 27.3.1990.

⁵⁰ Hieman hämäävää on, että lukijoiden kesämökkien myyntipalsta oli nimeltään *Torppapörssi* ja ensimmäiset valmismökkimalleja esitelleet artikkelit olivat nimeltään *Mökkipörssi*.

ohjeet ja arkinen tarkoituksenmukaisuus jäivät pois, ja lehdessä panostettiin entistä enemmän yksilöllisyyteen.⁵¹

Suomalaisten kulutuskulttuuria tutkinut Minna Sarantola-Weiss linjaa, että aikakauslehtiä kuten *Avotakkaa* pidetään hyvänä aikansa elämäntapojen, asenteiden ja ihanteiden tulkkina. Sarantola-Weissin mukaan aikakauslehti ei ole kuitenkaan vain oman aikansa peili vaan myös aktiivinen, todellisuutta muokkaava toimija.⁵² *Avotakka* on esitellyt tutkimusajankohtana paljon valmismökkimalleja ja laajasti niiden eri valmistajia. Mökkimalleja esitellään lehdessä helmikuussa 1970, ja artikkelin ingressissä on kirjoitettu:

”Avotakka haluaa auttaa lukijoitaan löytämään juuri sen oikean hinnaltaan ja sijainniltaan soveliaan tukikohdan lisääntyvän vapaa-ajan toimintoja palvelemaan. Olkaa hyvät!”⁵³

Arkkitehti-lehti on Suomen Arkkitehtiliitto SAFA:n julkaisema ammattijulkaisu. Lehden ensimmäinen numero ilmestyi *Tekniska förening i Finland förhandlingar* -julkaisun erillisliitteenä vuonna 1903.⁵⁴ *Arkkitehti* määritteli tehtäväkseen informoida ammattikuntaa alan ajankohtaisista tapahtumista, esitellä tärkeimpiä uudisrakennuksia ja referoida ulkomaisia ammattijulkaisuja sekä julkaista silloisen Arkkitehtiliittoa edeltäneen Arkitektklubbenin kokousten pääkohtia ja esitelmiä. Toimitus pyrki kantamaan vastuuta myös yleisen arkkitehtuurituntemuksen ja rakennustaiteellisen maun kehittämisestä esittelemällä töitä asiallisen kritiikin saattelemina ja julkaisemalla muitakin kriittisiä artikkeleita.⁵⁵ Vuoteen 1919 asti lehti ilmestyi ruotsin kielellä. Asemansa *Arkkitehti*-lehti vakiinnutti nopeasti, ja se alkoi ilmestyä vuodesta 1924 alkaen 12 kertaa vuodessa.⁵⁶

Teollisen rakentamisen kasvu 1960-luvulla toi *Arkkitehti*-lehteen uuden tavan lähestyä suunnittelua, ja muussa yhteiskunnassa virinnyt kantaaottavuus levisi myös julkaisuun.⁵⁷ Lehden selkeä linjanmuutos alkoi lehteä tutkineen Kristiina Nivarin mukaan vuonna 1967.

⁵¹ Sarantola-Weiss 2003, 165-166.

⁵² Sarantola-Weiss 2003, 43-45.

⁵³ Uutta palvelua lukijoille tarjoaa Avotakan Mökkipörssi 1970, 84.

⁵⁴ Nivari 1992, 255-256.

⁵⁵ Jetsonen 2003a, 25.

⁵⁶ Nivari 1992, 255-256.

⁵⁷ Jetsonen 2003b, 70.

Kohde-esittelyistä siirryttiin koko arkkitehtuuri-käsitteen laajentamiseen. Lehti alkoi julkaista paljon ulkomaisia käännettyjä kanta-aottavia artikkeleita ja toteutumattomia suunnitelmia erityisesti kaupunkisuunnittelun alalta. Esimerkiksi vuoden 1970 lehdissä käsiteltiin yhteiskunnallisia ongelmia kuten asuntopolitiikkaa, rakennustaloutta, rakennuskustannuksia, rakennustalouden tutkimusta, teollisen rakentamisen etuja ja varjopuolia sekä asuntoalueiden kritiikkiä niin rakennuttajien kuin asujienkin kannalta.⁵⁸

1960-luvulla lisääntynyt vapaa-aika ja muutos vapaa-ajan vietossa⁵⁹ näkyi myös *Arkkitehti*-lehdessä. Lehden vuoden 1968 numero 4 on teemaltaan *maaseutu – kaupunki*, ja sen artikkeleissa on käsitelty laajemmin maaseutua, vapaa-aikaa ja matkailua. Lehdessä on useita artikkeleita eri alueiden virkistysalueista ja seutukaavoista, joissa on pitänyt ottaa kantaa alueiden kasvavaan loma-asuntojen määrään. Lehestä löytyy myös arkkitehti Kristian Gullichsenin kirjoittama artikkeli loma-asuntoarkkitehtuurista, jonka hän aloittaa näin: ”Loma-asuntoarkkitehtuuri sinänsä tuskin kuuluu arkkitehtien kaikkein tärkeimpien ongelmien ryhmään, mutta sillä on potentiaaliset mahdollisuudet toimia suuntaa-antavan avantgarde-arkkitehtuurin koekenttänä.”⁶⁰ *Arkkitehti*-lehdessä on tämän jälkeen ollut noin kymmenen vuoden välein julkaisu, jossa on artikkeleita vapaa-ajan asumisesta sekä valmistuneiden kesämökkien esittelyjä. Maaliskuun 1976 *Arkkitehti*-lehden teema on *loma-asuntoja, saunoja*, ja seuraava kesämökkiaiheinen *Arkkitehti*-lehti julkaistiin heinäkuussa 1986, jolloin teemana oli *pientaloja ja vapaa-ajan asuntoja*.

Arkkitehti-lehden alkuvuosikymmenien pyrkimykset olla myös ammattikunnan ulkopuolisten lukijoiden lehti muuttuivat vuosien kuluessa. Nivari toteaa, että enää 1970-luvulla *Arkkitehti*-lehdet eivät enää puhutelleet alan ulkopuolisia lukijoita, vaikkakin vielä 1980-luvulle tultaessa lehdelle toivottiin laajempaa lukijakuntaa. Vuoden 1980 levikistä kaksi kolmasosaa meni arkkitehteille ja loput suunnittelun ja rakentamisen ammattilaisille. Lehden päätoimittajana 1977-1980 toiminut Markku Komonen on todennut, ettei ole realistista ajatella, että lehti pystyisi palvelemaan yhtä aikaa sekä suurta yleisöä että ammattikuntaa.⁶¹

⁵⁸ Nivari 1992, 259-260.

⁵⁹ Vapaa-ajan muutoksesta tarkemmin luvussa 2.2.1 Vapaa-ajan lisääntymisen ja kaupungistumisen vaikutukset kesämökkien rakentamiseen.

⁶⁰ Gullichsen 1968, 52-53.

⁶¹ Nivari 1992, 259-260.

Vuonna 1980 *Arkkitehti*-lehti muuttui aiempaa värikkäämmäksi, ja lehden linjaa suunnattiin enemmän kohti kansainvälisiä vaikutteita. Vuonna 1983 lehden 80-vuotisjuhlien yhteydessä silloinen päätoimittaja Marja-Riitta Norri mainitsi, että lehden tärkein tehtävä oli suomalaisen arkkitehtuurin dokumentointi, kansainvälisten virtausten välittäminen Suomeen sekä yhteyksien välittäminen eri taiteenalojen välille. Lehti olikin muuttunut enemmän yleiseksi taidelehdeksi, ja siinä pohdittiin myös arkkitehtuurin suhdetta toisiin taiteenlajeihin kuten runouteen ja musiikkiin.⁶²

1.5 Tutkimusmetodit ja tutkimuksen kulku sekä lehtiartikkeleista tutkimusaineistona

Tutkimukseni perustuu lehtien sisällön analysointiin, ja lehtien sisällön avulla rakentuvaan kuvaan valmiskesämökkirakentamisen kehittymisestä tutkimusvuosikymmeninä. Kiinnostukseni kohteena on artikkeleiden tekstien ja kuvien sisältö sekä mainosten tekstien ja kuvien sisältö.

Tämän työni tutkimusmetodin olen käyttänyt sisällönanalyysia. Sisällönanalyysi on tekstianalyysia, jossa etsitään tekstin merkityksiä. Se ei ole standardoitu tekniikka, vaan menetelmä riippuu tutkittavasta ongelmasta.⁶³ Sisällönanalyysin avulla voidaan tuottaa uusia näkemyksiä ja saattaa esiin piileviä tosiasioita sekä tarvittaessa myös käsitteellistä asioita. Sisällönanalyysia lanseeranneen tiedotusopin professorin Veikko Pietilän mukaan sisällönanalyysi⁶⁴ voidaan määritellä joukoksi menettelytapoja, joita käyttäen dokumenttien sisällöstä voidaan tehdä havaintoja ja kerätä tietoja.⁶⁵ Tutkittavat ja analysoidtavat dokumentit voivat olla esimerkiksi elokuvia, televisio-ohjelmia, verkkosivuja ja sanoma- tai aikakauslehtiä.⁶⁶ Tässä työssäni olen koonnut sisällönanalyysin kohteena olevan teksti-, piirros- ja valokuva-aineiston *Avotakasta* ja *Arkkitehti*-lehdestä. Analyysin tarkoituksena on luoda sanallinen ja selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä ja järjestää se tiiviiseen ja yleiseen muotoon

⁶² Nivari 1992, 259-260; Nyman 1986, 20. ARK/TKK.

⁶³ Tuomi & Sarajärvi 2009, 104.

⁶⁴ Pietilä on käyttänyt termiä sisällön erittely, mutta myöhemmässä tutkimuskirjallisuudessa sisällön erittelystä ja -analyysistä puhutaan synonyymeina. Ks. esim. Anttila 2005, 292.

⁶⁵ Pietilä 1976, 4.

⁶⁶ Anttila 2005, 292.

kadottamatta sen sisältämää informaatiota. Tekstin merkityksen etsimistä ohjaavat tutkimuskysymykset, joihin sisällönanalyysin avulla etsitään vastauksia.⁶⁷

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi etenee aineiston ehdoilla. Aluksi aineisto pelkistetään ja siitä karsitaan tutkimukselle epäolennainen pois. Pelkistämisvaiheen jälkeen aineisto ryhmitellään luokitteluyksiköiksi, jolloin aineistosta etsitään samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Luokittelussa aineisto tiivistyy, ja sillä luodaan pohja kohteena olevan tutkimuksen perusrakenteelle sekä alustavia kuvauksia tutkittavasta ilmiöstä. Luokittelussa tulee käyttää mahdollisimman vähän väkivaltaa ja luokittelutyypin tulisi nousta aineistosta eikä tutkija saa pakottaa niitä lokeroihin. Luokittelua seuraa aineiston abstrahointi, jossa erotellaan tutkimuksen kannalta olennainen tieto. Sisällönanalyysi perustuu tulkintaan ja päättelyyn, jossa edetään empiirisestä aineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä. Abstrahointi on prosessi, jossa tutkija muodostaa yleiskäsitteiden avulla kuvauksen tutkimuskohteesta. Onnistuakseen sisällönanalyysin tulee olla objektiivista ja systemaattista, eikä hypoteesin vastaista aineistoa saa jättää analyysin ulkopuolelle. Sisällönanalyysi tähtää ilmiön kattavaan kuvaukseen, ja tuloksen tulee liittyä ilmiön määrittelyyn sekä taustalla oleviin kulttuurisiin, taloudellisiin ja sosiaalisiin seikkoihin laajemmaltikin.⁶⁸

Aloitin aineistoni käsittelemisen selaamalla *Arkkitehti*- ja *Avotakka*-lehtien kaikki numerot vuosilta 1970-1989, keräämällä niistä kaikki kesämöккеilyä, mökkejä ja niiden rakentamista käsitelleet artikkelit, esittelyt, pikkujutut ja mainokset ja tekemällä niistä listan, joka on tämän työn liitteenä (liite 1). Osan artikkeleista kirjasin vain ylös listaani, ja sellaisista jutuista, joiden uskoinkin koskettavan tarkemmin tutkimusaiheeni, otin kopiot myöhemmää tarkastelua varten.

Listaukseni artikkeleista muodostui seuraavat luokitteluryhmät. Liitteessä 1 artikkelit on merkitty näiden luokittelukategorioiden mukaisesti.

1) Valmiista kesämöккеistä kertovat artikkelit

Tähän kategoriaan listasin niin uusien kuin vanhojen kesämöккеien esittelyt. Mökit saattoivat olla rakennettu mistä vain materiaalista ja olla joko valmismöккеjä tai yksilöllisesti suunniteltuja.

⁶⁷ Tuomi & Sarajärvi 2009, 106.

⁶⁸ Tuomi & Sarajärvi 2009, 109-113; Anttila 2005, 293-294.

2) Myynnissä olevien valmismökkimallien esittelyartikkelit

Yleensä tämän kategorian artikkelissa esiteltiin useiden valmistajien valmismökkimalleja, mutta muutamassa artikkelissa oli esiteltynä vain yksi malli.

3) Laajat kesämökkiaihteiset artikkelit

Tähän kategoriaan kuuluvat muun muassa artikkelit, jotka käsittelivät kaavoitusta, lakeja, mökin tai tontin ostamista tai mökin sijoittumista tontille.

4) Sekalaiset pienemmät kesämöккеilyä koskevat artikkelit sekä torppapörssit.

Tähän kategoriaan kuuluvat erilaiset neuvontapalstojen ohjeet mökkiläisille, pelkästään mökin sisustamiseen liittyvät artikkelit, tuote-esittelyt ja hyvin lyhyet jutut möккеilyyn liittyvistä aiheista. Tähän ryhmään olen laskenut myös *Avotakan* torppapörssit, joissa lukijat saivat ilmoittaa myytävistä möккеistä.

5) Valmismökkivalmistajien mainokset

Tähän kategoriaan olen kerännyt hirsisten valmismökkivalmistajien mainokset⁶⁹.

Avotakka-lehdissä oli tutkimusajanjaksollani yhteensä 257 kesämökkiaihteista artikkelia sekä pienempää juttua. Kahdeksan artikkelia otin mukaan kahteen eri luokittelukategoriaan.

Artikkelissa on esimerkiksi kirjoitettu valmistuneesta möкistä, mutta samalla juttu on ollut myös valmismökkimallin esittelyartikkeli. Lisäksi *Avotakka*-lehdistä löytyi 83 hirsisen valmismökkivalmistajan mainosta. *Arkkitehti*-lehdessä oli yhteensä 24 kesämökki- tai saunamökkiaihteista artikkelia ja yksi valmismökkivalmistajan mainos.

Työni kannalta kiinnostavimpia artikkeleita olivat *Avotakassa* ilmestyneet valmismökkimallien esittelyt ja arvostelut. Näitä artikkeleita tutkiessani pyrin kuitenkin ottamaan huomioon, että niissä oli esiteltyinä vain joitakin valikoituja malleja hyvin laajasta valikoimasta. Usein esittelyssä oli valmistajien uusimpia möккеimalleja, ja suurimmassa osassa artikkeleita *Avotakan* toimitus oli tehnyt jonkinlaisen ennakkovalinnan, minkä valmistajien ja mitä möккеimalleja se esitteli jutussa. Valitettavasti lehdissä ei ole kerrottu kriteerejä, miten esiteltävät mallit oli valittu ja kuka ne oli valinnut. Pystyivätkö esimerkiksi valmistajat jotenkin vaikuttamaan, keiden ja mitä möккеimalleja otettiin esittelyyn? Näistä syistä oli mielestäni tärkeää seurata myös lehdissä olleita muita artikkeleita ja ilmoituksia, koska näissä esiteltiin usein uutuusmallien lisäksi myös

⁶⁹ Mainoksista olen kerännyt vain hirsivalmistajien ilmoitukset, sillä niistä näki suoraan, mitä ne mainostivat. Mainokset eivät olleet merkittävin analysoitava materiaali, joten näin vähensin vähän luettavan lähdemateriaalin määrää.

vanhempia ja suosittuja kesämökkimalleja sekä valmistajien itse suosimia malleja. Eri valmismalleja oli mielestäni melko helppo vertailla esittelyartikkeleissa keskenään, sillä moneen artikkeliin *Avotakan* oma piirtäjä⁷⁰ oli tehnyt mökeistä pohjapiirroksen ja julkisivupiirroksen, joten kaikista kohteista oli samantyylliset kuvat.

Yksittäisiä kesämökkiesittelyjä löytyi sekä *Avotakasta* että *Arkkitehti*-lehdestä. Nämä mökkiesittelyt jaottelin alaryhmiin riippuen siitä, oliko kyseessä uusi tai uudehko kesämökki vai vanha, korjattu ja mahdollisesti jopa siirretty rakennus, joka nyt toimi kesämökinä. Nämä vanhat kesämökit vain listasin luettelooni, enkä ole käsitellyt niitä ollenkaan tutkimuksessani. Uusien kesämökkien esittelyt jaoin vielä hirsirakenteisiin ja muista materiaaleista rakennettuihin mökkeihin, ja huomioin oliko kyseessä valmismalli vai itse suunniteltu tai arkkitehdin rakennuttajalle suunnittelema yksilöllinen mökki. Analyysivaiheessa keskityin ennen kaikkea näihin hirrestä rakennettujen kesämökkien esittelyihin, mutta olen ottanut vertailun vuoksi esille myös muista materiaaleista rakennettuja mökkejä. *Arkkitehti*-lehdessä oli näistä yksittäisistä mökeistä aina niin pohjapiirros, valokuvia kuin mahdollisesti jopa asemapiirros. *Avotakan* artikkeleissa ei aina ollut muuta kuin valokuvia mökistä sekä sisältä että ulkoa. Näistä oli vaikea joskus hahmottaa esimerkiksi rakennusmateriaaleja, jos niitä ei artikkelissa erikseen mainittu.

Kesämöккеilyä ja mökkien rakentamista koskeviin yleisartikkeleiden ryhmään kuului monenlaisia aiheita. Tällaisia yleisempiä aiheita olivat esimerkiksi kesämökkirakentamisen lainsäädäntö, mökin ostamiseen liittyvät asiat, mökkien verotus ja kaavoitus, valmistajat ja heidän laatukriteerinsä, mökkien sopiminen maisemaan ja mökkien jätevesiongelmät. Tällaisia yleisartikkeleita löytyi molemmista tutkittavista lehdistä, *Arkkitehti*-lehdestä tosin vain yksi. Näissä teksteissä oli kiinnostavia aiheita, mutta toisaalta paljon myös materiaalia, joka ei ollut hyödyllistä aiheelleni. Erityisesti minua kiinnostivat artikkelit, joissa käsiteltiin kesämökkien sopimista maisemaan.

Kategoriaan neljä sijoitin kaikki sekalaiset lyhyemmät artikkelit ja neuvot. *Avotakan* erilaisilla neuvontapalstoilla käsiteltiin 1970-luvulla paljonkin kesämöккеilyä, mökkitontin eri rakennuksia, niiden rakentamista ja korjaamista, sisustamista sekä mökkipihan istutuksia. Tällaisia lehden neuvontapalstoja tutkimusajankohtina olivat *Kaunis koti*, *Avotakan hyvät*

⁷⁰ *Avotakan* piirtäjinä artikkeleissa ovat toimineet 1970-luvulla Raimo Sallinen ja 1980-luvulla Antero Aho.

neuvot, Naulan kantaan, Mestari auttaa ja Meidän piha. Useat lukijoiden kysymyksistä koskettivat pienten kesämökkien sisustamista tai hirsien suojaamista ja kesämökkien hirsipintojen väritystä. Näistä tutkin vain hirsimökkien ulkomaalaamiseen liittyneet ohjeet. *Avotakassa* on vuodesta 1971 alkaen ollut joka kevät vuoteen 1985 asti loma-asuntojen myyntipalsta eli *Torppapörssi*, johon lukijat ovat saaneet ilmoittaa myynnissä tai vuokrattavana olevat kesämökkinsä, torppansa, huvilansa tai muut vapaa-ajan asunnoksi kelpaavat asunnot.⁷¹ En ole analysoinut *Torppapörssiä*, mutta niistä on saanut mielenkiintoista tietoa yleisesti siitä, minkälaisia vapaa-ajan asuntoja on ollut aikakaudella myynnissä.

Tutkimuksen tekijä tarvitsee käsitteitä ja tietoa tutkittavan ilmiön kontekstista voidakseen osoittaa aineistossa vallitsevia merkityssisältöjä.⁷² Semiootikon ja kirjallisuudentutkijan Roland Barthesin mukaan tekstin merkitys ei ole koskaan lukkoon lyötyä, vaan merkitys ikään kuin piilee teosten pinnan alla ja muodostuu vasta tekstin luennassa. Tulkinta ei kuitenkaan ole mielivaltaista, vaan lukemisen kehykset ja konteksti antavat merkitykselle omat ehtonsa.⁷³ Tämän takia olen ottanut työssäni esille ensin sekä vapaa-ajan historiaa että vapaa-ajan rakentamisen historiaa. Näitä käsitellään luvussa kaksi.

Tutkimusaineistoni lehtiartikkelit ja -kuvat voidaan luokitella mediateksteiksi, jotka ovat viestintävälineisiin tuotettuja sanallisia, kuvallisia tai visuaalisia esityksiä. Mediatekstit ovat aina esitettyä todellisuutta, representaatiota. Mediatekstien sisältöön ja muotoon vaikuttavat ne instituutiot ja organisaatiot, joiden puitteissa teksti on tuotettu sekä yhteiskunnallinen konteksti johon teksti tuotetaan. Mediatutkija Norman Fairclough pitää tiedotusvälineiden ja lehtien roolia merkittävänä kulttuuristen muutosten kuvaajana. Nopeasti muuttuvassa yhteiskunnassa tiedotusvälineet toisaalta heijastavat muutoksia ja toisaalta aikaansaavat niitä. Faircloughin mielestä on myös tärkeää huomioida se, mistä teksteissä vaietaan.⁷⁴

Aikakauslehdet ja ammattilehdet ovat kaupallisia tuotteita. Jotta lehti menestyisi, on sen kiinnostettava sekä lukijoita, että mainostajia. Lukijalla on oltava tarpeita ja toiveita, joihin lehti

⁷¹ 1970-luvun alkuvuosina *Avotakassa* on ollut myös myyntipalstoja, joissa lukijat ovat voineet ilmoittaa myynnissä olevista asunnoistaan ja tonteistaan, mutta näillä ilmoituspalstoilla vapaa-ajan asuntojen määrä on ollut vähäinen.

⁷² Anttila 2005, 175-177, 276.

⁷³ Lukkarinen 1998, 48-49.

⁷⁴ Heinänen 2006, 21.

pystyy vastaamaan. Aikakauslehtien levikki perustuu paljolti irtonumeromyyntiin, joten sen on lunastettava lukijoiden odotukset joka numerossa.⁷⁵ Ammattilehtiin voi suhtautua kriittisesti siksi, että ne saattavat olla yhden aatteen lehtiä ja pyrkiä ajamaan vain edustamansa ammattikunnan asiaa. Mutta toisaalta lehdistä näkee, mitä lukijoille pyritään viestittämään, vaikkakaan ei sitä miten viesti vastaanotetaan.⁷⁶ *Arkkitehti*-lehti toimii arkkitehtien äänenkannattajana ja tuo esille ammattikunnan kulloisenkin mielipiteen tai mielipiteet asioihin, ja on näin ollen yhden aatteen lehti. *Arkkitehti*-lehden tekstit eivät kuitenkaan tuo esille vain yhtä kantaa asiaan, vaan lehdessä on kannustettu vuoropuheluun ja omien mielipiteiden esiin tuomiseen ja kannanottoihin. *Avotakka* sen sijaan on ollut täysin kaupallinen tuote, jonka on täytynyt miellyttää lukijoitaan ja mainostajiaan. *Avotakalla* on kuitenkin ollut tavoitteita esimerkiksi kehittää lukijakuntaansa eikä vain tuottaa samanlaista materiaalia kuin kaikki muutkin lehdet. Tämä näkyy mielestäni esimerkiksi siinä, miten valmismökkejä esitelleisiin artikkeleihin on otettu asiantuntijaksi arkkitehti, eikä malleja ole arvostellut vain toimittaja. On haluttu tuoda enemmän tietoa lukijoille rakennusammattilaisen äänellä.

Aikakauslehdissä kuten *Avotakassa* värikkäät ja näyttävät mainokset vievät paljonkin sivualaa. Toki *Arkkitehti*-lehdessäkin on merkittävästi rakennusalan mainoksia. Painetut ilmoitukset ovat merkityksellisiä niin lehtien taloudelle kuin myös lukijalle. Ne toistavat ja täydentävät toimituksellista aineistoa, ja tuovat siihen vastakkaisia ja ristiriitaisiakin elementtejä. Mainonta luo ja ylläpitää tuotteisiin liittyviä mielikuvia, ja sen avulla pyritään sekä luomaan uusia tarpeita että lisäämään tuotteiden menekkiä.⁷⁷ Olenkin huomionut tässä työssäni myös *Avotakassa* olleita kesämökkivalmistajien ilmoituksia. Niistä näkyy vähän laajemmin kuin toimittajien kirjoittamista artikkeleista, minkälaista tarjontaa kesämökkimalleissa on tutkimusajanjaksona ollut. Ilmoituksista näkyvät uutuusmallit, ja esimerkiksi millä tavoin valmistajat ovat mökkimallejaan kuvailleet ja mihin asioihin yrittäneet kiinnittää asiakkaan huomion.

⁷⁵ Sarantola-Weiss 2003, 43.

⁷⁶ Heinänen 2006, 21.

⁷⁷ Sarantola-Weiss 2003, 45.

2. Suomalaisen vapaa-ajan käytön ja kesämökkirakentamisen historiaa

Suomalainen kesämökkikulttuuri on saanut alkunsa 1800-luvun lopulla porvariston huvilakulttuurista, ja varsinainen kesämökkikausi alkoi Suomessa toisen maailmansodan jälkeen. Kesämökki-termikin vakiintui käyttöön vasta 1960-lukuun mennessä, vaikka sitä alettiin käyttää jo 1930-luvulla. Kesämökki-innostuksen leviämiseen vaikuttivat muun muassa kaupungistuminen, elintason nousu, tiestön paraneminen ja autojen saatavuus sekä vapaa-ajan lisääntyminen.⁷⁸ Tässä luvussa käsittelen kesämökkiarkkitehtuurin kehittymistä 1800-luvun porvariston huviloista aina 1960-luvun mökkeihin ja sitä miten eri vuosikymmenien mökki-ihanteet ovat vaikuttaneet aina tutkimusajanjaksolleni asti. Koska analyysiluvussa keskityn 1970- ja 1980-lukujen kesämökkien arkkitehtuuriin, loppuu mökkien arkkitehtuurin historiaosuus tässä luvussa 1960-lukuun. Lisäksi kerron lyhyesti hirsiteollisuuden kehitymisestä ja lopuksi pohdin, mitkä syyt vaikuttavat kesämökin hankintaan.

2.1 Huvilat ja viikonloppumajat, kesämökkirakentamisen esikuvat ennen toista maailmansotaa

2.1.1 1800-luvun kesähuvilakulttuurista löytyvät kesämökkeilyn juuret

Kaupunkilaisten kesähuvila- ja mökkiperinteen synty liittyy modernin porvarillisen maailmankuvan murrokseen 1800-luvulla. Varakkaimmilla perheillä oli Suomessa ollut 1700-luvulla maaseutukartanoita, mutta varsinaisten kesähuviloiden rakentaminen alkoi 1800-luvulla rannikkokaupunkien läheisillä merenrannoilla ja saarilla, kun kaupunkien säätyläiset halusivat ulkomaisten esikuvien mukaisesti viettää kesäänsä maaseudun rauhassa. Suomen vanhimpia kesähuviloita on Helsingin Toukolaan rakennettu empiretyylinen *Villa Anneberg* (myöhemmin *Villa Annala*) vuodelta 1832. Pääkaupungiksi vasta kohonneen Helsingin laitamille rakentui 1800-luvulla useita huvila-alueita esimerkiksi Töölöön, Meilahteen ja Kaivopuistoon. Turkuun syntyi 1840-luvulla huvilayhdyskunta Ruissalon saareen, jonne arkkitehdit suunnittelivat kymmenittäin puuhuviloita. Tunnetuimmat ovat arkkitehti Georg Theodor Chiewitzin 1850-luvun alussa suunnittelemat *Villa Roma* ja *Villa Haga*, joista tuli esikuvat myöhemmille pitsihuviloille.⁷⁹

⁷⁸ Peräinen 2006, 114.

⁷⁹ Hautajärvi 2007, 13.

Huvilanomistusten yleistyminen seurasi talouden kehitystä, ja siihen liittyi myös porvariston halu korostaa omaa erityislaatuaan. Vain harvoilla oli kuitenkin vielä varaa rakennuttaa kesähuviloita. Vuonna 1850 huviloita oli nykyisen Suomen alueella noin 250, ja määrä kasvoi vuoteen 1900 mennessä noin 900 huvilaan.⁸⁰ Helsingin ja Turun huvila-alueiden esimerkin mukaisesti myös muiden kaupunkien ympäristöön rakennettiin huvila-alueita. Näitä tuli erityisesti rannikkoseudulle, mutta myös sisämaan järviseuille. Kylpylaitosten yhteyteen kuten Hankoon rakentui myös huvilayhdyskuntia.⁸¹ Pietarin yläluokka rakensi huviloita Kannakselle jo 1820-luvulla. Koristeelliset rakennukset nousivat Terijoen hiekkarantojen äärelle sekä muihin Kannaksen suomalaiskyliin. 1900-luvun alussa Kannaksella oli tuhansia huviloita vierä vieressä, ja huvilakulttuuri alueella säilyi elinvoimaisena toiseen maailmansotaan asti.⁸²

Puuhuvilat olivat yleensä suuria ja kaksikerroksisia. Huoneet olivat korkeita, ja monen sadan neliön huviloissa riitti tilaa niin perheelle, palvelusväelle kuin suurille vierasjoukoille. Tiivistä ydinperhettä tavoitteleva perhekäsitys näkyi huviloiden pohjakaavassa. Perheenjäsenet tuli erottaa palvelijoista, aviopari lapsista ja tytöt ja pojat toisistaan.⁸³ 1800-luvun jälkipuoliskolla rakennettiin kertaustyylien mukaisesti ja arkkitehdit hakivat esikuvia italialaisista ja englantilaisista maaseutuhuviloista sekä sveitsiläistyylistä. Huvilat olivat koristeellisia, niissä oli lehtisahauksin koristeltuja verantoja ja parvekkeita sekä portaikon yläpuolella usein näköalatorni.

Rakennustuotannon teollistuminen alkoi 1860-luvulla, kun Suomeen perustettiin ensimmäiset höyrysahat. 1800-luvun lopulta löytyy jo mainintoja ensimmäisistä valmishuviloista markkinoineista suomalaisista yrityksistä⁸⁴. Nämä ensimmäiset valmishuviloina mainostetut rakennukset olivat lautarakenteisia, mutta erilaisilta puusepäntehtailta sai jo tuolloin vuosisadan lopussa tilattua myös esivalmistettuja hirsirunkoisia rakennuksia.⁸⁵

⁸⁰ Hautajärvi 2007, 13.

⁸¹ Lounatvuori 2017. Ympäristöministeriön Kulttuuriympäristömme.fi -palvelun verkkosivut.

⁸² Hautajärvi 2007, 14-15.

⁸³ Peräinen 1999, 18-19.

⁸⁴ 1890-alusta alkaen ainakin Sörmäisten Puusepäntehtas ja Hietalahden Osakeyhtiö julkaisivat valmishuviloiden myyntiluetteloita ruotsalaisten esikuvien mukaisesti. Hietalahden kuvastossa oli esimerkiksi kymmenen arkkitehti Frithiof Mieritzin suunnittelemaa eri mallia pienistä yhden huoneen ja keittiön malleista aina yhdeksän huoneen huviloihin. Tietoa ei ole rakennettiinko huviloita yhtäkään, mutta huviloita mainostettiin kyllä useita vuosia. Jeskanen 1998, 27.

⁸⁵ Jeskanen 1998, 19-27.

Perheen ja kodin sekä luonnon ja kesähuvilan tuli muodostaa intiimi vastakohta julkiselle kaupunkielämälle. Kaupunkikodit jätettiin koko kesäksi asumattomiksi ja huviloille muutettiin huonekalujen ja palvelijoiden kanssa jo keväällä. Perheen isä kävi usein töissä huvilalta käsin, jonka mahdollisti joko rautatiet, säännölliset höyrylaivavuorot huvilayhdyskuntiin tai perheen oma pieni höyryvene.⁸⁶ Myös luonto jakaantui ikään kuin kahtia. Toisaalta oli taloudellista resurssia edustavat luonnonvarat ja toisaalta alkuperäinen villi luonto, joka tarjosi vapaa-ajan luontoelämyksiä.⁸⁷ Hyötypuutarhoista saatavilla hedelmillä ja vihanneksilla saatettiin elää huvilalla omavaraisesti koko kesä. Rantahuviloilla oli laituri ja sen yhteydessä uimahuone tai uimakammio, joista voitiin käydä vedessä huomaamattomasti.⁸⁸

Venäjän keisari Aleksanteri III viehättyi myös Suomenlahden alueen maisemista ja määräsi Yleisten rakennusten ylihallituksen arkkitehdit ylijohtaja Sebastian Gripenbergin ja Magnus Schjerfbeckin suunnittelemaan keisarillisen kalastusmajan Langinkoskelle, Kymijoen suistoon Kotkan lähelle. Kalastusmaja valmistui 1889, ja se oli jyrkkäharjainen, pitkänurkkainen ja laudoittamaton hirsitalo koristeellisine avoverantoinineen. Kalastusmaja huonekaluineen on kokonaistaideteos. Rakennustapa pohjautui kansanomaiseen suomalaiseen puurakentamiseen, ja maja on toteutettu keisarin toivomuksesta yksinkertaisen vaatimattomana. Majalta puuttui keisarillinen loisto, ja keisariperhe vietti ”mökkielämää” kalastamalla, retkeilemällä ja laittamalla itse ruokaa.⁸⁹ Keisariperheen hirsimökki metsän reunalla ennakoi kansallisromanttisia erämaahuviloita ja 1900-luvun kaupunkilaisten vapaaehtoisesti valitsemaa primitiivistä kesämökkielämää.⁹⁰

2.1.2 Kansallisromanttinen hirsihuvila

Kansallisromantiikan kaudella 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa suomalainen identiteetti yhdistettiin metsään, ja huvilarakentaminen sai muotoja, jotka yhä edelleen mielletään suomalaisiksi. Kesänvietto ja kesähuvilaomistus seurasivat kielirajoja. Suomenruotsalaisten kesänviettoon kuului oleellisesti merellinen saaristo ja rannikkoseutu. Suomalaisuudesta

⁸⁶ Hautajärvi 2007, 13-15.

⁸⁷ Peräinen 1999, 18-19.

⁸⁸ Hautajärvi 2007, 14-15.

⁸⁹ Langinkoski: Historia. Kansallismuseon verkkosivut.

⁹⁰ Hautajärvi 2007, 16.

kertoivat sijainti sisämaan ”erämaa”-järven rannalla, naapurien ja muiden ihmisten karttaminen, tontin säilyttäminen metsäisenä sekä paljaan hirsipinnan suosiminen ulkoarkkitehtuurissa.⁹¹

Suomalaiset taiteilijat ja arkkitehdit etsivät 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa kansallisia juuria Itä-Karjalan hirsikylistä. Moni taiteilija halusi rakentaa erämaa-ateljeen keskelle karua koskematonta luontoa. Taiteilijahuvilat muodostivat aikanaan kiinteän ryhmän, joka syntyi taiteilijoiden keskinäisestä vuorovaikutuksesta, ja poikkesi huomattavasti sekä edeltäneestä että samanaikaisesta puu- ja huvila-arkkitehtuurista. Taiteilijahuviloissa on käytetty uudella tavalla maaseudun talonpoikaisen arkkitehtuurin muotoja ja itäkarjalaisen puuarkkitehtuurin aiheita. Monet yksityiskohdat viittasivat toisaalta myös ulkomaiseen arkkitehtuuriin.⁹²

Taiteilijahuviloita olivat muun muassa Akseli Gallen-Kallelan suunnittelema ateljee *Kalela* Ruovedellä (1895) (kuva 1), Emil Wikströmin piirtämä huvila *Visavuori* Sääksmäellä (1893-1894) sekä Pekka Halosen Tuusulanjärvelle suunnittelema *Halosenniemi* (1902).⁹³ Taiteilijat nimittivät huviloitaan ”torpiksi” ja ”pirteiksi”, millä he halusivat erottautua porvariston huviloista. Taiteilijahuviloissa rakennuksen muotoon vaikutti se, että niihin sijoitettiin kahden kerroksen korkuinen ateljeetila pohjoisikkunoineen. Ulkoasussa hallitsi leveäräystäinen ja melko jyrkkä, joissakin monimuotoinen satulakatto. Salvos oli pitkänurkkainen ja ulkoasuun kuuluivat myös luhdin sola- ja parvekeaiheet⁹⁴. Huvilat oli tehty veistetyistä hirsistä. Taiteilijat suunnittelivat huvilansa itse ja olivat aktiivisesti mukana pystyttämässä taloja ja raivaamassa tontteja, vaikka ammattilaiset rakensivat talot.⁹⁵ Näin he olivat esikuvia tuleville kesämökkirakentajille, joista monet ovat aktiivisesti olleet mukana rakentamassa omaa unelmamökkiään.

Kuva 1. Akseli Gallen-Kallelan suunnittelema taiteilijahuvila Kalela vuodelta 1895. Huvila on saanut vaikutteita itäkarjalaisesta puuarkkitehtuurista.

⁹¹ Periäinen 1999, 19.

⁹² Wäre 1991, 9, 140.

⁹³ Hautajärvi 2007, 16-17.

⁹⁴ Salvos on hirsirakennuksen nurkkaliitos (enemmän salvoksista liitteessä 2). Luhdilla tarkoitetaan yleensä kaksikerroksisen ulkorakennuksen luhtisolalla varustettua yksi- tai useampihuoneista yläkerrosta. Luhtisola on rakennuksen rinnassa oleva katollinen parveke, jota käytetään kulkutienä. Kielitoimiston sanakirja. Kotimaisten kielten keskuksen verkkosivut.

⁹⁵ Wäre 1991, 141; Wäre HS 24.7.1995.

Filosofian tohtori Ritva Wäre mainitsee väitöskirjassaan, että 1890-luvun taiteilijahuvioloista ei kirjoitettu ollenkaan aikakauden arkkitehtilehdistössä, vaan erämaahuvilat toimivat esikuvina vasta myöhemmälle huvilarakentamiselle⁹⁶. Osa asiantuntijoista kuitenkin arvelee, että aikalaisetkin olisivat saaneet jo vaikutteita huviloista⁹⁷, mutta ainakin ne ovat olleet merkittäviä esikuvia myöhemmälle kesämökkisuunnittelulle. Rakennusten tapa käyttää hirttä ja ympäröivän luonnon jättäminen koskemattomaksi metsäksi on nähtävissä kesämökkirakentamisessa aina nykypäiviin asti sekä arkkitehtien tuotannossa että valmismökeissä⁹⁸.

Arkkitehti Lars Sonck suunnitteli monia kansallisromanttisia hirsihuvioloita kuten oman kesähuvilansa *Lasses Villan* (kuva 2) Ahvenanmaalle vuonna 1895.⁹⁹ Rakennus on saanut vaikutteita karjalaisesta, norjalaisesta ja sveitsiläisestä puuarkkitehtuurista. Vaikka Sonck ei itse ollut päässyt työkiireidensä takia Karjalaan tutustumismatkoille, oli hän perehtynyt matkojen tuloksiin¹⁰⁰. Esimerkiksi rakennuksen sijoittuminen aivan jyrkänteen reunalle siten että se näkyy merenlahdelle viittaisi karjalaisiin esikuviin. *Lasses Villan* pitkälle ulottuvat räystäät, hirsien päiden koristelut, ikkunanpokien koristekuviot ja otsalaudan koriste tuovat eksotiikkaa rakennukseen.¹⁰¹ Se on rakennettu luonnonkivistä ja tummista pyöröhirsistä. *Lasses Villassa* kuten muissakin ajan huviloissa hirsipinnat jätettiin näkyville, ja karelianismin hengessä suosittiin myös pyöröhirttä, mitä ei esimerkiksi taitelijahuvioloissa käytetty. Huviloihin tehtiin suuret tuvat, joissa oli kookkaat tulisijat. Sisustukset olivat usein talonpoikaisen pelkistettyjä, käsittelemättömiä hirs- ja lautapintoja ja sisustuksessa käytettiin puuhuonekaluja.¹⁰² *Lasses*

⁹⁶ Wäre 1991, 186.

⁹⁷ Esimerkiksi Helsingin Sanomissa on käyty pitkä keskustelu mielipidepalstalla taiteilijahuvioloista. Sen on aloittanut Ritva Wäreen kirjoittama pääkirjoitus 24.7.1995. Tähän vastasi mielipideosaston kirjoituksella mm. arkkitehti ja apulaisprofessori Pekka Laurila, jonka mielestä huvilat ovat vaikuttaneet jo aikalaisiin. Laurila HS 2.8.1995.

⁹⁸ Hautajärvi 2007, 16-17; Wäre HS 24.7.1995. Tutustuessani kesämökkihistoriaan huomasin, että jopa modernismistaan tunnetulla Alvar Aallolla oli karelianismin kausi, jolloin hän on suunnitellut kaksi hyvin selkeästi karjalaisia vaikutteita omaavaa kesämökkiä. Korpikoto on vuodelta 1945 ja Villa Kihlman vuodelta 1947-48. Rakennukset ovat toki hyvin vaatimattomia verrattuna taitelijahuvioloihin. Helamaa & Jetsonen, 46-67.

⁹⁹ Hautajärvi 2007, 16-17.

¹⁰⁰ Ritva Wäreen mukaan Sonck ei kopioinut karjalaisia puurakennuksia huviloissaan, vaan käytti niiden aiheita vapaasti mukaillen ja tyylitellen. Sveitsiläisen ja norjalaisen puuarkkitehtuurin lisäksi Sonck oli tutustunut myös esim. japanilaiseen ja intialaiseen arkkitehtuuriin, joka vaikutti hänen töihinsä. Wäre 1991, 173, 186.

¹⁰¹ Jetsonen & Jetsonen 2008, 20-22.

¹⁰² Hautajärvi 2007, 16-17.

Villaa kuten muita ajan pyöröhirsisiä huviloita voidaan pitää esikuvina 1970-luvulla suosituiksi tulleeille pyöröhirsisisille puolitoistakerroksisille mökkimalleille¹⁰³.

Kuva 2. Lars Sonckin itselleen suunnittelema Lasses Villa valmistui 1895. Villa on rakennettu luonnonkivistä ja tummista pyöröhirsistä. Rakennuksen ulkonäössä ja varsinkin puukoristeissa näkyvät vaikutteet karjalaisesta, norjalaisesta ja sveitsiläisestä puuarkkitehtuurista.

2.1.3 1900-luvun alkuvuosikymmenet ja pienet weekend-majat

Itsenäisyytemme alkuvuosina kesähuvilaharrastus levisi yhä laajemmalle ja ulottui myös ylemmän keskiluokan pariin. Autoilu mullisti Suomessa vapaa-ajan vieton 1920-luvulta lähtien. Kansalaiset halusivat tutustua kotimaahansa, jonka tunsivat etäisesti kuvakirjojen ja -lehtien kautta. Linja-auton kyydissä päästiin liikkumaan nopeasti, ja omalla autolla saattoi liikkua vaivattomasti kauemmaksikin. Kotimaanmatkailusta oli tullut suosittua, ja etenkin Lappi ja Petsamo kiinnostivat matkailijoita. Lapin matkailu käynnistyi, ja talvi- ja hiihtolomamatkojen myötä Lappiin rakennettiin ensimmäiset hiihtomajat ja hotellit. Tuntureiden ensimmäiset urheilumajat tehtiin hirrestä joko erilaisten yhdistysten käyttöön tai kaikille avoimiksi.¹⁰⁴

Maaseututaajamien ja teollisuuskeskusten varakas väki alkoi seurata kaupunkiväestön esimerkkiä ja rakensi itselleen huviloita. Liikenneyhteyksien parannuttua huviloita rakennettiin syvemmälle sisämaahan ja myös viikonloppukäyttöön. Vapaat ja rakentamattomat rantatontit

¹⁰³ Honkarakenne Oy kehitti pyöröhirttä tekevän koneen vuonna 1962. Kuitenkin vasta 1970-luvulla alettiin tuottaa suosittuja puolitoistakerroksisia valismökkimalleja, joiden voisi ajatella saaneen vaikutteita mm. näistä kansallisromanttisista pyöröhirsihuviloista.

¹⁰⁴ Hautajärvi 2007, 17, 21.

alkoivat vähentyä suurten kaupunkien läheisyydessä, joten jo senkin vuoksi kesäpaikkaa jouduttiin etsimään kauempaa. Huviloita rakennettiin pohjoismaisen klassismin mukaisesti, niissä oli jyrkkä harja- tai mansardikatto ja julkisivussa suosittiin symmetriaa ja ruutuikkunoita. Huvilasuunnittelussa pyrittiin yksinkertaisuuteen ja käytännöllisyyteen. Ylellinen koristelu väheni, ja huvilarakennuksissa alettiin jäljitellä esikaupunkien omakotitaloja. Ulkoisten puitteiden sijaan kesäelämässä korostuivat keskiluokkaiset perhearvot, urheilu, ulkoilu ja puutarhanhoito.¹⁰⁵

Myös työväestölle pyrittiin tarjoamaan omat vaihtoehdot vapaa-ajan viettoon: siirtolapuutarha- ja kesämaja-alueet.¹⁰⁶ Työväestö asui 1900-luvun alkupuolella hyvin ahtaasti, eikä sillä ollut mahdollisuuksia liikkua vapaasti luonnossa nykyisten jokamiehenoikeuksien puuttuessa. Työväenyhdistykset halusivat parantaa elinoloja tarjoamalla kesävirikistystä puhtaassa luonnossa, ja esimerkiksi Helsingin yhdistykset vuokrasivat Vanhankaupunginlahden rantoja ja saaria leiriytymispaikoiksi.¹⁰⁷ Ensimmäinen siirtolapuutarha-alue perustettiin Tampereelle Hatanpään niemelle vuonna 1916. Aate levisi pian moniin suomalaisiin kaupunkeihin, ja siirtolapuutarha-alueiden määrä kasvoi vielä toisen maailmansodan jälkeen.¹⁰⁸

Uudenlaisia mökkimalleja etsittiin erilaisin arkkitehtikilpailuin. Kustannusosakeyhtiö Otava järjesti ensimmäisen kilpailun vuonna 1913, jonka voitti Oiva Kallio talonpoikaistyylisellä luhtiaittaa muistuttavalla hirsitalolla *Oivalalla* (kuva 3). Tästä tuli yksi oman aikansa huvilarakkitehtuurin esikuvista. Uusien mökkimallien suosiosta, mutta varmasti myös mallien puutteesta kertoo se, että kilpailusta julkaistu mallivihko myytiin loppuun ennen 1920-luvun loppua¹⁰⁹, ja vihkon piirustuksilla rakennettiin huviloita vielä 1930-luvulla¹¹⁰. Talonpoikainen aitta on ollut myöhemminkin kesämökkien esikuvana, mikä näkyi muun muassa 1970-luvun lehtiaineistossani. Toki 1970-luvun versio aitasta oli paljon yksinkertaistetumpi.¹¹¹

¹⁰⁵ Huvilaomistuksesta koko kansan mökkeilyyn 2007. Tilastokeskuksen verkkosivut; Hautajärvi 2007, 17, 21; Kurri 2017. Ympäristöministeriön Kulttuuriympäristömme.fi -palvelun verkkosivut.

¹⁰⁶ Peräinen 1999, 19.

¹⁰⁷ Kivinokan kansanpuisto on perustettu jo vuonna 1913, ja alkuun siellä asuttiin teltoissa. Vuonna 1946 sinne laadittiin rakennusohjeet, ja kaupunginarkkitehti Hilding Ekelund piirsi tyyppimajan piirustukset. Hautajärvi 2007, 22-23.

¹⁰⁸ Hautajärvi 2007, 22-23.

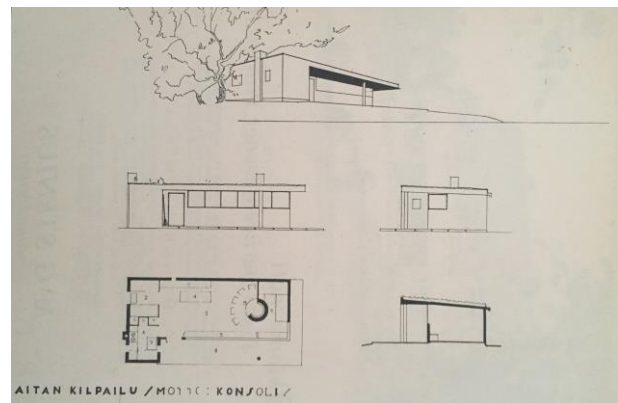
¹⁰⁹ Halpoja kesäasuntoja 1928, 7.

¹¹⁰ Hautajärvi 2007, 17.

¹¹¹ Esim. Myyntiyhdistys Puutalolle Pi Sarpanevan ja Maj Kuhlefeltin suunnittelema Saaristolaisaitta pohjautuu

kaupunkilaisilla ei ollut enää aikaa ylläpitää kalliita ja suuria huviloita. Aikakauslehti *Aitta* järjesti vuonna 1928 kilpailun, jossa etsittiin ehdotuksia pieniksi kesäasunnoiksi. Kilpailun järjestäjätkin totesivat, että maalla oleskeluun käytetty aika on vähentynyt, joten enää ei tarvita täydellisesti varusteltuja koteja. Enemminkin kaivattiin ”week-end-viettopaikkoja tai autoajelun päätekohtia”.¹¹⁴ Kilpailun voittaneista¹¹⁵ ja lunastetuista ehdotuksista julkaistiin kirja *Halpoja kesäasuntoja*, jossa on esiteltynä sekä perinteisiä, koristeellisia hirsitupia että moderneja loivakattoisia ja pelkistettyjä taloja. Molemmat kilpailusarjat voitti arkkitehti Alvar Aalto. Hänen A-sarjan ehdotuksensa oli nimeltään *Konsoli* (kuva 4). Kilpailuohjelman mukaisesti lomapäivätuvassa tai kalamajassa tuli olla tilat olohuoneelle ja keittiölle sekä yösiä ainakin neljälle hengelle. Majan rakennuskustannus sai olla korkeintaan 30 000 markkaa.¹¹⁶

Kuva 4. Arkkitehti Alvar Aalto voitti Aikakauslehti Aitan vuonna 1928 järjestämän huvilakilpailun molemmat sarjat. Hänen A-sarjansa ehdotus oli nimeltään Konsoli, jossa oli tilat olohuoneelle ja keittiölle sekä yösiä neljälle hengelle.

1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä kiinnostus teollisesti valmistettavia puutaloja kohtaan kasvoi, ja suunnittelijat ryhtyivät etsimään vaihtoehtoja runsaasti puuta vaativalle massiiviselle hirsirakenteelle. ”Puunrakennussysteemin” oppia käytiin hakemassa Yhdysvalloista asti. Isoin hidaste lautarakenteisen talon käyttöön ottamisessa oli hyvien lämmöneristysmateriaalien puute. Konkreettisiin tuloksiin päästiin Suomessa 1920- ja 1930-luvuilla, jolloin aloitettiin muun muassa ensimmäisten esivalmistettujen tyyppitalojen¹¹⁷ tuotanto.¹¹⁸ 1930-luvun suositut kevytrakenteiset viikonloppumajat toimivat hyvänä

¹¹⁴ Halpoja kesäasuntoja 1928, 8.

¹¹⁵ Arkkitehdit Alvar Aalto ja Erik Bryggman menestyivät funktionalistisilla suunnitelmillaan kilpailussa hyvin. Aallon B-sarjan voittajaehdotus ”Merry-go-round” on pyöreämuotoinen melkein tasakattoinen rakennus. Halpoja kesäasuntoja 1928.

¹¹⁶ Halpoja kesäasuntoja 1928, 17-21.

¹¹⁷ Tyyppitalo perustuu mallipiirustuksiin. Sen voi toteuttaa erilaisille tonteille omatoimisesti ja suunnitelmat ovat kaikkien rakentajien käytettävissä. Tyyppitalo voi olla myös valmistalo, jolloin se on esivalmistettu teollisesti, ja elementit ja muu rakennusmateriaali myydään piirustusten ohella. Sanaksenaho 2017, 349.

¹¹⁸ 1920-luvulla Karjalan Metsätuote Oy ja muutama helsinkiläinen toiminimi valmistivat puutaloja

koekenttänä erilaisille lämpöeristeitä valmistaneille tehtaille. Esimerkiksi Enzo-Gutzeit Oy, joka valmisti ensoliitti-lämmöneristysmateriaalia, järjesti lomamajakilpailun Suomen Arkkitehtiliiton kanssa vuonna 1932 löytääkseen sopivia käyttökohteita tuotteelleen. Kilpailun perusteella tehtiin pieni kirja, *20 lauantaimajaa*, joka esitteli kilpailun palkittuja loma-asuntomalleja.¹¹⁹

Harri Hautajärvi kirjoittaa *Huviloita – Saunoja* -kirjassaan, että nuoret arkkitehdit olivat kiinnostuneet kansainvälisestä tyylistä, funktionalismista, joka sopi uudenlaisen pienemmän mökin suunnitteluun. Funktionalismiin liittyivät niin sosiaaliset, tekniset kuin esteettiset ihanteet. Haluttiin rationalisoida ja helpottaa rakentamista, tehdä siitä edullista ja näin kaikille mahdollista. Vältettiin kaikenlaista koristelua ja pyrittiin selkeisiin ja yleispäteviin ratkaisuihin. Hirsirakentaminen haluttiin hylätä, ja siirryttiin rankarunkoisiin ja laudoista rakennettuihin puutaloihin. Ulkomaisten esikuvien mukaisesti ihannoitiin vaaleiksi rapattuja ja vaakalaudoitettuja taloja, joissa oli tasakatto tai loiva pulpettikatto sekä nauhaikkunat. Vaikka funktionalismi teki nopean läpimurron Suomessa, jatkui sen rinnalla myös perinteinen tyyli, ja näin ollen monet 1930-luvun huvilat edustivat vielä klassismia.¹²⁰

2.1.4 Saunan merkitys vapaa-ajanasumisessa

Saunasta tuli kansallisromanttisten aatteiden innoittamana kylpykulttuurin kotimainen vastine. Vanhojen huviloiden pihapiireissä oli ollut vain pelkät uimahuoneet eikä saunoja. Uimahuoneiden tilalle alettiin rakentaa erillisiä rantasaunoja 1900-luvun alkuvuosikymmeninä, ja samalla uimahuoneet katosivat. Näin alkoi rantasaunasta tulla kesämökkiasumisen ihanne. Ja juuri mökkikulttuuri toi saunan veden äärelle, sillä perinteisissä talonpoikaistaloissa sauna sijaitsi useimmiten lähellä kaivoa eikä rannassa.¹²¹

Vielä 1930-luvulla monista uusista viikonloppumajoista ja huviloista puuttuivat saunat, sillä varsinainen saunainnostus alkoi vasta sotien jälkeen. Vasta 1930-luvun loppupuolella rakennettiin lomanviettoa varten ensimmäisiä saunamajoja eli rantamökkejä, joissa oli saunan lisäksi huone oleskelua varten, keittonurkkaus ja makuualkovi. Rakentamiseen käytettiin usein

tehdasmaisesti, mutta tuotanto oli vielä hyvin pientä. 1930-luvun lopulla A. Ahlström aloitti tyyppitalojen tuotannon yhteistyössä arkkitehti Alvar Aallon kanssa. Kummala 2005, 8-9, 19.

¹¹⁹ Standertskjöld, 465; Hautajärvi 2007, 19.

¹²⁰ Hautajärvi 2007, 17-21.

¹²¹ Peräinen 1999, 19; Peräinen 2006, 117.

hirttä, joskus lauttaa. Näistä rantatonteille rakennetuista saunamökeistä tuli myöhempien vuosikymmenien malli kesämökkirakentamiselle.¹²² Tietävästi ensimmäinen saunan ja oleskelutuvan yhdistelmä oli Oiva Kallion vuonna 1916 *Kotitaide*-lehdessä julkaisema pieni kalastus- tai metsästystupa. Tästä paranneltua versiota, *Villa Oivalan* karjalaisvaikutteista pyöröhirsistä saunaa (kuva 5), on pidetty yhtenä suomalaisen mökin prototyypeistä.¹²³ *Villa Oivalan* vuonna 1929 rakennetussa saunarakennuksessa on isohko saunatupa takkoineen ja makuualkoveineen ja pieni saunahuone. Sauna tuo mieleen vanhat suomalaiset savusaunat. Pyöröhirsien jyhkeys ja päädyn korostaminen tuovat toisaalta mieleen myös karjalaisen kansanrakentamisen. Rakennuksen harjan päätteenä on jopa koristeellinen otsalauta hakaristikuvioin ja nimikirjaimin. Kansanomaisuutta on tavoiteltu myös turvekatteella ja ikkunaluukuilla.¹²⁴

Kuva 5. Oiva Kallion suunnittelema Villa Oivalan sauna (1929), jonka sanotaan olevan nykyisten saunamökkien esikuva. Saunarakennus on saanut vaikutteita muun muassa vanhoista savusaunoista ja karjalaisesta kansanrakentamisesta.

2.2 Kesämökkien leviäminen - sotien jälkeinen aika

2.2.1 Vapaa-ajan lisääntymisen ja kaupungistumisen vaikutukset kesämökkien rakentamiseen

Toisen maailmansodan jälkeen huviloiden rakentaminen lisääntyi voimakkaasti. Yhteiskunnallisilla muutoksilla oli merkittävä osuus vapaa-ajanvieron lisääntymiseen ja käytettävissä oleviin mahdollisuuksiin, sillä vapaa-ajan käsite kytkeytyy olennaisesti teollistumisen ja kaupungistumisen myötä tapahtuneisiin muutoksiin yhteiskunnassa. Toisen

¹²² Hautajärvi 2007, 22, 170

¹²³ Peräinen 2006, 117.

¹²⁴ Jeskanen 1998, 234.

maailmansodan jälkeisinä kahtena vuosikymmenenä Suomi muuttui moderniksi kulutusyhteiskunnaksi, ja erityisesti 1960-luvulla tapahtui voimakas rakennemuutos. Elinkeinorakenteen muuttumisen lisäksi muutos merkitsi muuttoliikettä maalta kaupunkeihin ja Ruotsiin, ja muun muassa kulutusmahdollisuuksien lisääntymistä elintason nousun ja vapaa-ajan lisääntymisen myötä.¹²⁵

Jo vuonna 1917 eduskunta oli hyväksynyt kahdeksan tunnin työaikalain, ja vuoden 1939 vuosilomalain myötä työläiset saivat oikeuden kahden viikon vuosilomaan. 1960-luvulla lomia pidennettiin neljään viikkoon, ja 1973 vuosilomalain myötä neliviikkoinen loma vakiintui. Vuonna 1965 hyväksytyn lain myötä Suomessa siirryttiin myös viisipäiväiseen työviikkoon. Naisten työssäkäynnin kasvaminen¹²⁶ merkitsi myös perheille lisääntyneitä tuloja.¹²⁷ Kaksi vapaapäivää viikossa merkitsi merkittävää kasvua vapaa-ajan kulutukseen ja mahdollisti vapaa-ajan matkailun myös lomakausien ulkopuolella. Vapaa-ajan merkitys elämässä kasvoi, ja sitä alettiin pitää työn ja kodinhoidon rinnalla tärkeänä yksilöllisenä, omia valintoja ja itseilmaisua sisältävänä elämänalueena. Ulkoilu, retkeily ja urheilu olivat 1960-luvulla suomalaisten tärkeimmät vapaa-ajanviihtelyn muodot, ja kesämökkeily, veneily ja luonnossa liikkuminen tulivat osaksi kaikkien kansankerrosten elämäntapaa.¹²⁸

Kaupungistumisen ydinvuodet merkitsivät asumisen keskittymistä lähiöihin. Maaltamuuton ydinvuodet olivat vuosina 1965-1975, jolloin kymmenen vuoden aikana rakennettiin puoli miljoonaa uutta asuntoa enimmäkseen lähiöihin. 1960-luvun alkupuolella muuttoaalto kohdistui Ruotsiin, sittemmin muutto painottui kotimaan sisällä maalta kaupunkiin. Samalla asuintalojen rakentaminen kiihtyi.¹²⁹ Kaupungistuminen tapahtui Suomessa myöhemmin ja nopeammin kuin muualla Länsi-Euroopassa. Myöhäisestä kaupungistumisesta tuli osa suomalaiset muista kansoista erottavaa juonnetta, ja ehkä tästä syystä metsä on suomalaisille edelleen niin tärkeä.¹³⁰ Lähiöihin muutettiin ensin varsinkin kaupunkien keskustan pienistä asunnoista, mutta

¹²⁵ Heinonen 2008, 111-115.

¹²⁶ Vuonna 1960 naisista kävi ansiotöissä 45 % ja vuonna 1975 jo 65 %. Heinonen 2008, 112.

¹²⁷ Heinonen 2008, 111-115.

¹²⁸ Mäenpää 2004, 292-293.

¹²⁹ Ks. esim. Saarikangas 2004, 46; Saarikangas 2008, 159; Huokuna 2006, 164.

¹³⁰ Mäenpää 2004, 295.

muuttoliikettä oli suoraan myös maalta. 1960-luvulla jo puolet pääkaupunkiseudun lähiöiden asukkaista oli syntynyt pääkaupunkiseudun ulkopuolella. Samalla maaseutu alkoi tyhjetä.¹³¹

Elintason nousu merkitsi myös asuntojen koneellistumista ja varsinkin perheenäitien kotitöiden keventymistä. Yhteiskunnan rakennemuutos koetteli kuitenkin enemmän suomalaista miestä kuin naista, koska työkeskeiseltä kulttuurilta putosi ahkeruuden ja selviytymisen pohja: verrattuna maatalon isäntään kerrostalon mies oli kotonaan tyhjän panttina.¹³² Jo 1960-luvun puolessa välissä joka toisessa kodissa oli jääkaappi ja pesukone, ja vuosikymmenen lopussa jopa miljoonassa kotitaloudessa oli televisio. Seuraavaksi yleistyivät pakastin ja astianpesukone. Vuonna 1975 lämmin vesi tuli jo 70 prosenttiin asunnoista¹³³, ja jo 40 prosentilla talouksista oli pakastin.¹³⁴ Tämä on mielestäni mielenkiintoista, sillä suurin osa pitkälle 1980-luvulle asti rakennetuista kesämökeistä oli hyvin vähäisesti varusteltuja, vaikka kotona totuttiin koneellistuneeseen talouteen.

Lomanvietto pitkälle 1960-luvulle oli kasvimaan hoitoa, halonhakkuuta, kalastusta, marjastusta ja auringonottoa. Näihin ei vaadittu mukavuuksia, ja dekkareita pystyi lukemaan öljylampun valossa. 1960-luvulla mökeillä yleistyivät nestekaasuliedet ja hiukan myöhemmin myös kaasujääkaapit.¹³⁵ Tätä ennen tultiin toimeen erilaisilla puulämmitteisillä helloilla ja maakellareilla. Toki merkittävä syy kesämökkien huonoon varustetasoon oli sähköttömyys ja rakennusten pienuus. Oli mietittävä tarkkaan, mitä välttämättömiä välineitä pieniin tiloihin tarvittiin.

Suuri muuttoliike vaikutti mökkien hankintaan. Lähiömaisemat eivät vetäneet vertoja lapsuuden maalaismaisemille tai unelmien kesämaisemalle, joten esimerkiksi vanhat kotitilat muutettiin kesäpaikoiksi ja uusia mökkejä rakennettiin osto- ja perintötonteille.¹³⁶ Yleisradion dokumentissa *Kesämökki – suomalainen onnena* yksi haastatelluista vanhemmista mökinomistajista kertoo, kuinka mökillä tulee mieleen oma lapsuus, jolloin oltiin lähempänä

¹³¹ Saarikangas 2008, 159.

¹³² Mäenpää 2004, 296.

¹³³ Määrä nousi rakentamisen myötä nopeasti, sillä vuonna 1960 lämmin vesi tuli vain 25 % asunnoista. Huokuna 2006, 153.

¹³⁴ Huokuna 2008, 171-173.

¹³⁵ Krohn 1991, 128-129; Anttila 2008, 180.

¹³⁶ Anttila 2008, 182.

luontoa. Hirsisessä kotitalossa oli puulämmitys, ja mökillä halonhakkuu tuo mieleen lapsuuden askareet.¹³⁷ Karoliina Periäisen mielestä kesämökkien kasvavalle kysynnälle löytyi syy halusta nauttia lyhyestä kesästä parhaassa mahdollisessa ympäristössä; maaseudulla, puiden siimeksessä ja järven rannalla. Tähän liittyi ikävä taaksejäänyttä kotiseutua kohtaan ja halu päästä pois kaupungin ja lähiön ahdistavasta ympäristöstä.¹³⁸ Toisen maailmansodan jälkeen syntynyttä suurta ikäluokkaa yhdisti omistusasuminen sekä perhe- ja sukukeskeisyys. Elintason nousun myötä se hankki vaihtelua päivätyön rytmittämään arkeensa. Matkailun lisäksi kesänvietosta mökillä tuli keskeinen osa suuren ikäluokan elämäntapaa. Tämä sukupolvi onkin rakentanut suuren osan suomalaisesta mökkikannasta.¹³⁹

1960- ja 1970-luvut olivat myös telttamatkailun suurta aikaa. Kotimaan tai Euroopan kiertäminen matkailuperävaunun tai asuntoauton kanssa oli suosittua. Valmismatkat yleistyivät myös, mutta nämä eivät vähentäneet kesämökkien suosiota.¹⁴⁰ Yksityisautoilu lisääntyi merkittävästi 1960-luvulla, sillä autojen tuonti vapautettiin säännöstelystä vuonna 1962, ja Suomen henkilöautokanta lähes nelinkertaistui vuosikymmenen aikana. Ensimmäiset moottoritiet valmistuivat 1960-luvun alussa, ensimmäisenä Tarvontie Helsingistä Turun suuntaan. Autot ja parantuneet tieyhteydet auttoivat kaupungistuvaa kansaa säilyttämään yhteytensä maaseutuun ja luontoon.¹⁴¹

1960-luvulle tultaessa kesämökkien omistaminen ei ollut enää myöskään varakkaimman kansanosan etuoikeus. Jos omaa autoa ei ollut, mökille päästiin veneellä tai linja- ja postiautolla. Mökkeilyn traditiota siirrettiin eteenpäin sukupolvelta toiselle, kun mökkielämään viehtyneet lapset kasvoivat aikuisiksi ja perustivat oman perheen.¹⁴² Kesämökki-ideologiaan kuului tasa-arvoisuus ja kaupunkilaisuuteen liitettyjen hierarkkisten merkkien välttäminen. Ministereillä ja pääjohtajillakin oli kesämökkejä, joissa viihdyttiin samaan tapaan puuhaillen kuin työväestönkin mökeillä. Toki varakkaamman väestön mökit olivat isompia ja ne saattoivat olla paremmin

¹³⁷ Kesämökki – suomalainen onnena, 1990. Elävä arkisto / YLE [verkkopalvelu].

¹³⁸ Periäinen 1999, 18.

¹³⁹ Anttila 2008, 179; Heinonen 2008, 121.

¹⁴⁰ Hautajärvi 2007, 25.

¹⁴¹ Saarikangas 2004, 48; Mäenpää 2004, 292-293.

¹⁴² Anttila 2008, 179, 182.

varustellut.¹⁴³ 1970-luvulle tultaessa mökkikannan omistajat olivat kaikista yhteiskuntaluokista, ja lähes neljäsosa mökkien omistajista oli työntekijäperheitä.¹⁴⁴

2.2.2 1950-luvun yksikerroksinen puurakenteinen kesämökki

Puutaloteollisuus kehittyi toisen maailmansodan aikana ja varsinkin sen jälkeen. Sotien jälkeinen asuntopula oli valtava, sillä yli yksitoista prosenttia Suomen väestöstä oli sodan jälkeen ilman asuntoa. Asuntotuotannon tehostamista varten perustivat 21 puunjalostusteollisuuden yritystä vuonna 1940 Puutalo Oy:n¹⁴⁵, jonka tarkoituksena oli tehostaa valmiiden puurakennusten ja rakennusten osien teollista valmistusta ja markkinointia. Olosuhteet sotien jälkeen olivat vaativat, oli rakennettava paljon ja pienillä resursseilla, sillä Suomi kärsi pahasta materiaali- ja työvoimapulasta. Ensimmäisen kymmenen toimintavuoden aikana Puutalo Oy suunnitteli 1000 erilaista puutalomallia, ja valikoimiin kuului pientalojen lisäksi myös parakkeja, tehdasrakennuksia ja kouluja¹⁴⁶. Puutalo Oy:n mallistosta löytyi myös suosittuja kesämökkimalleja. Paikan päällä kootut rakennukset koostuivat kattotuoleista ja seinäelementeistä, jotka olivat joko eristettyjä tai eristämättömiä¹⁴⁷. Arkkitehdit suunnittelivat puisia yhdenperheen taloja koko 1940-luvun ajan, ja tyyppitalojen mallisto vakiintui nopeasti hyvin yhtenäiseksi. Näin niin sanottu rintamamiestalo, puolitoistakerroksinen harjakattoinen rakennus kehittyi.¹⁴⁸

Sotia seurannut materiaali- ja työvoimapula ohjasi puurakentamiseen myös kesämökeissä. Talonrakentaminen kuului vielä jokamiehen taitoihin, ja mökki rakennettiin usein omin voimin talkooporukalla. Rakennustarvikkeet saatiin yleensä omalta tontilta tai lähimetsästä. Mökkirakentaminen oli villeintä heti sotien jälkeen, jolloin kesäkotit saatettiin kasata linja-auton korista tai siirtämällä mökkitontille vanha kioski. Uusia kesämökkejä kohosi yhä useammalle rannalle,

¹⁴³ Peräinen 2006, 118.

¹⁴⁴ Anttila 2008, 182.

¹⁴⁵ Puutalo Oy -nimi oli käytössä vuoden 1955 loppuun asti, jonka jälkeen yritys yhdistyi Suomen Puurakenteiden Myyntiyhdistyksen kanssa. Uuden yrityksen nimeksi vaihtui Myyntiyhdistys Puutalo. Uudelleen nimeä Puutalo Oy on alettu käyttää 1970-luvun lopulla yrityksen ilmoituksissa.

¹⁴⁶ Kummala 2005, 8-9, 19; Standertskjöld, 468.

¹⁴⁷ Myöhemmin Puutalo Oy:n mallistossa on ollut myös hirsisiä kesämökkimalleja, ks. esim. malli Suvi-Juhani, kuvat 10 ja 11.

¹⁴⁸ Standertskjöld, 468

mikä aiheutti paikoin suuria maisemallisia muutoksia. Kesämökin sai pystyttää aivan rantaviivaan, kun rakentaminen ei ollut vielä säädeltyä.¹⁴⁹

Suosituiksi tulivat 1930-luvun malliin pienet saunamökit, joissa samassa rakennuksessa olivat sauna ja oleskelutupa, toisinaan myös pieni makuukamari. Huviloiden sijaan alettiin puhua kesämökeistä. Talvikäyttöiset, lämmitettävät mökit olivat olleet aikaisemmin melko harvinaisia, mutta nyt ne alkoivat yleistyä. Tyypipiirustukset ja esivalmisteiset rakennukset lisääntyivät koko ajan myös kesämökeissä.¹⁵⁰ Kesäasumiseen liittyi romantisoiva suhde suomalaiseen agraariin menneisyyteen. Mökkisisustuksissa tulivat muotiin hirsi- ja paneelipinnat, seinänvieruspenkit, pirttikalusteet ja vanhat esineet. Kansanomaista rakennustapaa romantisoivat piirteet näkyivät esimerkiksi hirsirakenteisissa saunamökeissä ja luhtiaittaa muistuttavissa kesämökkityypeissä. Kesäkodin pihapiiriin saatettiin myös siirtää vanhoja hirsirakenteisia piharakennuksia. Menneisyyttä romantisoivan mökkielämän oli tarkoitus virkistää kiireisen ja modernin kaupunkielämän vastapainona. Heti sotien jälkeen kesämökkeilyssä korostui myös pienimuotoinen puutarhanviljely käytännön tarpeiden sanelemana.¹⁵¹

Funktionalismin myötä asuntojen ihanteeksi olivat tulleet toiminnoiltaan eriytetty huoneet; työlle, vapaa-ajalle ja levolle oli omat tilansa. Tämä näkyi esimerkiksi toisen maailmansodan jälkeisissä tyypitaloissa, joissa oli eroteltuna keittiö, olohuone ja makuuhuoneet. Huoneet oli järjestetty erillisiksi yksiköiksi, joilla oli selkeät rajat. Perheen äidistä tai vaimosta oli tullut kodin sydän, kun taas perheen isä tai mies kuului enemmän asunnon ulkopuoliseen elämään, vaikka saattoikin olla rakentanut talon omin käsin.¹⁵² Myös 1950- ja 1960-lukujen mökkien rakennusoppaissa suositeltiin mökilläkin perheen toimintojen eriyttämistä omiin tiloihinsa: pieneen keittiöön, ruokailu- ja oleskelutilaan sekä erillisiin makuusoppeihin. Optimaalisen mökin muodon kerrottiin olevan suorakaide, johon sisältyi vilpola tai kuisti. Mikäli auringon tarjoaman valon ja lämmön lisäksi metsikkö tai toinen rakennus antoi tuulensuojaa, voitiin rakentaa avokuisti. Muuten rakennusoppaiden kirjoittajien mukaan kuistin käyttö rajoittuisi vain tyyniin ja lämpöisiin päiviin. Erityistä huomiota kannatti kiinnittää luonnonvaloon, minkä piti vaikuttaa mökin sijoitteluun ja huoneiden sommitteluun. Itäaurinko ei saisi häiritä aamu-unta

¹⁴⁹ Kurri 2017. Ympäristöministeriön Kulttuuriympäristömme.fi -palvelun verkkosivut.

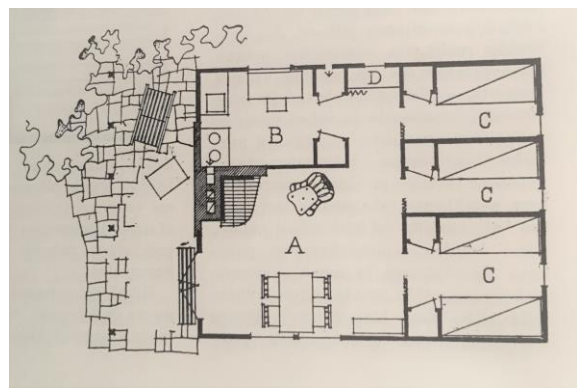
¹⁵⁰ Hautajärvi 2007, 24.

¹⁵¹ Kurri 2017. Ympäristöministeriön Kulttuuriympäristömme.fi -palvelun verkkosivut.

¹⁵² Saarikangas 1993, 318-320, 348, 352.

eikä ilta-aurinko kuumentaa makuuhuonetta liikaa. Rakentajille suunnatut neuvot noudattivat rakennuskulttuurin perinteitä ja toisaalta modernin arkkitehtuurin ihanteita, joissa keskeisiä tavoitteita olivat luonnonläheisyys, kodikkuus ja tarkoituksenmukaisuus.¹⁵³

Oppaiden mukaisesti oli suunniteltu myös Myyntiyhdistys Puutalon valmismökkimalli *Kesäkoto II* (kuvat 6 ja 7), jossa oli erikseen oleskelutila, pieni keittiö sekä makuusopet neljälle hengelle. *Kesäkoto*-sarja oli aikakauden suosituimpia kesähuvilatyypppejä. Sarjasta löytyi niin saunallisia kuin vain yhden huoneen vaihtoehtojakin. Kevytrunkoiset valmismökit olivat edullisia eikä niiden pystyttämisessä tarvittu kalliita rakennusaineita eikä ammattimiestä.¹⁵⁴

Kuvat 6 ja 7. Myyntiyhdistys Puutalon Kesäkoto II ja sen pohjapiirustus on esitelty kirjassa Kaunis kesäkotimme vuodelta 1959. 1950-luvulle tyypillistä olivat huvilan erillinen keittiö ja pienet makuukomerot.

Vuonna 1959 ilmestyneessä kirjassaan *Kaunis kesäkotimme* Ulla ja Jorma Mäenpää suosittelevat matalaa rakennusta loma-asunnoksi. Perusteluina käytetään sekä esteettisiä arvoja että myös käytännöllisyyttä; kesäkotie ei tarvitse kellarikerrosta ja rakennus voidaan rakentaa halvemmalla pilareiden tai nurkkakivien varaan. Ullakkohuoneet eivät lämpimänä kesäaikana ole miellyttäviä, sillä niissä tulee tukahduttavan kuuma. Matala huvilarakennus on myös harrastajarakentajan kannalta yksinkertaisempi kuin korkea. Kirjassa mainitaan, että kaikkien romantiikan kaipuuta ei matala lautaparakki tyydytä, vaan monen haaveissa on pyöreistä hirsistä rakennettu kesämökki. Tämä oli kalliimpi ja vaikeampi rakentaa, mutta jos sattumalta sai

¹⁵³ Anttila 2008, 179-180.

¹⁵⁴ Mäenpää & Mäenpää 1959, 72; Anttila 2008, 180.

esimerkiksi puretusta rakennuksesta hirret tai oli tuttu kirvesmies, oli tavallisellakin perheellä varaa pystyttää hirsirakennus samoilla kustannuksilla kuin laudasta rakennettu. Tehdasrakenteista hirsirakentamista oli 1950-luvun lopulla kehitelty¹⁵⁵, mutta pystyttämiseen vaadittiin vielä ammattimies. Ajan kesämökkejä tai huviloita suunnittelivat monet arkkitehdit tai arkkitehtipariskunnat.¹⁵⁶

2.2.3 Modernismi 1960-luvun kesämökkiarkkitehtuurissa

1950-luvun jälkipuoliskolta lähtien myös kesähuviloiden ja saunojen suunnittelussa näkyi modernistinen arkkitehtuurityyli. Rakennusten ja julkisivujen sommittelussa suosittiin horisontaalisuutta. Talot ja huoneet madaltuivat, katot loivenivat ja muuttuivat lopulta tasakatoiksi, räystäät lyhenivät tai jäivät kokonaan pois. Koska tavoitteena oli saada lattiapinta mahdollisimman lähelle maanpintaa, siirryttiin mataliin sokkeleihin ja perustuksiin. Suurten lasi-ikkunoiden kautta näkyvän luonnon merkitys korostui.¹⁵⁷ Myös monet 1960-luvun arkkitehtien piirtämät kesäasunnot ovat ajan henkeen virtaviivaisen yksinkertaisia, laatikkomaisia, tasakattoisia ja niissä on suuria seinän kokoisia ikkunoita¹⁵⁸. Hirttä käytettiin lähinnä saunarakennuksissa, kun taas mökit olivat lautarakenteisia tai niissä käytettiin muita kuin puumateriaaleja. Heikki ja Kaija Sirén poikkiesivat muusta arkkitehtikunnasta ja suunnittelivat 1960-luvulla hirrestä oman vapaa-ajan paikkansa Lingonsön saaren mökkirakennukset. Saaren rakennukset muistuttavat paljon pariskunnan 1960-luvulla suunnitteleman *Rantapirtti*-sarjan valmismökkimalleja.¹⁵⁹

Harri Hautajärvi mainitsee, että 1960-luku oli kokeilujen aikaa myös arkkitehtuurissa. Historia ja perinteet eivät kiinnostaneet suunnittelijoita ja rakentajia, vaan kaiken piti olla uutta ja modernia. Yksi aikakauden ihanteista oli, että rakennukset tehdään nopeasti ja edullisesti valmistamalla tehtaissa suurina sarjoina elementtejä, jotka kootaan tontilla.

¹⁵⁵ Hirsiteollisuuden kehittämisestä enemmän luvussa 2.3.

¹⁵⁶ *Kaunis kesäkotimme* -kirjassa esitellään malliksi monien eri arkkitehtien tekemiä kesämökkejä ja saunoja kuten useampi Aarne Ervin suunnittelema huvila, Ragnar ja Martta Ypyän suunnittelemaa kesämökkejä sekä suunnitelmia tai valmiita mökkejä arkkitehteilta Elsi Borg, Erkki Koiso-Kanttila, Esko Suhonen, Veikko Malmio, Aili ja Niilo Pulkka sekä Keijo Petäjä. Mäenpää & Mäenpää 1959, 77-79.

¹⁵⁷ Hautajärvi 2007, 24.

¹⁵⁸ Tällaisia olivat esimerkiksi Kristian Gullichsenin Villa Berner, Aarno Ruusuvuoren Aitta ja sauna Ruusuvuori, Olli Kivisen Mikonsaaren atriumhuvila ja sauna.

¹⁵⁹ Näistä Sirénien vapaa-ajansaaren rakennuksista on kirjoitettu enemmän luvussa 3.3.

Elementtirakentaminen sai näin myös jalansijaa loma-asuntojen rakentamisessa.¹⁶⁰ Arkkitehdit haaveilivat liikuteltavista asunnoista ja muovitaloista. Arkkitehti Kristian Gullichsen kirjoitti 1968 *Arkkitehti*-lehdessä olleessa kesämökkiaihteisessa artikkelissaan, että uskoo petrokemiallisten teollisuuden tuotteiden syrjäyttävän perinteiset rakennusmateriaalit vapaa-ajan asuntojen materiaaleina. Näin ei kuitenkaan käynyt, ja ainoastaan muovista valmistetut *Futuro*- ja *Venturo*-talot päätyivät sarjavalmistukseen, ja niidenkin valmistus pysähtyi vuonna 1973 öljykriisiin.¹⁶¹

Vaikka puun käyttö rakentamisessa väheni 1960-luvulla, piti se silti pintansa kesämökki- ja saunarakentamisessa. Markkinoille tuli uusia sarjavalmistettavia mökkejä ja saunoja, ja esimerkiksi Irmeli Visannin vuonna 1968 ilmestyneessä *Lomakotikirjan* ensimmäisessä painoksessa esitellään jo nelisenkymmentä valmismallia saunoista suuriin huviloihin¹⁶². Karoliina Periäisen mukaan aikakauden kesämökin perustyyppinä voidaan pitää pienen tuvan, makuusopen, keittiön ja saunan yhdistelmää.¹⁶³ Tämän huomaa myös Visannin kirjassa esitellyistä valmismökkimalleista. Hyvä esimerkki aikakauden matalasta horisontaalisesta rakentamisesta on Keskusosuusliike Hankkijan Palatalo-järjestelmän malliehdotus (kuvat 8 ja 9). Kesämökki on tasakattoinen ja siinä on suuret, seinänkokoiset ikkunat. 42 neliömetrin kokoiseen elementtirakenteiseen mökkiin on saatu mahdutettua tupa, keittokomero ja makuusoppi sekä erillinen sauna pesuhuoneineen. Tasakaton ansiosta rakennusta pystyttiin laajentamaan kaikkiin suuntiin, ja keveytensä vuoksi se oli jopa helposti siirrettävissä.¹⁶⁴

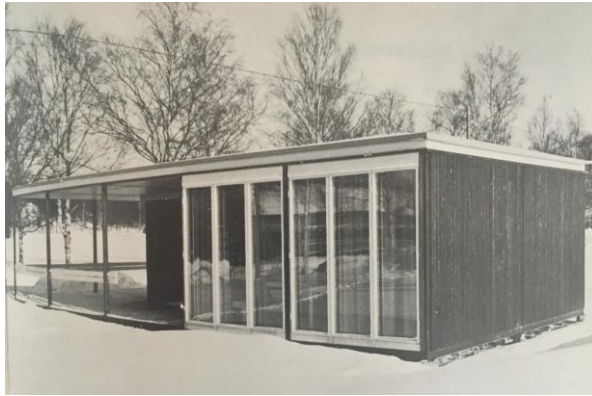
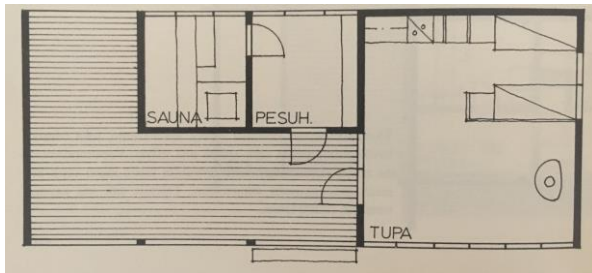
¹⁶⁰ Tällaisia uusia pientalojen elementtijärjestelmiä olivat Bungalowin Kuten haluatte -järjestelmä, Dominon täyselementit ja Moduli 225 -järjestelmä. Uusitalo 1975, 85-86.

¹⁶¹ Hautajärvi 2007, 28-29.

¹⁶² Monet Visannin kirjan valmismökkimalleista on suunnitellut arkkitehti tai arkkitehtitoimisto, tunnetuimpina edellä jo mainitut Kaija ja Heikki Sirén, Aarno Ruusuvaori ja Kristian Gullichsen. Visanti 1968, passim.

¹⁶³ Periäinen 2006, 117.

¹⁶⁴ Visanti 1968, 142-143.

Kuvat 8 ja 9. Keskusosuusliike Hankkijan Palatalo-järjestelmän malliehdotus Irmeli Visannin kirjassa vuodelta 1968. Mökki on tasakattoinen ja matala ja sen tuvassa on suuret, seinänkokoiset ikkunat. Tasakaton ansiosta rakennusta pystytettiin laajentamaan kaikkiin suuntiin, ja keveytensä vuoksi se oli jopa helposti siirrettävissä.

Hirsirakentamisessa 1960-luvulta alkaen olivat suosittuja sarjavalmisteiset loivakattoiset höylähirsimökit. Niitä tehtiin kaventamalla seinähirret kolmen tuuman eli noin kahdeksan senttimetrin¹⁶⁵ paksuisiksi eli ”kevythirsiksi”. Seinät saatettiin ohentaa jopa senttimetrin ohuiksi, eivätkä ne lopulta kestäneet. Pahimmillaan puusta yritettiin rakentaa kuten betonielementeistä, tekemällä räystäättömiä ja tasakattoisia puulaatikoita, joiden kohtaloiksi koituivat yleensä kosteus ja homevauriot.¹⁶⁶ Toisaalta valmismökkejä ei edes suunniteltu tuolloin kovinkaan pitkäikäisiksi. Esimerkiksi *Kaunis Koti* -lehden helmikuun 1965 artikkelissa valmismökkiä verrattiin valmispukuun, joka on ”yksinkertainen ja nopea hankkia, valinta vain on suunniteltava huolella, eikä sittenkään aina istu ja saumat repeilevät helposti.”¹⁶⁷

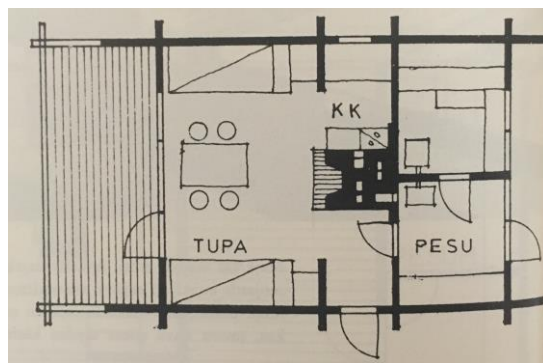
Myyntiyhdistys Puutalon *Suvi-Juhani*-mökki (kuvat 10 ja 11) oli yksi 1960-luvun suosituimmista mökkimalleista. Kevythirsistä valmistetun mallin olivat suunnitelleet Kaija ja Heikki Sirén. Mökkimalli oli niin suosittu, että se oli pystytetty 1961 edustussuunaaksi Suomen suurlähetystön pihalle Osloon sekä annettu lahjaksi Neuvostoliiton johtajalle, pääsihteeri Nikita Hruštšoville valtiovierailun yhteydessä.¹⁶⁸ Mökissä oli vain pieni tupa keittokomeroineen sekä sauna ja pesuhuone.

¹⁶⁵ Yksi tuuma on 2,54 senttimetriä eli kolme tuumaa on 7,62 senttimetriä.

¹⁶⁶ Hautajärvi 2007, 27.

¹⁶⁷ Peräinen 2006, 120-121.

¹⁶⁸ Mäenpää 1965, 49; Visanti 1968, 116-117.

Kuvat 10 ja 11. Kevythirsistä valmistettu Myyntiyhdistys Puutalon mökkimalli Suvi-Juhani, jonka ovat suunnitelleet arkkitehdit Kaija ja Heikki Sirén. Mökkimalli oli 1960-luvulla niin suosittu, että se oli muun muassa annettu lahjaksi Nikita Hruštšoville valtiavierailun yhteydessä.

Vasta 1960-luvulla viranomaiset alkoivat kiinnittää huomiota rantojen kauneusarvoihin, ja mökin tai saunan rakentaminen aivan veden äärelle ei enää onnistunut. Rantaviiva haluttiin pitää puhtaana ja vapaana. Lomarakentamista oli ohjattu vuodesta 1958 Rakennuslailla, jota täydennettiin vuonna 1969 Lailla rakennuslain muuttamisesta¹⁶⁹. Vuoden 1969 lakimuutoksessa otettiin huomioon varsinkin ranta-alueille rakentaminen. Lakien lisäksi rakentamista ohjasivat asema- ja rakennuskaavat kuivalla maalla ja ranta- ja rantaosayleiskaavat rantatonteilla. Lisäksi kuntien rakennusjärjestyksiin saattoi sisältyä myös lomarakentamista koskevia ohjeita. Tällaisia ovat muun muassa etäisyys rantaviivasta ja lomatontin rakennusoikeus.¹⁷⁰

Rakennuslain mukaisesti tontin minimikooksi tuli 2000 neliömetriä haja-asutusalueella, mutta rakennuslautakunta saattoi sallia rakentamisen pienemmällekin rakennuspaikalle, ei kuitenkaan alle 1000 neliömetrin tontille. Rakennuspaikan pinta-alasta sai käyttää rakentamiseen enintään kymmenesosan, ellei rakennuslautakunta myöntänyt poikkeusta. Jos alueelle oli laadittu tai oltiin laatimassa rantakaavaa, se saattoi rajoittaa mökin vapaata sijoitusta.¹⁷¹ Irmeli Visanti

¹⁶⁹ Rakennuslaki 370/1958; Laki rakennuslain muuttamisesta 626/1969.

Rakennuslaki on uudistettu vasta vuonna 1999, jolloin tuli voimaan Maankäyttö- ja rakennuslaki 132/1999.

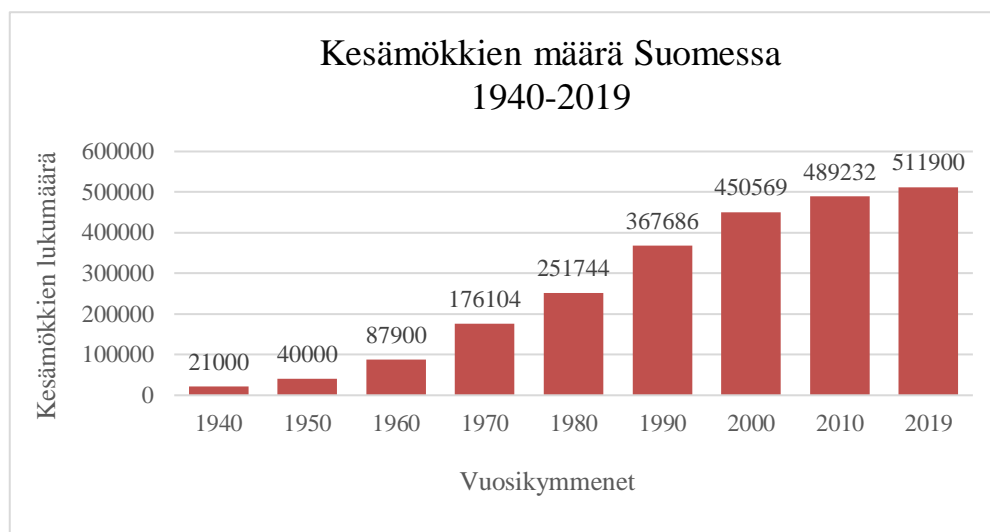
¹⁷⁰ Saari & Kukkonen 1994, 13.

¹⁷¹ Laki rakennuslain muuttamisesta 626/1969.

mainitsee *Lomakoti*-kirjassaan, että 1973 useimmilla paikkakunnilla oli kiellettyä rakentaa aivan rantaan. Sallittu etäisyys vaihteli paikkakunnittain viidestä metristä lähtien.¹⁷²

2.2.4 Mökkirakentamisen kasvulukuja 1970- ja 1980-luvuilla

Kesämökit yleistyivät voimakkaasti 1960-luvulla, mutta mökkirakentamisen huippuvuodet olivat ennen kaikkea 1980-luvulla, jolloin uusia mökkejä valmistui yli 100 000 kymmenen vuoden aikana. Esimerkiksi vuonna 2019 uusia mökkejä ja vapaa-ajan asuntoja valmistui Tilastokeskuksen mukaan enää vain 2000 kappaletta.¹⁷³ Mökkien määrää lisäsivät sekä uusien mökkien rakentaminen että vanhojen asuinrakennusten ottaminen kesämökkikäyttöön. Ensimmäinen virallinen kesämökkitilasto kerättiin vasta vuoden 1970 väestönlaskennassa. Sitä edeltävät luvut on kerännyt vuonna 1966 taloustieteen professori Olli Vuori väitöskirjansa *Kesähuvilanomistus Suomessa* varten.¹⁷⁴ Vuoren mukaan 1960-luvun alussa mökkejä oli Suomessa noin 90 000. Vuoden 1970 väestönlaskennassa kesämökkien määräksi saatiin 176 104, ja vuoteen 1990 mennessä niitä oli rakennettu jo 367 686 kappaletta. Näin ollen tämänhetkisestä mökkikannasta noin 37 prosenttia on rakennettu vuosien 1970-1990 välillä.¹⁷⁵

Kaavio 1. Kesämökkien lukumäärän kehittyminen Suomessa vuosikymmeninä 1940-2019. 2010-luvun kesämökkimääristä on olemassa tiedot vasta vuoteen 2019 asti.

¹⁷² Visanti 1973, 20-21.

¹⁷³ Kesämökit 2019, 2020. Tilastokeskuksen verkkosivut.

¹⁷⁴ Huvilaomistuksesta koko kansan mökkeilyyn 2007. Tilastokeskuksen verkkosivut.

¹⁷⁵ Kesämökit 2019, 2020. Tilastokeskuksen verkkosivut.

2.3 Hirsisen valmismökkiteollisuuden tuotannon kasvuvuodet

Suomalaisessa rakentamisessa puu on ollut tärkein materiaali vuosisatoja, sillä kivirakennukset olivat pitkään kalliita ja työläitä rakentaa. Hirsi oli päämateriaali maaseudun asuintalojen rakentamisessa aina toiseen maailmansotaan saakka ja hirret veistettiin käsin¹⁷⁶. Suomalaisessa vapaa-ajan rakentamisessa hirsi on ollut valtamateriaali, vaikkakin merenranta- ja saaristomaisemassa puurunkoinen lautaverhottu mökki on ollut erityisen suosittu.¹⁷⁷ Sotien jälkeen hirsirakentamisen taito alkoi hiipua, kun kaupungeissa kerrostaloja rakennettiin kivimateriaalista ja pientaloja rankarakenteella tai puuelementeistä. Tuolloin arveltiin, että hirsiseinät kuuluivat syrjäistä maaseutua lukuun ottamatta tulevaisuudessa häviävän taidekulttuurin pariin.¹⁷⁸

Hirsirakentamisen suosion paluuseen vaikutti hirsien teollinen valmistus, joka yleistyi 1950-luvulla, mutta tuotteena hirsitalo kehittyi vasta 1970- ja 1980-luvuilla. Ensimmäisiä teollisesti hirsimökkejä valmistanut yritys oli Honkarakenne Oy, silloiselta nimeltään Sahaus- ja höyläysliike veljekset Saarelainen¹⁷⁹, joka perustettiin 1958 ja joka toimi ensi alkuun pienenä sahana. Veljesten ajatus höyläkoneen hankinnasta ja hirsimökkien teollisesta valmistamisesta oli ulkopuolisten mielestä kuulostanut älyttömältä, oltiinhan juuri opittu rakentamaan taloja taloudellisesti laudasta. Alalla ei kuitenkaan ollut alkuun kilpailua toisin kuin sahauksessa, sillä melkein kaikki muut hirsivalmistajat olivat edelleen kirvesmiehiä ja pienyrittäjiä. Alkuun ongelmana oli se, että koska teollista hirsirakentamista ei vielä ollut, ei myöskään ollut tarkoitukseen sopivia koneita. Saarelaisten veljeksillä ei ollut varaa palkata ulkopuolista insinööriä kehittämään koneita, mutta onneksi veljekset olivat itse kiinnostuneita kehitystyöstä,

¹⁷⁶ Lehtovuori 1999, 24.

¹⁷⁷ Nissinen et al 2003, 49-50, 58.

¹⁷⁸ Neuvonen 2018, 284.

¹⁷⁹ Honkarakenne Oy on yksi Suomen pisimpään toimineista ja suurimmista valmismökkivalmistajista, ja yrityksellä on ollut merkittävä vaikutus, millaisia valmismökkimalleja Suomessa on myyty ja myydään edelleen. Tämä näkyi myös aineistossani. Yrityksen nimi on muuttunut useamman kerran vuosikymmenien aikana. Se sai alkunsa vuonna 1958 perheytyksestä Sahaus- ja höyläysliike veljekset Saarelaisesta. 1960-luvulla veljesten yrityskuviot ja yrityksen nimi muuttuivat useampaan kertaan, ja heidän perustamansa yritys, silloin nimeltään Honkatuote Oy, joutui muutamaksi vuodeksi myös ulkopuolisten omistajien käsiin, samoin kuin Reino Saarelaisen kehittämä pyöröhirren valmistustekniikka. Vuonna 1967 veljekset perustivat Honkarakenne Ky:n, joka muutettiin osakeyhtiöksi 1970. 1970-luvun alkupuolella siihen yhdistettiin heidän menettämänsä Honkatuote Oy, ja pörssiin yritys listautui vuonna 1987. Tässä työssä käytän selkeyden vuoksi joko yhtiömuotoista nimeä Honkarakenne Oy tai pelkkää Honkarakenne-nimeä, jotta lukijan olisi helpompi ymmärtää, että kyseessä on periaatteessa koko ajan sama yritys tai ainakin samat yrittäjäveljekset. Teollisuusneuvos Reino Saarelainen 2012. Biografiakeskuksen verkkosivut.

vaikka olivatkin ammatiltaan kirvesmiehiä, vaatturi ja automaalari. Veljekset kehittivät muun muassa pyöröhirsikoneen vuonna 1962¹⁸⁰ Popeda-auton ja Zetor-traktorin vaihdelaatikkojen ja moottorien osista.¹⁸¹

Teollisesti valmistetussa hirsitalossa yleensä kaikki hirret työstetään ja sovitetaan toisiinsa valmiiksi tehtaalla ja rakennuspaikalla hirsikehikko ainoastaan kootaan valmistajan ohjeiden mukaisesti. Teollisen hirsituotannon käynnistyttyä ensimmäinen tuote oli höylähirsi, ja eri valmistajilla oli omat hirsiprofiilinsa, joiden paremmuudesta käytiin kilpailua. Aluksi höylätyn tuotteen teollinen valmistus oli vielä melko alkeellista, sillä hirsi vain höylättiin ja tappien reiät tehtiin käsin. Jo 1960-luvulla hirren profiili vakiintui sen näköiseksi kuin nykyäänkin on käytössä.¹⁸²

Valmismökkien tuotantomäärät olivat aluksi hyvin pieniä. Esimerkiksi Honkarakenteen tuotanto oli vuonna 1960 15 mökkiä, 1962 25 mökkiä ja 1964 100 mökkiä. Talouden taantuminen 1960-luvun alussa veikin monta pienveistämöä konkurssiin, kun hirsirakentaminen ei ollut vielä päässyt kehittymään riittävän tehokkaaksi ja tuottavaksi.¹⁸³ 1970- ja 1980-luvut sen sijaan olivat tuottoisia vuosia varsinkin isoille hirsirakentajille, esimerkiksi Honkarakenteen tuotanto kasvoi 1970-luvulla vuosittain noin kahdeksan prosenttia ja 1980-luvulla kymmenen prosenttia. Vuonna 1973 yritys valmisti 750 hirsirakennusta, ja 1988 valmistuneiden rakennusten määrä oli jo 2500.¹⁸⁴

Hirsimökkien valmistajien määrä yllätti minut lukiessani *Avotakan* mökkiesittelyjä. Kaiken kaikkiaan laskin 77 mökkivalmistajaa, jotka esiintyivät lehdessä tutkimusvuosikymmeninäni. Monet valmistajista olivat ilmeisesti hyvin pieniä paikallisia veistämöjä, ja valmistajien nimet tuntuvat muuttuvan vuosien saatossa. Lisäksi jonkun verran hämmensi se, että osalla mökkimalleista saattoi olla erikseen myyntiyhtiö ja valmistaja.

¹⁸⁰ Eri lähteissä näkyy kirjoitetun, että pyöröhirren valmistus aloitettiin joko vuonna 1962 tai 1963.

¹⁸¹ Peltola 1988, 16-17; Palomäki HS 30.6.1994.

¹⁸² Hirsirakentamisen perusteet. Itseopiskelumateriaali. Hirsitaloteollisuus Oy:n verkkosivut.

¹⁸³ Kostiainen 2011, 30-32, 59.

¹⁸⁴ Peltola 1988, 24-25.

Esimerkiksi vuonna 1972 Hirsitalojaostoon¹⁸⁵, hirsiteollisuuden omaan järjestöön, kuului 40 valmistajaa. *Avotakan* toimittaja Eevaliisa Lyytikäinen epäilee kuitenkin, että viljejä järjestöön kuulumattomia pienempiä valmistajia olisi tuolloin ollut melkein yhtä paljon. Hirsialalla toimivat rakentajat tunsivat hyvin toistensa tuotannon, ja keskinäinen kontrolli oli kovaa. Hirsijaoston 1960-luvun lopulla kehittämän laatutunnuksen sai sitoutumalla käyttämään määrätynlaista materiaalia, tekemällä riittävän hyvää työtä ja pitämällä kiinni toimitussopimuksista. Toimittajilla oli yhdenmukaiset toimitussopimuslomakkeet, joista asiakkaan tuli nähdä, mitä hän on ostanut. Laatutunnuksella yritettiin suojella kuluttajaa, sillä hirsiteollisuudessa oli suuret konkurssiriskit. Todellisuudessa laatutunnus ei suojannut kuluttajaa tappioilta tai virheellisiltä tuotteilta, eivätkä kaikki Hirsijaostoon kuuluneet valmistajat ottaneet tunnusta käyttöön.¹⁸⁶

Vuoden 1971 helmikuun ja maaliskuun *Avotakka*-lehdissä Honkarakenne Oy, Huvila Seppälä, Oy Hirsirakentajat ja Alajärven huvilaveistämö mainostavat mökkituotantoaan. Malleja on kaikilla useampia; Honkarakenteella jopa yli neljäkymmentä eri mökkimallia, jotka ovat muokattavissa asiakkaan toiveiden mukaan. Alajärven huvilaveistämö kertoo mökin valmistuvan kolmessa tai neljässä viikossa, ja Huvila Seppälältä saa mökin niin sahatusta, käsinpiilutetusta¹⁸⁷, pyöröhirrestä kuin höylähirrestä. Oy Hirsirakentajat tekevät mökin myös asiakkaan omista hirsistä. Kaikki mainitsevat vievänsä mökkejä jo tuolloin myös ulkomaille, mikä selkeästi valmistajien mielestä kertoi hyvästä laadusta.¹⁸⁸ Suurimpien hirsivalmistajien tuotannosta isokin osa saattoi mennä ulkomaille. Esimerkiksi vuonna 1979 yli puolet Metsäliiton Teollisuus Oy:n omistaman Rantasalmen tehtaiden tuotannosta meni vientiin. Rantasalmi oli tuohon aikaan yksi kolmesta suurimmasta valmistajasta Honkarakenteen ja Kymi Oy:n kanssa. Brysselin maailmannäyttely vuonna 1958 oli ensimmäiseksi avannut hirsivalmistajille portit Eurooppaan. Varsinkin hirsisaunat olivat herättäneet maailmannäyttelyssä huomiota.¹⁸⁹ Myöhemmin vienti laajeni, ja esimerkiksi Rantasalmen ja Honkarakenteen vienti suuntautui Euroopan lisäksi Japaniin ja Itä-Eurooppaan. Rantasalmi toteutti Japaniin

¹⁸⁵ Virallinen nimi oli Teollisuudenharjoittajain Yleisen Ryhmän Hirsitalojaosto.

¹⁸⁶ Lyytikäinen 1972, 78.

¹⁸⁷ Piilutettaessa hirren pinta veistetään piilukirveellä tai koneellisesti aaltomaiseksi. Piilutetun pinnan väitetään kestävän paremmin, kun puun solukko menee umpeen. Ks. esim. Hirsirakentamisen perusteet. Itseopiskelumateriaali. Hirsitaloteollisuus Oy:n verkkosivut.

¹⁸⁸ Huvila Seppälän painettu ilmoitus 1971; Oy Hirsirakentajat painettu ilmoitus 1971; Honkarakenne Oy:n painettu ilmoitus 1971; Alajärven huvilaveistämön painettu ilmoitus 1971.

¹⁸⁹ Oksanen 1979, 48.

useamman vapaa-ajankeskuksen rakennuksineen ja lomakylä. Nämä hirsirakennukset oli suunnitellut arkkitehdit Kaija ja Heikki Sirén.¹⁹⁰ Laaja viennin määrä näkyi myös Suomen markkinoilla olevissa kesämökkimalleissa. Alppitalohenkisten mökkimallien lisäksi lähdemateriaaleissa oli myös japanilaishenkisiä mökkimalleja.

Huhtikuun 1982 *Avotakka* esitteli 21 kotimaista valmistajaa, joiden malleista löytyi hirsisiä valmismökkejä. Suurimmat valmistajista olivat Honkarakenne, jolla oli tuotannossa 53 mallia ja Rantasalmi, jolla oli tuotannossa 49 mallia. Pienimmät valmistajista olivat Huvila Seppälä 8 mallilla ja Niskapietilän Hirsitalot 9 mallilla.¹⁹¹ Malleihin pystyi tutustumaan tuolloin esitteiden, myyntikonttorien, messujen ja näyttelyalueiden avulla. Vuodesta 1983 alkaen on myös järjestetty loma-asuntomessuja, joista ensimmäiset pidettiin Kerimäellä. Osuuskunta Suomen Asuntomessujen järjestämien messujen tarkoituksena oli edistää sekä matkailua alueella että ”vaikuttaa loma-asuntojen tuotekehittelyyn, saada rakentajat ja ostajat ymmärtämään, millainen laadukkaan vapaa-ajan asunnon tulee olla, jotta se parhaiten palvelisi suomalaista luontoa ja luonnetta”.¹⁹² Asuntomessujen tarjontaa esiteltiin laajasti myös *Avotakassa* ja lukijoille järjestettiin jopa uuden valmismökkimallin nimikilpailu¹⁹³.

Irmeli Visannin mainitsemia valmismökin hyviä puolia olivat esimerkiksi ostajan mahdollisuus tutustua rakennettuihin malleihin etukäteen ja suhteellisen kiinteä hinta, vaikkakaan valmismökki ei aina ollut halvempi kuin yksilöllisesti suunniteltu mökki. Valmismökillä oli mahdollisesti lyhyt toimitusaika ja sen pystyi hankkimaan niin kutsuttuna avaimet käteen -toimituksena. Sen piti olla yksityiskohdiltaan suunniteltu ja harkittu, koska samaa mallia tehtiin satoja kappaleita ja näin ollen ostaja saattoi kuvitella saavansa jonkinlaisen takuun ”esteettisistä ominaisuuksista”. Visannin mukaan pienen mökin rakennuttaja pelkäsi usein kustannussyistä arkkitehdin käyttämistä olettaen, että pieni mökki ei kaipaa tarkkaa suunnitelmaa, vaikka todellisuudessa juuri pienen tilan toiminnot kaipaavat tarkinta tilankäytön suunnittelua. Valmismökin varjopuolia oli muun muassa se, että valmismökki on suunniteltiin keskivertoperheelle, eikä yksilöllisiä toivomuksia aina voitu toteuttaa. Yleensä mökit oli myös suunniteltu

¹⁹⁰ Oksanen 1979, 48-49. Esimerkiksi Sirénien Japaniin suunnittelema hirsinen golf-keskus on esitelty Arkkitehti-lehden numerossa 2/1982.

¹⁹¹ Teirisalo 1982, 102-104.

¹⁹² Parikka 1983, 44-45.

¹⁹³ Ks. esim. Avotakan numerot 7/1983 ja 6/1986.

tasaiseen maastoon, ja ne olivat persoonattomia ja kaavamaisia. Visannin kirjoittaessa *Lomakotikirjaansa* valmistajat eivät tarjonneet takuuaikaa.¹⁹⁴

Tyypillisinä rakentajina voi pitää huhtikuussa 1984 *Avotakassa* esiteltyä rakennuttajaparikuntaa Ulla ja Lasse Leinoa. Pariskunta valitsi loma-asunnokseen valmistalon siksi, etteivät pitäneet itseään vähääkään ”rakentajatyyppeinä”. Miellyttävä malli oli helppo valita: ”Talovalmistajien esitteet olivat hyviä. Ulkonäkö tuli hyvin esille ja pohjat olivat selkeitä.” Yllätyksiä kuitenkin tuli matkan varrella, hintalaskelmat eivät pitäneet, sillä valmistajan toimitukseen ei sisältynytkään kaikki tarvittava, ja rakennuttajalle jäi paljon itse tehtäväksi.¹⁹⁵

2.4 Suomalaisten kesämökin hankintaan vaikuttaneita syitä

Kesämökin hankinnassa aikaisemmin tärkeä motiivi ruokahuollon parantaminen jäi taka-alalle yhteiskunnan vaurastuessa, ja tilalle tuli muita motiiveja. Suuret ikäluokat¹⁹⁶ vaihtoivat asuntoa sitä mukaa, kun perhe ja varallisuus kasvoivat. Tässä asunnonvaihtoruletissa mökki toi elämään jotain pysyvää. Sellaisen saattoi myös periä tai ajatuksena usein oli, että rakennettava mökki pysyisi suvussa pidempään. Tunteet sitoivat järjen ohella perheitä mökkiin vakinaista asuntoa tiukemmin. Kesäpaikkaan liittyy usein myös paljon symbolista yhteisyyttä. Mökkejä on saatettu ja saatetaan edelleen käyttää suvuittain. Mökkejä asuttaa usein kolme sukupolvea tai samalla alueella voi olla saman suvun mökkejä enemmän, jos esimerkiksi mökkitontit on lohkottu perintömaista. Kesämökkeilyn tavat opitaan siis jo lapsena, ja ne välitetään edelleen omille lapsille.¹⁹⁷ Monelle mökinomistajalle on ollut tärkeää, että mökki on oma. Kuten Yleisradion Kesämökki – suomalainen onnela -dokumentin haastateltava vuonna 1990 sanoi: ”Kesämökin tulee ehdottomasti olla oma – siihen ei ole kellään sanomista. Saa olla vaikka pitkin taikka poikin.”¹⁹⁸

Yksi tärkeimpiä vapaa-ajan asunnon hankkimisen motiiveja on ollut mahdollisuus mielenkiintoiseen vapaa-ajan työhön varsinkin, kun kerrostaloasuminen on tällaista omassa

¹⁹⁴ Visanti 1973, 35-38.

¹⁹⁵ Teirisalo 1982, 98-100.

¹⁹⁶ Suuriin ikäluokkiin katsotaan kuuluvan vuosina 1945-1950 tai 1945-1955 syntyneet. Karisto 2005, 18.

¹⁹⁷ Juntto & Vilkkio 2005, 136-138.

¹⁹⁸ Kesämökki – suomalainen onnela, 1990. Elävä arkisto / YLE [verkkopalvelu].

kodissa rajoittanut. Vapaa-ajan työ on voinut olla puutarhanviljelyn lisäksi esimerkiksi luonnontuotteiden kuten kalojen ja marjojen hyödyntämistä, rakentamista ja nikkarointia. Näille töille ei ole tyypillistä ainoastaan se, että ne ovat ruumiillisia ja niitä tehdään omin käsin, vaan myös se, että niitä ei tehdä vain lopputuloksen vuoksi, vaan työn tekeminen sinänsä on nautittavaa. Tärkeää on päästä itse suunnittelemaan omaa työtään ja ajankäyttöään. Mökillä tehty työ on itse säädeltä, vaikka kyse olisi raskaasta metsänraivauksesta, ja jokainen on mökillään oma herransa. Suuren osan Suomen mökkikannasta rakennuttaneet suuret ikäluokat ovat pula-ajan ja jälleenrakennuskauden lapsia. Etäisyys luontaistalouden perintöön ei ole ollut kovin suuri. Omavaraisuus ja sankarillisuus ovat leimanneet mökkielämää, sillä naapuritkin saattavat olla mökillä kaukana. Työelämä ja vakinainen asunto eivät useinkaan tyydytä näitä edellä mainittuja tarpeita.¹⁹⁹

Vapaa-ajan asunto tarjoaa kahdenlaista vapautta: mökillä voi olla vapaana häiriöistä ja mahdollisesti muista ihmisistä sekä myös vapaa tekemään itse, suunnittelemaan ja muokkaamaan ympäristöään.²⁰⁰ Suuri osa Suomen asuntokannasta on kerrostaloja, jotka ovat usein hyvin samantapaisia. Asuminen on kaavamaista ja standardoitua, eikä siihen pysty vaikuttamaan kuin oman asuntonsa sisällä. Sisällä asunnossakaan ei välttämättä voi noin vain siirtää esimerkiksi seiniä. Omakotitalojakaan ei ole päässyt rakentamaan kaupungeissa täysin omien mieltymystensä mukaan, vaan julkisivulautakunta on saattanut määrätä talojen värin, kattotyyppin ja esimerkiksi rakennusaineen. Kesämökkien rakentamista sen sijaan ei ole kontrolloitu tällä tavalla. Määräyksiä on voinut olla rakennuksen kokoon, pinta-alaan ja sijoitteluun liittyen, mutta muuten omistaja on saanut rakentaa oman näköisensä kesämökin. Tästä syystä mielestäni onkin mielenkiintoista, että suomalainen mökkikanta tuntuu olevan niin samannäköistä.

Mökin hankintaan vaikuttaneita syitä ei voi luetella mainitsematta saunaa ja saunomista. Melkein jokaisessa suomalaisessa mökissä on jonkinlainen sauna, joko puu- tai sähkölämmitteinen. Monille mökinomistajille saunominen on lomapäivän tärkeimpiä tapahtumia ja saunan lämmittäminen oma rituaalinsa.²⁰¹

¹⁹⁹ Hirvonen 1992, 10.

²⁰⁰ Hirvonen 1992, 10; ks. myös esim. Heiska 2005, 71-73.

²⁰¹ Peräinen 2004, 43.

Mökkiasumista ja mökkien ostamisen ja rakentamisen syitä on tutkittu monelta kannalta. Jo vuonna 1968 tehdyssä tutkimuksessa mökkitontin hankkijoille tärkeintä olivat ranta ja luonnonkauneus.²⁰² Mökinomistajien haastattelututkimusta 1990-luvun alussa tehneen Jukka Hirvosen mukaan tärkeimpiä kesämökin hankintaan vaikuttaneita asioita olivat luonnonrauha, yhteys luontoon sekä vesistökontakti. Myös perheen yhdessäolo, erilaiset ulkoilu- ja liikuntamahdollisuudet sekä sopivan ympäristön saaminen lapsille olivat tärkeitä kriteerejä. Mökki oli myös paikka kaikenlaiselle tekemiselle ja puuhastelulle kuten marjastukselle, kalastukselle ja metsästykselle.²⁰³ Toisessa 1990-luvun alkupuolella tehdyssä tutkimuksessa syihin lisättiin vielä esteettisten elämysten kokeminen, pako epäviihtyisästä taajamasta tai ahtaasta asunnosta, paluu kotiseudulle, kohtauspaikka sukulais- ja ystäväpiirille, edustuskäyttö, rahansijoitus ja statussymbolin arvo.²⁰⁴

Suomalaista kesämökkiasumista elämäntapana 1980-luvulla tutkineen Eija Venäläisen mielestä agraarisen taustan läheisyys ja siihen liittyvät vanhat kulttuurimallit selittävät osaltaan maaseutumaisen vapaa-ajanasumisen suosiota. Halutaan identifioitua kulttuuriin, joka koetaan aidoksi ja alkuperäiseksi. Yksi talonpoikaisen arvomaailman piirre on se, että maaomistus koetaan tärkeäksi. On hyvin tavallista, että mökki rakennetaan vanhalle kotiseudulle, missä usein omistetaan jo valmiiksi perintömaata. Venäläisen mielestä askeettisilla talonpoikaisilla kesämökkikulisilla halutaan osoittaa samaistumista maaseutu- ja kotiseututaustaan. Venäläisen mukaan kesämökkielämä heijastaa asioita, jotka on liitetty suomalaisena pidettyyn elämäntapaan: eristäytymisen halua, ehjän julkisivun ylläpitoa, pyrkimystä elämänhallintaan ja luontosuhteen ristiriitaisuutta. Kesämökin ostaminen liittyy hänen mukaansa elämän ulkoiseen hallintaan kahdella tavalla; se on todiste ihanteellisen korkeana pidetyn kulutustason saavuttamisesta ja mökki on oma pienoিসvaltakuntansa, jossa saa olla oma herransa. Vaikka lomanvietto on saanut uusia muotoja, on kesämökkeily juurtunut sitkeällä tavalla suomalaisten alitajuntaan.²⁰⁵

Ajatus siitä, että vapaa ja aito elämä löytyy mökiltä luonnollisesta ympäristöstä tuntuu hyvin suomalaiselta, mutta kuuluu itse asiassa kiinteästi eurooppalaiseen aatetraditioon. Kesämökki-

²⁰² Anttila 2008, 179.

²⁰³ Hirvonen 1992, 10.

²⁰⁴ Saari & Kukkonen 1994, 12.

²⁰⁵ Venäläinen 1989, passim. ks. mm. 16, 50, 84.

ideologian voi katsoa olevan sidoksissa rousseaulaiseen ja amerikkalaiseen yksinkertaisuutta korostavaan luontoromantiikkaan. Karoliina Periäinen mainitsee, että Suomessa kansallinen identiteetti sidottiin 1800-luvulla maaseudulle ja luontoon, ja vielä toisen maailmansodan jälkeinen aika oli korostetun antiurbanistinen. Tämä ilmeni esimerkiksi siirtokarjalaisten asuttamispoliitikassa, ihanteellista asuinympäristöä koskevassa keskustelussa sekä myös suomalaisissa elokuvissa. Tietoinen, valintaan perustuva kansanomaisuus ja itsensä korostamisen välttäminen on usein liitetty suomalaisiin kansallisesti muotoiltuihin ihanteisiin. Yksinkertaisen valitsemiselle on nähty syyksi myös tarve tehdä niukkuudesta oikea ja hyveellinen valinta. Periäisen mukaan Suomessa modernistinen, askeettinen muodonanto kytkeytyi palvelemaan kansallisia ihanteita. Kesämökki-ideologiaan on kuulunut myös tasa-arvoisuus ja hierarkian välttäminen.²⁰⁶

Kaupungistuminen ja teollistuminen on muuttanut paljon ihmisten suhtautumista luontoon. Ruotsalaisten tutkijoiden Jonas Frykmanin ja Orvar Löfgrenin mukaan käsitykset luonnosta ovat muuttuneet ristiriitaisemmiksi. Luonto on sekä riisuttu mystisistä piirteistä että varustettu niillä, ja luonnossa on alettu nähdä esteettisiä arvoja. Ennen kartetut maisemat kuten tunturit tai ulkosaariston kallioluodot ovat saaneet tärkeitä moraalisia ominaisuuksia; ne ovat alkaneet symboloida terveyttä, alkuperäisyyttä ja puhtautta. Uudenlainen luontosuhde sisältää passiivista tarkkailua ja vieraantunutta romantiikkaa. Luonnon merkitys ei ole kuitenkaan vähentynyt, se on vain siirtynyt arkielämästä vapaa-ajan puolelle.²⁰⁷ Eija Venäläisen mielestä kesämökki on kuitenkin kaupunkikulttuurin etäpesäke maaseudulla, sillä melkein kaikki elämiseen tarvittava tuodaan kaupungista. Luonto muokataan mielikuvien mukaiseksi ja näin syntyy epäaitoa todellisuutta. Mutta myös menneisyydessä suhtautuminen luontoon oli välineellistä; luontoa muokattiin ja haluttiin hyödyntää, joten miksi nykyinen kaupunkilaisen luontokaipuu ja luonnon tarkkailu olisi vähäisempää kuin ennen.²⁰⁸

Suomalaisessa kesämökkielämässä korostuvat perhe- ja jossain määrin myös sukulaisuussuhteet. Vapaa-ajanasumisessa ovat perheen sisäiset välit intensiivisemmät kuin muulloin. Venäläisen mielestä kesämökkielämän yksi funktio onkin vahvistaa perheinstituutiota. Hänen mielestään kesämökillä saatetaan myös toteuttaa vakinaista asumista selvemmin

²⁰⁶ Periäinen 2006, 115-119.

²⁰⁷ Frykman & Löfgren 1979, 22-38.

²⁰⁸ Venäläinen 1989, 15-17.

patriarkaalista perhemallia ja perinteisiä sukupuolirooleja.²⁰⁹ Myös 1990 ilmestyneessä *Kesämökki – suomalainen onnela* -dokumentissa sukupuoliroolit ovat perinteisiä: naiset tiskaavat ja laittavat ruokaa, miehet kalastavat ja tekevät raskaampia töitä kuten rakentamista. Poikkeuksena muuten perinteisiin sukupuolirooleihin dokumentin mukaan miehille kuuluu ruuanlaittamisesta grillaaminen.²¹⁰ Tyypillistä on myös eristäytyminen naapureista. Muiden kesäasukkaiden kanssa seurustelu voidaan minimoida ja naapureiden välillä voi vallita erilaiset käyttäytymiskoodit kuin kaupungissa. Toisaalta taas kesäasunnoissa voi olla enemmän kontakteja naapureihin kuin arkiasunnossa, mikä saattaa johtua siitä, että vähemmän teknologistuneessa kesäasunnossa tarvitaan naapuriapua. Vapaa-aikana on myös enemmän aikaa kontakteihin.²¹¹ Monien kesämökkiläisten kesänviettoon kuuluvat tärkeänä osana myös ystävien vierailut, ja tästä syystä pienissäkin mökeissä joudutaan varautumaan yövieraisiin. Esimerkiksi *Arkkitehti*-lehden vuoden 1988 kilpailussa *Savolainen mökki* tehtävänä oli suunnitella nelihenkiselle perheelle kesämökki, jossa pystyi yöpymään myös kaksi vierasta.²¹²

²⁰⁹ Venäläinen 1989, 31-32.

²¹⁰ *Kesämökki – suomalainen onnela*, 1990. Elävä arkisto / YLE [verkkopalvelu].

²¹¹ Hirvonen 1992, 8-9.

²¹² Heloma-Leinonen 1988, 4.

3. Hirsiset valmismökit *Avotakka-* ja *Arkkitehti*-lehtien artikkeleissa vuosina 1970-1989

Tässä luvussa analysoin *Avotakka-* ja *Arkkitehti*-lehtien artikkeleita, pienempiä juttuja ja mainoksia, jotka käsittelivät kesämökkejä ja kesämökkeilyä ja löytyivät lehdistä vuosina 1970-1989. Kaikki löytämäni artikkelit ja mainokset on listattu liitteessä 1. Tutkimukseni kohteena on hirsinen valmismökkiarkkitehtuuri, mutta vertailun vuoksi käsittelen tässä luvussa myös yksilöllisesti suunniteltuja mökkejä tai muusta kuin hirrestä valmistettuja valmismökkejä. Peilaan myös lehtien kirjoituksia muuhun kesämökeistä kirjoitettuun kirjallisuuteen.

Tärkeimpiä lähdemateriaalejani ovat *Avotakka*-lehdessä julkaistut artikkelit, joissa lehti esittelee valmismökki- ja valmissaunamalleja. Näitä artikkeleita on alkuun julkaistu muutaman vuoden välein²¹³. Vuosien 1977 ja 1983 välissä oli pidempi tauko, ja malliesittelyt lakkaavat vuonna 1986. 1970-luvun esittelyartikkelit ovat laajempia, ja niistä löytyy tietoja useiden kymmenien valmistajien malleista. Vuoden 1983 jälkeen valmismökkimallien esittelyt muuttuvat suppeammiksi loma-asuntomessujen alkamisen myötä.

Arkkitehti-lehti sivuaa valmismökkimalleja tai -valmistajia esittelemällä vuoden 1971 lehdessä arkkitehti Olli Vikkulan valmismallin *Kesäpesä Kolmikkaan* sekä mainitsemalla kahdessa Heikki ja Kaija Sirénin suunnitteleman kesämökin esittelyssä, että rakennukset on pystytetty Rantasalmi Oy:n esivalmistetuista hirsistä. Lisäksi lehdestä löytyi yksi Bungalowin Kuten haluatte -järjestelmällä pystytetyn kesämökin esittely.

Yksittäisen kesämökin esittelyjä oli *Avotakka*-lehdissä analyysivuosinani yhteensä 91 kappaletta ja *Arkkitehti*-lehdessä 27 kappaletta²¹⁴. *Avotakan* kesämökkiesittelyistä 33 oli vanhojen kunnostettujen mökkien ja 58 uusien tai uudehkojen²¹⁵ mökkien esittelyä. *Arkkitehti*-lehdessä kaikki esitellyt rakennukset olivat uusia tai uudehkoja²¹⁶. Valmismökkien ja yksilöllisesti

²¹³ Ensimmäinen useiden valmismallien esittelyartikkeli on ollut lehdessä jo vuonna 1968, mutta tämä ei kuulu tutkimusvuosiini. Omassa lähdemateriaalissani ensimmäinen useita malleja esitellyt artikkeli oli helmikuussa 1970.

²¹⁴ Esittelyartikkeleita on 17, mutta kahdessa artikkelissa on esitelty useampia mökkejä.

²¹⁵ Tämä on oma arvioni mökin ulkonäön perusteella. *Avotakan* artikkeleissa harvemmin kerrottiin kesämökin tarkkaa valmistumisvuotta. Uudehkoksi ajattelin esimerkiksi 1960-luvulla arviolta rakennetun ja 1970-luvulla lehdessä esitellyn mökin.

²¹⁶ *Arkkitehti*-lehden kesämökkiesittelyissä on pitkä väli vuosina 1976-1986, joten tuohon 1986 lehteen on kerätty myös näiden kymmenen väli vuoden aikana rakennettuja kesämökkejä. Kaikkien kohdalla on merkitty valmistumisvuosi.

suunniteltujen mökkien suhteesta kertoo se, että *Avotakassa* uusista ja uudehkoista kesämökeistä kertovissa jutuissa kolmessatoista on mainittu mökin olevan arkkitehdin tai muun suunnittelijan yksilöllisesti rakentajalle tai itselleen suunnittelema mökki²¹⁷. Samoin kolmessatoista jutussa taas kerrotaan valmiiksi rakennetusta valmismökistä. Suurimmassa osassa (32 kappaletta) artikkeleita ei siis kerrota ollenkaan kenen suunnittelema mökki on tai onko se esimerkiksi itselle muokattu valmismalli. Näissä *Avotakan* artikkeleissa oli usein kirjoitettu mökin omistajasta, hänen kesäpuuhistaan ja mökin sisustuksesta enemmän kuin itse kesämökkirakennuksesta. Kaikki *Arkkitehti*-lehdessä esitellyt mökit on suunnitellut arkkitehti. Osa arkkitehtien yksilöllisesti suunnittelemista kesämökeistä on esitelty sekä *Avotakassa* että *Arkkitehti*-lehdessä. Tällainen on esimerkiksi arkkitehti Kai Lohmanin suunnittelema *Maja Kujari*, joka on esitelty *Arkkitehti*-lehden numerossa 7/86 sekä *Avotakan* numerossa 8/1988.

Avotakan kaikista artikkeleista ei välttämättä käynyt ilmi, mistä materiaalista kyseisen jutun kesämökki oli rakennettu. Jos rakennusmateriaali ei käynyt myöskään kuvista ilmi, arvioin mökin olleen rakennetun muusta kuin hirrestä. Näin päätin siksi, että useimmissa tapauksissa hirsirakenteet olivat kuvista helpommin tunnistettavissa kuin elementti- tai lautarakenteet. *Arkkitehti*-lehden 27 mökkiesittelyn rakennuksista vain neljä oli rakennettu hirrestä ja yksi kelohongasta.

Artikkeleita tarkastellessani niistä nousi muutamia piirteitä, joista kirjoitan tässä luvussa enemmän tutkimuskysymyksieni mukaisesti. Hirsisten valmismökkien arkkitehtuurin piirteitä 1970- ja 1980-luvuilla ja mökkiarkkitehtuurin kehittymistä käsittelemän muun muassa rakennusten huonemäärän, mökin ulkomuodon ja mökkirakennusten koon kasvamisen kautta. Artikkeleissa kiinnitettiin paljon huomiota valmismökkien koristeellisuuteen sekä mökkien ja maiseman suhteeseen, joista kirjoitan molemmista enemmän. Monissa valmismalleista kirjoitetuissa artikkeleissa huomioitiin näiden lisäksi esimerkiksi mökkien kalustettavuus ja säilytystilojen määrä. Tätä näkökulmaa en käsittele erikseen, vaan mainitsen esiteltävien mökkimallien kohdalla, jos kyseisessä artikkelissa on tästä jotain mainittu. Tämän kappaleen aluksi kerron, mitä sain selville artikkelien perusteella kesämökkien suunnittelijoista. Luvun lopuksi pohdin hirren käyttöä, mökkien väritystä ja hirsimökkien nostalgiaa.

²¹⁷ Liitteen 1 listassa on mainittu kesämökin suunnittelijan nimi, jos sellainen on artikkelista käynyt ilmi.

3.1 Lehdissä esiteltyjen kesämökkien ja mökkimallien suunnittelijoista

Harri Hautajärvi kirjoittaa *Huviloita – Saunoja* -kirjassa, kuinka valmistalojen ja -mökkien suunnittelu siirtyi 1960-luvun jälkeen arkkitehdeilta tehtaiden teknikoille ja insinööreille. Hänen mielestään rakentamisen yleinen laatutaso laski vuosikymmeniksi, ja kunnollinen hirsi- ja puurakentaminen jäivät pitkäksi ajaksi paitsioon. Vielä Irmeli Visannin *Lomakoti*-kirjassa, jonka ensimmäinen painos on vuodelta 1968, esiteltiin useita valmismalleja, jotka oli suunnitellut arkkitehti²¹⁸. Tilanne muuttui 1970-luvulle tultaessa, ja varsinkaan hirsiveistämöillä ei alkuun ollut ammattisuunnittelijoita. Monet veistämöistä olivat pieniä, talous oli tiukalla eikä rahaa ollut palkata ulkopuolista suunnittelijaa, vaan suunnittelutyö tehtiin itse.²¹⁹ Näin oli myös esimerkiksi Honkarakenteella, joka on ollut edelläkävijä hirsivalmistuksen kehittämisessä sekä pitkään myös alan yksi markkinajohtajista. Alkuun yrityksen melkein kaikki mallit suunnitteli Eero Saarelainen, jonka isä ja sedät olivat perustaneet veistämön. Saarelainen oli yrityksen myyntimies, joka oli käynyt vain kauppakoulun ja keskeyttänyt senkin. Hän myi mökkejä päivisin ja suunnitteli ja piirsi malleja asiakkaille öisin. Tästä yhdistelmäroolista oli varmasti myös hyötyä, sillä näin Saarelainen pystyi paremmin palvelemaan asiakaskuntaansa. Alkuun ei Honkarakenteella käytetty edes kunnollisia rakennusten piirustuksia vaan mökkejä saatettiin suunnitella Klubi-tupakka-askin kanteen. Ensimmäiset mallit olivat vielä yksinkertaisia, joten tarkkoja piirustuksia ei tarvittu. Honkarakenne palkkasi ammattisuunnittelijan, arkkitehti Kari Rainion vasta 1970-luvun loppupuolella.²²⁰

Tästä syystä ei ole ihmeäkään, että 1970-luvun alun *Avotakka*-lehdissä on hyvin harvoin mainittu mökin suunnittelija valmismökkimalleja käsittelevissä artikkeleissa. Esimerkiksi helmikuun 1970 *Avotakan* 21 mökkimallia esittelevässä artikkelissa on mainittu vain yhden mökin, Otavan Saha Oy:n kohdalla suunnittelijan nimi, arkkitehti Jukka Jokilehto.²²¹ Ensimmäisen kerran valmismökkimalleja esittelevässä artikkelissa mainitaan useita mallien suunnittelijoita heinäkuun 1977 *Avotakan Kalliolle kukkulalle rakennan minä majani* -artikkelissa. Jutussa esitellään 31 hirsistä valmismökkimallia, joista 22 mallin kohdalla kerrotaan suunnittelija,

²¹⁸ Visannin kirjan malleja ovat suunnitelleet arkkitehdit Reino Ahjopalo, Kaija ja Heikki Sirén, Reima Pietilä, Erkki Karvinen, Jouko Ylihannu, Kristian Gullichsen ja Aatto I. Korhonen. Lisäksi on mainittu Arkkitehtitoimisto B. Heng & V. Pystynen ja Myyntiyhdistys Puutalon oma arkkitehtitoimisto. Visanti 1968, passim.

²¹⁹ Hautajärvi 2007, 27-28. Palomäki 1997, 10-11.

²²⁰ Hautamäki HS 7.2.2016; Peltola 1988, 35; Koskinen 1997, 20-21.

²²¹ Uutta palvelua lukijoille tarjoaa Avotakan Mökkipörssi 1970, 85.

suunnittelijat tai suunnittelun tehnyt toimisto²²². Muissa malleissa suunnittelijaksi mainitaan valmistaja²²³ tai suunnittelijasta ei kerrota mitään²²⁴. Suunnittelijoiden ammattia tai koulutustaustaa ei valitettavasti saa artikkelin perusteella selville, sillä jutussa mainitaan vain suunnittelijan nimi eikä mitään titteliä. Sen sijaan kaksi mökkisuunnitelmaa tehnyttä arkkitehtitoimistoa on mainittu: Arkkitehtitoimisto Jorma Paloranta ja Arkkitehtitoimisto Heikki ja Kaija Sirén. Yhden valmistajan on oikein erikseen mainittu olevan sveitsiläinen. Tämä Chaletbau Steffen on suunnitellut Kause Oy:n mallin *Kesämökki 11*. Mökki ei eroa suuremmin muista esitellyistä valmismökeistä. Nimekkäimmät artikkelissa mainituista suunnittelijoista ovat yllämainitut arkkitehdit Heikki ja Kaija Sirén, joiden arkkitehtitoimisto on suunnitellut Huvila Seppälän mallin *Vaskooli-77* sekä Heikki Sirén, joka on suunnitellut Rantasalmi Oy:n mallin *Reino 19*.²²⁵

Arkkitehtien kiinnostus kehittää elementtirakenteisia järjestelmiä näkyy 1970-luvun lehdissä, vaikka hirsisten valmismökkimallien suunnittelussa heidän osuutensa on vasta lisääntymässä. Esimerkiksi arkkitehti Kari *Karjalaisen Hackman Oy*:lle suunnittelema *Lomamaja* esiteltiin heinäkuun 1976 *Avotakan* artikkelissa *Uusi viihtyisä lomamaja: Hyvin käytetyt neliöt*. Lomamaja on valmistettu puuelementeistä, ja artikkelissa sen kehutaan olevan suhteiltaan rauhallinen ja suurien ikkunapintojen luovan tilan tuntua ja säilyttävän yhteyden ympäröivään luontoon sisälläkin.²²⁶ Mökki näyttääkin valokuvissa ilmalta ja valoisa, mikä johtuu suurien ikkunoiden lisäksi siitä, että katon harja on korkealla. Liimapuupilareille pystyttämisen mainitaan olevan nopeaa ja kaikki elementit olivat miesvoimin siirrettävissä. Näin lomamajan pystyi rakentamaan myös ilman ammattimiesten apua.²²⁷ Muita arkkitehtien suunnittelema elementtirakenteisia ja pilarien varaan pystytettyjä järjestelmiä, joita käytettiin myös mökkirakentamisessa, olivat ainakin Juhani Vainion Bungalowin *Kuten haluatte* -järjestelmä

²²² Mainittuja suunnittelijoita ovat K. Metsäranta, Tuomo Lampinen/Lisbeth Lagerholm, Risto Ahonen, Raimo Kuisti, Aulis Korpi-Käkelä, Raimo Paananen, Risto Siren, Raimo Lahtinen, A. Silvola, Kalevi Salaluoto, Matti Ollikkala, Heikki Siren, Pekka Hakovirta, Lauri Hollmén ja Heimo Rinne.

²²³ Valmistajat, joiden suunnittelijaksi on mainittu vain valmistaja itse ovat Honkarakenne Oy, Alajärven huvilaveistämö Ky ja Chaletbau Steffen.

²²⁴ Valmistajat, joiden kohdalla ei mainita suunnittelijaa ollenkaan ovat Huvilaveistämö Matti Suoranta, E. Matilainen Höyläämö ja Huvilavalmistamo, Keski-Nisulan Hirsihuvilat, Pudasjärven Sahatuote Ky, Huvilaveistämö Olavi Sivula, T:mi Huvilaveistämö Lauri Seppälä, Pohjanmaan huvilaveistäjät, Jämsän huvilarankentajat ja Veistohirsi.

²²⁵ Ranta 1977, 37-49.

²²⁶ Lyytikäinen 1976, 4-7.

²²⁷ Ibid.

sekä Kristian Gullichsenin ja Juhani Pallasmaan *Moduli 225* -järjestelmä. *Kuten haluatte* -järjestelmä oli alun perin suunniteltu pientaloiksi, kun taas *Moduli 225* oli tarkoitettu vapaa-ajan käyttöön. *Bungalow* möi myös muita valmismökkisarjoja, kuten hirsisiä saunamökkejä ja *Lomamajasarjaa*, jonka rakennukset muistuttavat *Kuten haluatte* -järjestelmän rakennuksia. Näitä kaikkia rakennusjärjestelmiä näkyy *Avotakan* kesämökkimalleja esitelleissä artikkeleissa. Lehden juttujen ja kuvien mukaan elementeistä suunnitellut rakennukset olivat selkeästi helpommin maastoon muokattavissa kuin hirsirakenteiset, ja huonejärjestystä oli helpompi muokata ja laajentaa tarvittaessa, kun esimerkiksi tasakatto ei rajoittanut huoneiden sijoittelua. Täysin uusien järjestelmien kehittäminen sekä parempi muokattavuus näyttääkin kiinnostaneen arkkitehteja enemmän kuin perinteisen hirsiteollisuuden tuotteiden kehittäminen. Uudet elementtijärjestelmät eivät olleet kuitenkaan kovin pitkäikäisiä, sillä ne eivät kevytrakenteisina ja tasakattoisina oikein soveltuneet Suomen olosuhteisiin. Esimerkiksi vuonna 1968 kehitetyn *Moduli 225* -järjestelmän rakennuksia rakennettiin vuoteen 1973 saakka²²⁸. *Bungalowin* järjestelmällä suunniteltuja mökkimalleja ja rakennettuja mökkejä näkyy aineistossani säännöllisesti aina vuoteen 1989 asti²²⁹.

Avotakan artikkeli *Suomen ensimmäiset loma-asuntomessut* heinäkuun 1983 lehdessä käsittelee Kerimäen loma-asuntomessuja. Artikkelin asiantuntija, arkkitehti Aarno Ruusuvuori peräänkuuluttaa ammattisuunnittelijoiden käyttöä valmismökkien suunnittelussa: ”Loma-asuntojen koko on kasvanut, mutta asuttavuus ei ole lisääntynyt. Valmistajat eivät yleensä käytä ammattisuunnittelijoita, ja se näkyy. Usein siirtämällä seinää esimerkiksi vain 10-20 senttiä saataisiin makuuhuoneesta käyttökelpoinen, niin ettei tarvitse nukkua pitkin seiniä tai päällekkäin kuin junan kabiinissa.”²³⁰ Asuntomessuille rakennettiin 28 mökkiä, joista Ruusuvuori on arvioinut lehdessä 14 mökkimallia²³¹. Näistä yhdeksän kohdalla kerrotaan

²²⁸ Standerskjöld, 469-471. *Moduli 225* -järjestelmä ei oikein päässyt koskaan kunnolla tuotantoon ja sitä ehdittiin käyttää vain 15 rakennettuun kesämökkiin. Stugor, 2015. Yle Areena / YLE [verkkopalvelu].

Kiinnostavaa on, että *Moduli* teki myöhemmin paluun, mistä kerrottiin kesä-heinäkuun 1980 *Avotakassa*. Vuoden 1979 Pariisin Pompidou-kulttuurikeskuksen puurakentamisen näyttelyyn oli rakennettu *Moduli*-järjestelmällä rakennus, joka oli herättänyt laajasti huomiota ulkomailla. Järjestelmän valmistusta ja vientimahdollisuuksia kartoitettiin, sillä alkuperäinen valmistaja Ahlströmin Puurakennetehdas oli lopettanut toimintansa. Artikkelissa mainitaan, että järjestelmä soveltuu vain kesäkäyttöiseen vapaa-ajanrakentamiseen Suomessa sen kevyen rakenteen takia. Sollamo 1980, 58-61. Ilmeisesti valmistukseen ei kuitenkaan uudelleen ryhdytty, sillä asiasta ei ainakaan mainita muissa järjestelmää koskevissa lähteissä.

²²⁹ Viimeisestä kesämökkiesittelystä vuodelta 1989 ei kylläkään ilmene, millä *Bungalowin* järjestelmällä mökki on rakennettu ja milloin se on pystytetty.

²³⁰ Parikka 1983, 48.

²³¹ Artikkelissa esitellyistä mökeistä 12 on hirrestä ja kaksi lautaverhoiltuja.

suunnittelijan nimi tai arkkitehtitoimisto. Mökit ovat suunnitelleet Arkkitehtitoimisto Keijo Tolppa, Arkkitehtitoimisto Pystynen-Halkola, rakennusinsinööri Pasi Heinonen sekä Markku Rasinperä ja Rafael Ahlskog²³². Viimeksi mainittujen suunnittelijoiden, Markku Rasinperän ja Rafael Ahlskogin, koulutusta ei mainita, mikä mielestäni viittaisi siihen, että he eivät ole ainakaan arkkitehteja.²³³

Avotakka-lehdissä ilmestyneissä artikkeleissa, joissa on esitelty uudehko tai uusi yksittäinen mökki, alle puolessa artikkeleista on kerrottu mökin suunnitelleen arkkitehdin, muun suunnittelijan tai mökin suunnitelleen yrityksen nimi. Mielestäni *Avotakassa* silti näkyy, että he ovat lehdessä arvostaneet arkkitehtien tai sisustusarkkitehtien suunnitelmia niin yksilöllisiksi mökeiksi kuin valmismalleiksi. Lehtijutuissa esimerkiksi kesämökin arkkitehtuuriin on tällöin kiinnitetty enemmän huomiota. Lehdessä esiteltyt yksilöllisesti suunnitellut hirsimökit ovat myös usein jonkun teollisen valmistajan toteuttamia, vaikka arkkitehti on ne suunnitellut tietylle perheelle ja tiettyyn paikkaan. Valmistajat mainitaan toisinaan näissä artikkeleissa arkkitehdin lisäksi. Esimerkiksi toukokuun 1980 *Avotakassa* on kirjoitettu arkkitehti Tauno Niemiojan suunnittelema torpasta. Tilaaja olisi halunnut sekä talonpoikaisen itäkarjalaishenkisen torpan että valoisan hirsihuvilan, joten arkkitehti oli yhdistänyt nämä erilaiset piirteet saman rakennuksen eri puolille. Artikkelissa mainitaan mökin olevan Kuhmoisten hirsiveistäjien tekemä.²³⁴

Sisustusarkkitehti Pi Sarpanevan mökkisuunnitelmia esitellään *Avotakassa* useammassa omassa artikkelissa. Sarpanevan saama huomio suorastaan laittoi miettimään, oliko hänellä hyvät suhteet *Avotakan* toimitukseen vai arvostettiinko hänen ammattitaitoaan lehdessä näin paljon. Sarpanevan ja muotisuunnittelija Maj Kuhlefeltin Myyntiyhdistys Puutalolle kesämökkimalliksi suunnittelema *Saaristolaisaitta* esitellään kesäkuun 1976 *Avotakassa*. Vanha saaristolaisaitta perinteisine kauneusihanteineen oli ollut Sarpanevan mallina, ja artikkelissa keuhutaan, että

²³² Arkkitehtitoimisto Keijo Tolppa oli suunnitellut malleja kolmelle eri valmistajalle: Savonrannan Puuveistämö Ky:lle, Vainionpään Saha Oy:lle ja Itä-Savon Rakentajat Oy:lle. Arkkitehtitoimisto Pystynen-Halkola oli suunnitellut yhden mallin Punkaharjun Puutalotehdas Ky:lle, rakennusinsinööri Pasi Heinonen yhden mallin Rantasalmen Hirsirakenteelle, Markku Rasinperä kaksi mallia Hakalan Hirsisauna- ja Huvilaveistämö Ky:lle ja Rafael Ahlskog kaksi mallia Oy Bothniahouse Ab:lle.

²³³ Parikka 1983, 44-49, 53.

²³⁴ Miestamo 1980, 76-79. Mielestäni on ollut hienoa, että lehti on kertonut yksittäisten mökkien esittelyssä myös valmistajan eikä vain suunnittelijan nimen. Näin pienemmät hirsiveistämöt ovat saaneet mainosta että lukijat enemmän valinnanvaraa.

uuden suunnittelu voi olla myös vanhan oivaltamista ja kunnioittamista.²³⁵ Seuraavana vuonna *Avotakassa* esiteltiin Sarpanevan ja Kuhlefeltin Puutalolle suunnittelema lautaverhoiltu, vanhoja maalaistaloja ulkonäöllisesti muistuttava, mutta elementeistä valmistettu malli *Maalaistalo* ja kesä-heinäkuun 1981 *Avotakassa* hirsitalolta näyttävä, mutta puolielementeistä valmistettu *Kivitasku*-mökki.²³⁶

Arkkitehti-lehden kesämökkiesittelyt käsittelevät lähinnä arkkitehtien itselleen tai jollekin yhteisölle yksilöllisesti suunnittelemissa mökkejä, joten näiden osaksi on tullut tässä työssäni olla vertailun kohde hirsisille valmismökeille. Mökit ovat selkeästi kokeellisempia tai ainakin ajan rakennusihanteita enemmän seuraavia, kuin vastaavan ajan hirsiset valmismallit. Esimerkiksi 1970-luvun *Arkkitehti*-lehdessä esitellyt mökit ovat melkein kaikki tasakattoisia. Esitellään arkkitehtien omia kesämökkejä myös *Avotakassa*. Nekin poikkeavat selkeästi valmismökkitarjonnasta, ja mökit on valmistettu yleensä muusta materiaalista kuin hirrestä. Esimerkiksi arkkitehti Tapio Periäisen kesäpaikka koostuu useasta lautaverhoillusta pienestä mökistä, joiden jyrkkien ja maahan asti ulottuvien kattojen lappeet tekevät rakennuksista kolmion muotoisia. Toiminnot on eriytetty seitsemään eri mökkiin; muun muassa tupa, sauna ja makuutilat ovat omissa rakennuksissa. Arkkitehti on inspiroitunut niin Seurasaaren Niemelän torpasta kuin japanilaisesta arkkitehtuurista erotellessaan kaikki toiminnot eri rakennuksiin.²³⁷

Ei arkkitehtien kädenjälkeä mökkirakentamisessa kuitenkaan pelkästään kiitelty lehtien sivuilla. Sekä *Avotakassa* että *Arkkitehti*-lehdessä on vuonna 1976 ollut kirjoitukset ajan mökkirakentamisen sopimattomuudesta saaristomaisemaan. Lehdissä kritisoidaan yleisesti mökkirakentamista, joten niissä ei eritellä tarkoitetaanko artikkeleissa yksilöllisesti suunniteltuja mökkejä vai valmismökkejä. Molemmissa lehdissä arkkitehdit saavat paljon kritiikkiä osaamattomuudestaan suunnitella saaristomaisemaan sopivia rakennuksia ja kesämökkien sijoittelusta tonteille. Tästä olen kirjoittanut enemmän luvussa 3.5 Kesämökkien suhde maisemaan ja rakennuspaikkaan.

²³⁵ Sollamo 1975, 90-93.

²³⁶ Sollamo 1976a, 36-41; Hellemaa-Hautamäki 1981, 80-85.

²³⁷ Hauska yhteensattuma on, että Tapio Periäinen on mökkejä tutkineen arkkitehti Karoliina Periäisen isä ja *Avotakan* jutussa mainitaan myös Karoliina, joka tuolloin oli ilmeisesti teini-ikäinen. Markkula 1987, 32-37.

3.2 Valmismökkimallit suurenevat 1970-luvun aikana

3.2.1 Mökkien suhde perheen kaupunkiasuntoon

Taidehistorian professori Kirsi Saarikankaan mukaan asumus on sosiaalisten suhteiden ja vallan verkosto, ja se kontrolloi ihmisten sosiaalista kanssakäymistä. Tilajärjestelyt ja se miten tilat ovat yhteydessä toisiinsa määrittelevät tilassa liikkumista, asumisen liikepolkua ja erilaisten kulkureittien mahdollisuuksia. Vakituisen asunnon ytimeksi oli muodostunut 1970-luvulle tultaessa olohuone, perheen yhteinen tila, joka saattoi toimia myös ruokailuhuoneena, työhuoneena, lasten leikkihuoneena, mutta ennen kaikkea siellä perhe toimi, työskenteli, vietti lepohetkensä ja sinne kutsuttiin myös vieraat.²³⁸ Samaan aikaan kesämökeilläkin elämä mökin sisällä keskittyi lähinnä yhteen tilaan, tupaan, jossa syötiin, oleskeltiin, tavattiin vieraita ja jonka nurkassa laitettiin ruokaa, ellei mökissä ollut pientä keittokomeroa. Kaupunkiasunnosta poiketen kesämökin tuvassa saatettiin myös nukkua, ellei mökissä ollut pieniä makuukamareita. Kesämökin tupa muistuttaakin paljon suomalaisen maalaistalon tupaa, jonka keskipiste oli yleensä tulisija²³⁹. Mökillä tuvan keskipiste oli takka. Maalaistalosta ja kaupunkiasunnoista kesämökki erosi myös siinä, että rakennuksesta puuttui eteinen tai porstua, ja mökkiin käveltiin suoraan sisälle tupaan. Monissa pienissä mökeissä sauna oli myös samassa rakennuksessa, mikä myös omalta osaltaan on vaikuttanut sekä mökkien huoneiden sijoitteluun että kesämökin käyttämiseen. Esimerkiksi saunan hormi on määritellyt helposti tuvan takan paikan, ja samalla myös tuvan sijainnin, sisustettavuuden ja kulkureitit tilassa, jotta kahta hormia ei ole tarvinnut rakentaa. Pitkään kesämökeillä kulkuyhteys saunaan oli ainoastaan ulkokautta, vaikka asuintilat olivat samassa rakennuksessa.

Arkkitehti Irmeli Visannin mielestä vapaa-ajan asunto ei saanut olla pienennys vakituisesta asunnosta vaan sen toimintojen tuli rakentua toisille perusteille. Kuitenkin valmismökkimallien pohjapiirustuksissa käytetään sanoja olohuone, makuuhuone, keittiö tai keittokomero niin kuin kaupunkiasunnoissakin. Taloudelliset syyt estivät toteuttamasta perheen kaikkia toiveita.²⁴⁰ Kesämökkejä 1970- ja 1980-luvulla rakentaneet suuret ikäluokat olivat asuneet lapsuutensa maaseudulla ahtaasti ja hyvinkin alkeellisissa oloissa. Monet olivat muuttaneet 1960-luvulla

²³⁸ Saarikangas 1993, 52; Saarikangas 2002, 146, 250.

²³⁹ Saarikangas 1993, 158.

²⁴⁰ Visanti 1973, 26.

kaupunkiin opiskelemaan ja töihin, ja varallisuuden kehittyessä muuttaneet 1970-luvulla rakennettuihin lähiöihin. Asuntojen olohuoneen keskipisteeksi oli tullut televisio ja keittiökin oli koneistunut ja helpottanut perheenäitien ruokahuoltoa. Vaikka kaupunkiasunnot olivat kehittyneet, kesämökiltä haettiin nostalgiaa ja yhteyttä luontoon. Siellä ei tarvinnut olla samanlaisia mukavuuksia kuin kotona, ei tarvittu televisiota tai keittiökoneita. Riitti, jos mökillä oli sähköt, mutta usein pärjättiin myös ilman sähköjäkin. Matala vaatimustaso näkyy selkeästi myös 1970-luvulla *Avotakassa* esitelyjen valmismökkien koossa ja huonemäärissä. Esimerkiksi mökkien keittokomerot ovat pieniä, ja pohjapiirustusten ja kuvien mukaan melko pimeään näköisiä. Ne oli myös eroteltu muusta olohuonetilasta omiksi tiloiksi.

Vuoden 1968 *Avotakan* artikkelissa *Mökkimallien muuttuvat kasvot* pohdittiin tulevaisuuden kesämökkikulttuuria. Artikkelissa todetaan, että suomalaisten vaatimukset ovat kasvaneet ja asenteet muuttuneet. Tuolloin kylläkin epäiltiin, että vapaa-ajan asuminen suuntautuisi enemmän lomakyläin kuin yksittäisiin kesämökkeihin, mitä ei sitten tapahtunut. Tulevaisuuden kesämökin vaatimuksista ajateltiin, että lämmitys tarvitaan sekä paremmat säilytystilat. Pelkän saunan epäiltiin myös olevan riittämätön kesämökkeilijän hygieniatarpeiden tyydyttämiseen. Nukkumiseen ei riittäisi enää yksi suuri yhteistila ja keittiöltäkin vaadittaisiin jo enemmän.²⁴¹ Nämä ajatukset eivät mielestäni toteudu vielä 1970-luvun, varsinkaan sen alkuvuosien, valmismökkien malleissa, joita on esitelty materiaalissani. Suurimmassa osassa mökkimalleista on esimerkiksi hyvin vähän säilytystilaa, lämmitys on täysin yhden avotakan varassa, eikä muusta pesumahdollisuudesta kuin saunasta näytetty edes unelmoitavan ennen 1980-lukua.

Yksityisyys mökillä oli erilaista kuin kaupungissa, jos muuta sisätilaa ei mökillä ollut kuin tupa. Perheillä alkoi 1970-luvulla olla kaupungissa jo useamman makuuhuoneen asuntoja, mutta mökit olivat vuosikymmenen alussa vielä pieniä. Kesämökillä aikaa vietettiin kuitenkin paljon ulkona, ja tarve yksityisyydelle oli vähäisempi. Toisin kuin kaupungin kerrostalon parvekkeella, mökillä oli yleensä tilaa oleilla ulkona sekä mökkipihapiirissä, järvellä tai merellä sekä lähimetsässä. Naapuritkaan eivät yleensä olleet lähellä – tai jos olivat, niin kontaktit olivat rajoitetumpia kuin kaupungissa. Kuten yksi *Avotakassa* esitellyn kesämökin omistaja sanoo: ”Mökin tulee olla sen verran tilava, että siellä viihtyy sateellakin. Ja sen verran ahdas, että

²⁴¹ Luukela et al 1968, 14-15.

kaunis sää houkuttelee ulos.”²⁴² Mökkeilyssä ulkotila saattoi olla melkein tärkeämpi kuin sisätilat. Ostettiinhan mökin tontti yleensä sen mukaan millainen mökin maasto ja ympäröivä luonto olivat. Suurin osa päivästä saatettiin viettää ulkona puuhaillen tai vain aurinkoa ottaen. Osa ruokahuollostakin kuten grillaus²⁴³ ja tiskaus saatettiin myös tehdä ulkona, jolloin ruuanlaittajan ei tarvinnut oleilla pienessä keittokomerossa. Valmismökkimalleissa vielä 1970-luvulla katetut terassit olivat melko pieniä, joten ulkona on viihdytty enimmäkseen muualla mökkipihapiirissä. Vasta 1980-luvulla mökeissä näkyy erilaisia lasiovin suljettuja kuisteja, joissa voi istua suojassa tuulisella säällä tai hyttysiltä paossa.

3.2.2 1970-luvun alun mökkimallien perustyyppi

1970-luvun alun mökin perustyyppi sisälsi monikäyttöisen tuvan ja saunan. Loma-aika oli perheen yhteisten harrastusten aikaa. Lomalla myös syötiin, nukuttiin ja peseydyttiin, ja näiden pakollisten toimien tuli sujua mahdollisimman mutkattomasti ja vaivattomasti. Irmeli Visannin mukaan ruoanlaitosta tuli muistaa, että loma-aikaan ruoan menekki oli suurempi kuin työaikana, kun koko perhe oli paikalla koko päivän. Mitä parempi tekninen varustetaso oli, sitä vähemmän tarvittiin tilaa: esimerkiksi puuliesi tarvitsi halkovaraston ja puuttuvan viemärin tilalla tarvittiin likavesiämpäri. Ruoanvalmistuspaikan tuli olla valoisa ja helposti yhteydessä ruokailutilaan tai ruokailutilana käytettävään kuistiin, joten avoin keittiö tai keittotila oli loma-asunnossa luonnollinen ratkaisu. Lepoa varten Visanti suositteli yksinkertaisimmillaan tuvan seinille makuupaikkoja, joita voi käyttää päivisin istuinpenkkeinä. Verhoilla suljettavat makuuhytit tai -sopet olivat kelvollisia lapsille, mutta vanhemmille hän suositteli erillistä makuuhuonetta. Vaatteiden säilytystilat unohdettiin mökeistä usein, vaikka nimenomaan pienissä tiloissa oli tarpeen noudattaa järjestystä. Vaikka mökkiin ei tulisikaan vesi- ja viemärijohtoa, Visanti suositteli varaamaan mökistä tilan tulevia wc-tiloja varten, sillä jätteidenkäsittelytekniikan uskottiin kehittyvän nopeastikin. Visanti uskoi vuonna 1973, ettei kestä enää kauaa ennen kuin sisävässä on täysin yleinen asukkaiden vaatimusten kasvaessa. Kuisti on mökin käytetyin tila ja sen tulisi sijaita tuulelta suojassa ja suuntautua etelään tai länteen. Sen tulisi olla niin tilava, että koko perhe pystyi ruokailemaan siellä, ja kuistin portailta saisi näkyä tontin paras näköala ja auringonlasku. Erillinen olohuone on vapaa-ajan asunnossa tarpeeton, sillä tupa missä ateriat valmistetaan ja syödään, on aktiivinen loma-asunnon keskus. Sisäänkäynnin mökkiin tulee

²⁴² Eskolin 1975, 126.

²⁴³ Grillaus yleistyi Suomessa 1960- ja 1970-luvuilla. Vaarala YLE 22.6.2019.

sijaita keskeisesti, mieluiten kuistiin liittyen, jotta hiekkaa estetään kulkeutumasta sisälle. Tuulikaappi on tarpeellinen hiihtomökissä, mutta kesällä se on ikävä pullonkaula kuistille mentäessä. Ulko-ovi voi johtaa suoraan tupaan, mutta oven lähellä tarvitaan tila naulakkoa varten. Tilojen eristämistä pienissä tiloissa ei kaivata, ja täysin avonainen ratkaisu ilman kiinteitä väliseiniä on riittävä. Myös lämmityksen kannalta on edullista jättää turhia väliseiniä pois, jolloin yksi lämmityslaite voi lämmittää koko talon.²⁴⁴

Irmeli Visannin edellä mainitsemini mökinomistajan tarpeisiin ei mielestäni vastattu 1970-luvun valmismökkimalleissa, joita esiteltiin *Avotakan* lehdissä. Mökit ovat kaiken kaikkiaan pieniä, ja esimerkiksi keittiötilat ovat osassa mökkimalleista hyvinkin pienikokoisia, eikä avokeittiöitä vielä näe. Myöskään säilytystiloja on kaiken kaikkiaan mietitty mökeissä vähän. Tämä ongelma tuntuu jatkuvan pitkälle 1980-luvulle, jolloin esiteltävien mökkien koot kasvavat. Wc-tiloja ei missään 1970-luvun alun valmismökkimalleissa näy, sauna sen sijaan on tai mökkimallissa lähdetään siitä, että sauna on omassa rakennuksessa erikseen. Saunan ja saunomisen tärkeyden osana mökillä oloa huomaa varsinkin pienissä kesämökeissä. Niiden pinta-alasta sauna saattaa viedä yhden neljäsosan tai yhden kolmasosan, mikä on pienissä tiloissa paljon. Pienet kesämökit ovat avoimia pohjaratkaisultaan Visannin oppien mukaisesti ja lähinnä avotakan lämmön varassa. Pieniin makuusoppeihin ei ole usein ovea, vaan ne voi sulkea verholla. Tyypillistä on, että tupaan tullaan suoraan kuistilta, ja myös saunaan on yleensä oma ovensa kuistilta. Kuistit ovat vielä pieniä, eikä niitä ole suunniteltu niin isoiksi, että niillä mahtuisi ruokailemaan koko perhe. Lisäksi kuistille johtavat ovet vievät osaltaan tilaa oleilulta.

Helmikuun 1970 *Avotakka* esittelee 21 hirsiveistämöä, joilta voi tilata valmismökin.

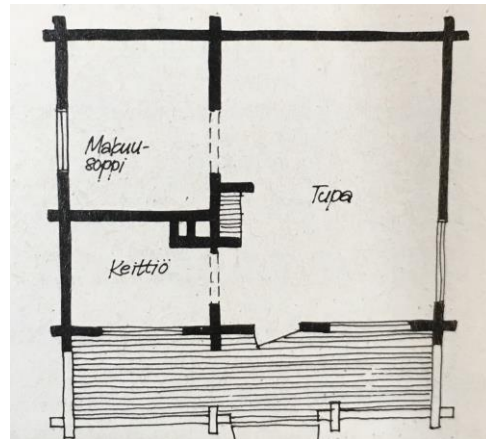
Mökipörssi-artikkeli²⁴⁵ on vielä oikeastaan valmistajien mainos eli jokainen valmistaja on saanut mainita itsestään ja tuotannostaan mitä haluaa sanoa ja kuvata. Tässä artikkelissa *Avotakan* toimittajat tai asiantuntijat eivät ole kommentoineet valmismalleja mitenkään, kuten monissa myöhemmissä vastaavissa malleja esitelleissä artikkeleissa. Osalta valmistajista ei ole mitään kuvamateriaalia ja suurimmalta osalta on vain jonkun mökkimallin pohjapiirros, joten mökkien ulkonäköä on vaikea arvioida. Mökkimallit ovat kooltaan noin 25,5-50 neliömetriä. Pienimpään Rantasalmi Oy:n 25,5 neliömetrin malliin *Saunatupa R-66* on saatu mahdutettua

²⁴⁴ Visanti 1973, 26-34.

²⁴⁵ Artikkelin koko nimi on Uutta palvelua lukijoille tarjoaa Avotakan Mökipörssi.

sauna, keittokomero ja olohuone kahden hengen makuupaikkoineen. Isommissa malleissa on keittiön tai keittokomeron ja olohuoneen lisäksi joko sauna ja yksi makuuhuone tai kaksi makuuhuonetta ilman sauna. Esimerkiksi Rantasalmi Oy:n 46,5 neliömetrin kokoisessa mökkimallissa on kaksi makuuhuonetta, keittokomero ja iso olohuone. Mallin nimi onkin suurellisesti *Lomahovi R610*. Kaikkiin esiteltyihin pienempiinkin mökkimalleihin saa mahdutettua vähintään kaksi henkeä nukkumaan tai jopa nelihenkisen perheen, jos käytössä on esimerkiksi kerrossängyt tai levitettävä vuoderatkaisu.

Monet mökkimalleista ovat yksinkertaisia suorakaiteen muotoisia. Kaikissa malleissa on jonkinlainen terassi tai kuisti²⁴⁶, josta kuljetaan mökkiin sisään ja mahdollisesti toisesta ovesta saunatiloihin. Terassi on joko rakennuksen pitkällä sivulla, jolloin mökin katon lape on samaan suuntaan kuin kuisti, tai mökki on päätymökkityyppiä eli terassi on mökin päässä. Päätymökkityyppiä edustaa esimerkiksi Huvilaveistämö M. Suorannan mökkimalli *Harju* (kuvat 12 ja 13), jossa on tupa, pieni keittiö ja makuusoppi. Pienessä mökissä eri tiloihin ei ole ovia. Mökin terassi on varustettu matalilla kaiteilla ja terassin sivut on koristettu eripituisilla hirrenpäillä. Mallin ulkonäkö loivine satulakattoineen muistuttaa hiukan Oiva Kallion *Villa Oivalan* sauna pyöröhirsineen ja loivine kattoineen, vaikkakin *Harjun* yhdeksänruutuiset ikkunat ovat suuremmat ja mökin koristeellisuus on toteutettu eri tavoin.

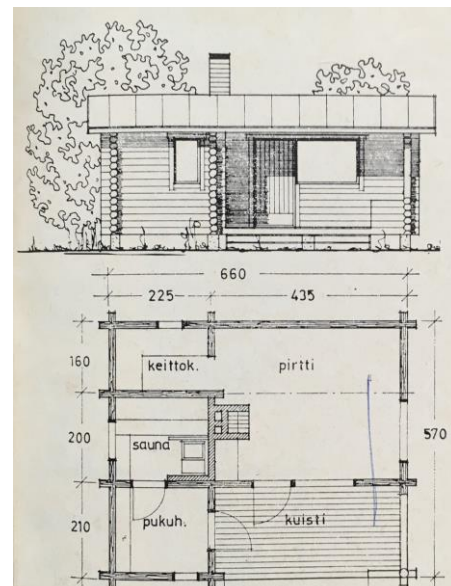
Kuvat 12 ja 13. Huvilaveistämö M. Suorannan kesämökkimalli *Harju*. Pienen mökin sisätilat on jaettu tupaan, pieneen keittiöön ja makuusoppeen. Malli on päätymökkityyppiä. Mallin suunnittelijasta ei ole tietoja. Pinta-ala 29 m².

²⁴⁶ Molempia sanoja terassia ja kuistia käytetään mökkimallien pohjakaavoissa synonyymeina.

Toinen yleinen valmismökkien pohja on L-kirjaimen muotoinen, jolloin mökissä on sisään vedetty sivukuisti. Näitä mökkejä on esiteltynä helmikuun 1970 artikkelissa useammassa koossa. Kuistille ulkonevassa osassa on yleensä sauna tai pukuhuone ja sauna, joihin johtaa oma ovi terassilta. Saunaan ei siis pääse sisäkautta. 1970-luvun mökit suunniteltiin ennen kaikkea kesäkäyttöön, joten oviratkaisu on hyvä, sillä saunasta tuleva lämpö ei päässyt lämmittämään mökkiä. Tämä L-kirjaimen muotoinen pohja tulee jatkamaan suosiotaan mökkimalleissa vielä hyvin pitkään, ja saman tapaisia pohjia näkee vieläkin mökkivalmistajien mallistoissa²⁴⁷. Jostain syystä melkein kaikissa esitellyissä malleissa sauna on aina vasemmalla ja sisäänvedetty kuisti oikealla. Varmasti mökin on saanut tilattua myös peilikuvana. Keittiöt ovat yleensä näissäkin malleissa pieniä keittokomeroja. Monessa mökkimallissa on jo yksi makuuhuone. Jos makuuhuoneita on useampi, ne ovat yleensä toisella puolella tupaa kuin sauna ja sen vieressä oleva keittokomero. Tämä on tietenkin ollut kätevää hormin takia. Samaan hormiin on tarvittaessa saatu saunan kiuas, takka ja mahdollisesti keittokomerossa käytettävä jonkunlainen tulipesä. Eteistä ei mökissä yleensä ole, vaan tupaan tai olohuoneeseen²⁴⁸ tullaan suoraan sisään terassilta.

Esimerkiksi Salvos Oy:n mökkimallissa *Koskelo-65* (kuva 14) on L-muotoinen pohja. Siinä terassille ulkonevassa osassa on pukuhuone, joka johtaa saunaan. Mökissä on muuten vain pirtti ja pieni keittokomero eikä ollenkaan erillisiä nukkumatiloja. Saunatilat vievät huomattavan osan mökin pinta-alasta.

Kuva 14. Salvos Oy:n mökkimalli Koskelo-65, jonka pohja on L-kirjaimen muotoinen. Terassille ulkonevassa osassa on pukuhuone ja sauna omalla sisäänkäynnillä. Mökissä ei ole erikseen makuutiloja. Mökin suunnittelijasta ei ole tietoa. Pinta-ala noin 29 m².

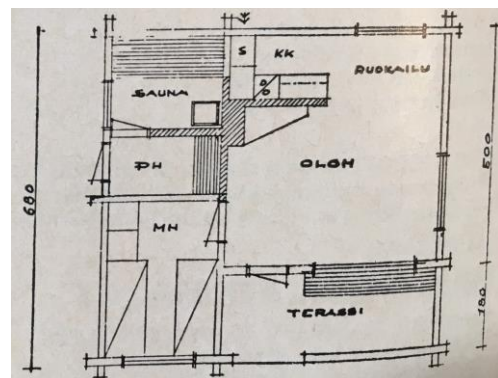
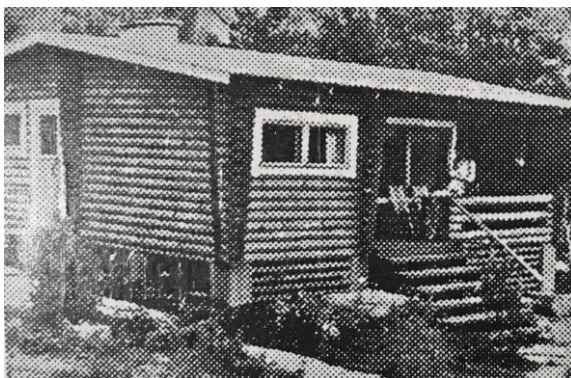

²⁴⁷ Esimerkiksi Honkarakenteen 2020-luvun mallistossa vastaava pohja ja ulkonäkökin on malleilla Wihtori ja Löyly. Ikkunoiden koko on suurin muutos verrattuna 1970- ja 1980-luvun mökkeihin. Saunamökit ja hirsisaunat laadukkaaseen vapaa-aikaan 2020. Honkarakenne Oyj:n verkkosivut.

²⁴⁸ Malleissa käytetään sanoja olohuone, tupa ja pirtti valmistajasta riippuen. Sillä ei oikeastaan ole merkitystä, onko mökkimallissa erikseen makuuhuoneita vai onko tila tarkoitettu moneen käyttöön, mitä sanaa käytetään.

Kaikki helmikuun 1970 *Avotakassa* esitellyt mökit ovat yksikerroksisia, matalia ja niissä on loiva harjakatto. Tässä mielessä jatketaan vielä aikaisempien vuosikymmenien mökinrakennussuosituksia. Esitellyissä malleissa ikkunat ovat vielä kohtuullisen pieniä, tupaan saattaa olla vähän suurempi ikkuna. Osassa mökkimalleista ikkunat on jaettu *Harju*-mallin tapaan useisiin ruutuihin. Hirsien nurkat ovat kaikissa esitellyissä hirsimökeissä pitkänurkkaisia, ja ylipäättään lyhytnurkkaisia salvoksia näkee materiaalissani hyvin vähän. Joissain malleissa koristeellisuutta on haettu eri pituisiksi jätetyillä hirsillä kuistin yhteydessä tai niin, että salvoksessa hirren pituus kasvaa tasaisesti ylöspäin. Tällaisen nurkkaketjun käyttö näkyy vain 1970-luvun mökkimalleissa, ja hirsimökeissä käytettävä koristeellisuus muuttuu 1980-luvulla muunlaiseksi.

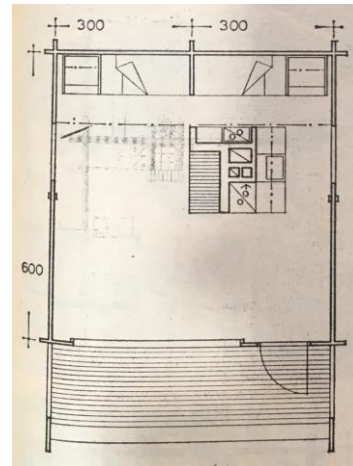
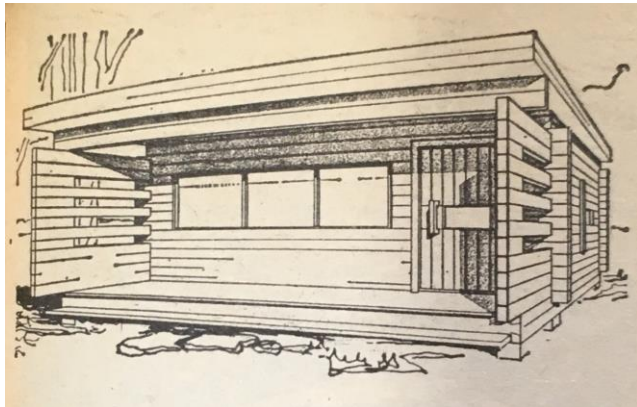
Huvilaveistämö Silvola & Soinnun mallissa *MS-9* (kuvat 15 ja 16) on tällainen nurkkaketju, joissa hirren päiden pituus kasvaa ylöspäin. Koko mökki näyttää tämän takia kasvavan ylöspäin. *MS-9* pohjaratkaisu on poikkeus L-muotoisissa mökeissä, sillä terassin vieressä onkin makuuhuone ja sauna on sijoitettu rakennuksen takanurkkaan niin, että pukuhuoneeseen johtaa ovi mökin sivuseinämältä. Mökissä on kahden hengen makuuhuoneen lisäksi olohuone, pieni keittokomero ja ruokailutila.

Kuvat 15 ja 16. Huvilaveistämö Silvola & Soinnun mökkimalli MS-9, jossa hirren päiden pituus kasvaa koristeellisesti ylöspäin. Mökkimallin pohja on poikkeus L-muotoisissa mökeissä, sillä terassin vieressä onkin makuuhuone ja sauna on sijoitettu takanurkkaan. Pinta-ala 48,5 m².

Vuoden 1970 heinäkuun *Avotakassa* jatkuvat *Mökipörssi*-esittelyt. Otavan saha Oy:ltä on esittelyssä tasakattoinen hirsimökkimalli *Huvila H 45* (kuvat 17 ja 18). Laatikkomaista ulkonäköä on kevennetty terassin sivuseinillä. Molemmista terassin sivuseinistä puuttuu osittain

joka toinen hirsi. Ratkaisu tuo valoa terassille, ja sillä on saatu aikaan koristeellisuutta mökin ulkonäköön. Mökin pohja poikkeaa myös jonkun verran muista mökeistä avonaisuudellaan. Mökissä ei ole sisäseiniä, vaan ainoastaan takka ja sen muuri rajoittavat keittokomeroa ja toista makuusoppea. Tämä malli on poikkeus ja ainoa tasakattoinen mökkimalli kaikkien harjakattoisten mallien joukossa. Sitä ei näy enää tulevissa mökkimalliesittelyissä, joten voin kuvitella, että se ei ole ollut kovin suosittu asiakkaiden keskuudessa moderneine ilmeineen.

Kuvat 17 ja 18. Otavan Saha Oy:n malli Huvila H 45, joka on ainoa tasakattoinen malli Avotakan valmismökkimallien esittelyartikkeleissa. Ulkonäköön on saatu koristeellisuutta rajaamalla terassin sivut hirsillä ja jättämällä osittain joka toinen hirsi lyhyemmäksi. Pinta-ala on 36 m².

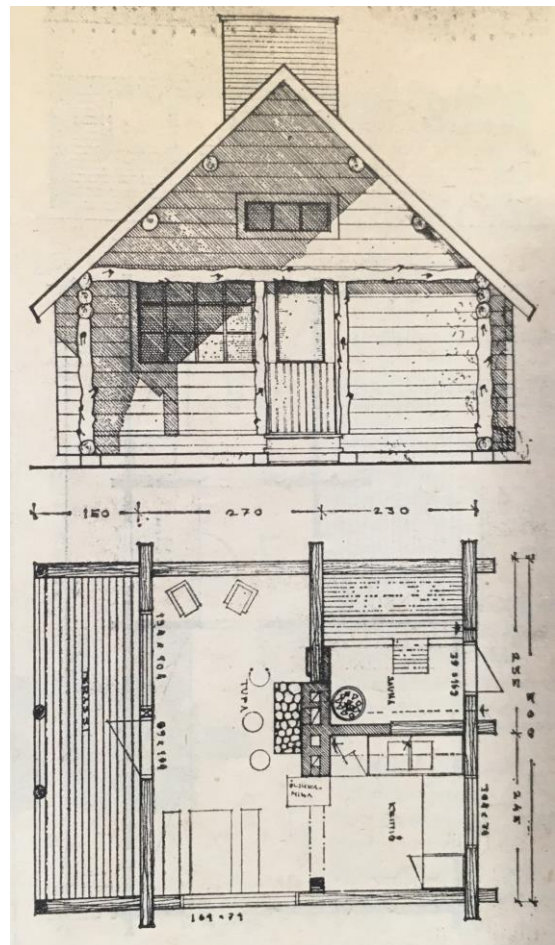
Ainoan poikkeuksen yksikerroksisiin mökkimalleihin tekee heinäkuun 1970 Avotakan Mökipörssissä esitelty parvellinen mökki. Tämä Pohjanmaan huvilaveistäjien *Pohjalainen Jokisauna* (kuva 19) on mahdollisesti ensimmäinen valmismökkivalmistajien parvellinen tai puolitoistakerroksinen hirsinen mökkimalli, jossa pääsi sisäkautta kiipeämään parvelle²⁴⁹. Useampia luhtiaitan näköisiä kaksikerroksisia kesämökkimalleja on ollut valmismökki-valmistajien tuotannossa tätä ennen²⁵⁰. Vanhojen talonpoikaisten luhtiaittojen tyyliin kulku

²⁴⁹ Tätä tietoa en pystynyt varmistamaan, mutta missään tutkimassani materiaalissa ei ole parvellisia hirsisiä valmismökkimalleja ennen Pohjalaista jokisaunaa. Ainoa maininta, jossa väitetään suoraan mallin olevan ensimmäinen parvellinen mökkimalli, on Suomi24-keskustelupalstalla, jossa mallin suunnittelijaksi itseään väittävä nimimerkki Pohjalainen kertoo yrityksensä suunnitelleen mökin vuonna 1969, jolloin kellään muulla valmistajalla ei ollut parvimallista mökkiä. Mökkimalli esiteltiin nimimerkin mukaan Tampereen messuilla vuonna 1970, jossa se sai paljon kiinnostusta. Nimimerkki kertoo monien muiden valmistajien kopioineen heti mökkimallia. Onko Honkarakenne paras? 2005. Suomi24 -sivuston keskustelu.

²⁵⁰ Tällaisia ovat olleet esimerkiksi Raision Huvilaveistäjän Luhtipirtti, Huvilaveistämö Olavi Sivulan Alajärvi-108, Rantasalmi Oy:n Luhti R-3/45. Hirsirakentamisella on perinteitä 1968, 57; Salokorpi 1969, 32, 37.

näiden mökkimallien ylempään kerrokseen oli ulkokautta. Myös *Pohjalaisen Jokisaunan* mallina olivat vanhat talonpoikaisrakennukset, sillä valmistajan mukaan se oli ”nykyaikaistettu muunnos vanhasta pohjalaisesta jokisaunasta, jota talonpojat käyttivät asuntonaan ollessaan sadonkorjuussa”²⁵¹. *Jokisaunan* pohja on jaettu osiin sijoittamalla hormi keskelle neliöpohjaista rakennusta. Mökin päädyn pituiselta terassilta pääsee tupaan, jonka takaseinustalla hormin rajaamana ovat keittiö sekä sauna. Sauna ja sen sisäänkäynti on sijoitettu hyvin poikkeuksellisesti muihin aikakauden mökkeihin verrattuna mökin taakse. Harjakatto on vielä suhteellisen matala ja mökistä piirrettyssä kuvassa terassia koristavat oksaiset, ”käkkyräiset” hirsipylväät.²⁵²

Kuva 19. Pohjanmaan Huvilaveistäjien malli Pohjalainen Jokisauna on ensimmäinen Avotakassa esitelty parvellinen hirsinen valmismökkimalli, jonka parvelle pääsi sisäkautta. Poikkeuksellista on myös se, että sauna on sijoitettu mökin taakse omalla sisäänkäynnillä ja ilman terassia. Sisätilojen pinta-ala valmistajan mukaan on noin 25 m² ja parvikerroksen makuutila noin 12 m².

²⁵¹ Ensimmäiset jokisaunat pystytettiin Ilmajoella 1800-luvun alussa. Jokisaunoissa yöpyivät peltotöiden aikaan työläiset. Esimerkiksi Kyröjoen rannalla näitä kausiasumuksia oli sadoittain. Maatalouden muututtua koneellisemmaksi 1960-luvulta alkaen loppui kausityöläisten saunojen asuttaminen. Jokisaunat olivat hirrestä tehtyjä, pieniä yksihuoneisia rakennuksia, joissa oli lautarakenteinen porstua. Katonrajassa oli pieni parvi nukkumista varten. Nimestään huolimatta alkuperäisissä jokisaunoissa ei aina ollut saunoja, vaan nimi luultavasti tuli rakennusten saunamaisesta ulkomuodosta. Välimäki YLE 26.6.2016.

²⁵² Mökkipörssi 1970, 87-90.

3.2.3 Valmismökit kasvavat ylöspäin

Hyvin yleistä on ollut rakentaa tontille ensin pienempi kesämökkirakennus, jota on voitu myöhemmin laajentaa tai jonka läheisyyteen on rakennettu lisää uusia rakennuksia tilantarpeen kasvettua esimerkiksi mökin omistajaperheen lapsimäärän kasvaessa. Ensimmäistä rakennusta rakennettaessa rahaa on saattanut olla niukasti käytettävissä, varsinkin jos tontti on ostettu samalla kertaa. Tärkeää ensimmäisessä rakennuksessa on ollut, että siinä oli sauna peseytymistä varten. Valmiita hirsimökkejä ei ole aina kuitenkaan ollut helppoa laajentaa esimerkiksi pohjaratkaisun takia, joten ainoa vaihtoehto on saattanut olla uuden rakennuksen pystyttäminen mökkipihapiiriin tilantarpeen kasvettua. Toisin oli esimerkiksi perinteisessä suomalaisessa paritupamallisessa talonpoikaisessa hirsirakentamisessa, jossa rakennusta pystytettiin helposti kasvattamaan rakentamalla lisää huoneita rakennuksen päihin. Vasta 2000-luvulla hirsivalmistajat ovat ruvenneet mainostamaan vanhojen mökkien laajentamismahdollisuuksia. Mahdottomuus hirsisen valmismökin laajentaminen ei ole aikaisemmin kuitenkaan ollut. Näin on esimerkiksi toimittu toukokuun 1982 *Avotakassa* esitellyssä Turun saariston mökissä, jossa päämökkiä on laajennettu ruokailutilalla, ja päämökin viereen on rakennettu erillinen nukkumaitta mökinomistajien makuutilaksi. Vieraat majoitetaan päärakennuksessa, mikä antaa heille ja isäntäväelle nukkumarauhaa.²⁵³

Yllättävän myöhään *Avotakan* kesämökkiartikkeleissa tulevat esille parvelliset sekä puolitoistakerroksiset²⁵⁴ hirsiset kesämökkimallit. Niitä alkaa *Avotakassa* näkyä enemmän vasta vuoden 1975 artikkeleissa ja mainoksissa²⁵⁵. Parvi on helppo tapa lisätä nukkumatilaa pieneenkin kesämökkiin, sillä sen neliöitä ei yleensä lasketa riittävän matalana tilana rakennuksen rakennusoikeuteen vaikuttavaan pinta-alaan. Kesämökeillä oli usein puutetta nukkumatiiloista, kun oman perheen lisäksi mökillä piti pystyä majoittamaan myös vieraita. 1970-luvulla mökeillä vietettiin myös pidempiä aikoja lisääntyneen vapaa-ajan myötä, joten

²⁵³ Runeberg 1982a, 74-77.

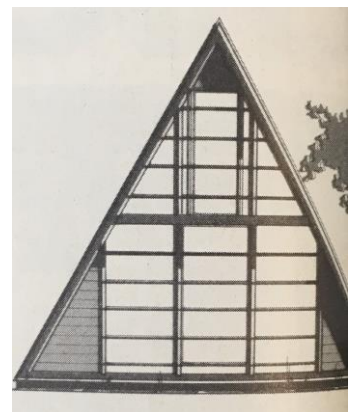
²⁵⁴ Kaksikerroksisen rakennuksen molemmat kerrokset ovat pinta-alaltaan yhteneviä. Puolitoistakerroksisessa rakennuksessa toisen kerroksessa pinta-ala on vähemmän kuin ensimmäisen kerroksen, esimerkiksi puolet. Parvea ei ole yleensä laskettu rakennuksen pinta- tai huoneistoalaan, jos sen korkeus alittaa 160 cm. Rakennusten pinta-alan laskemisesta on säädetty RT-kortistossa, ks. esim. RT 120_22, joka on julkaistu vuonna 1971.

²⁵⁵ Vuosien 1970-1975 väliltä materiaalistani löytyy yksi Oy Hirsirakentajien mainos vuodelta 1971, jossa on pieni kaksikerroksisen hirsimökin kuva, ja artikkelissa 30 saunatupaa vuodelta 1973 esitellään yksi parvellinen mökkimalli, Hoiskonlahden Aho 14. Oy Hirsirakentajien painettu ilmoitus 1971; Uusitalo 1973, 30.

riittävät lepotilat olivat tarpeellisia. Toki parvi saattoi kesähelteillä lämmetä kuumaksi. Jos lähdetään siitä, että *Pohjalainen Jokisauna*, joka esiteltiin vuonna 1970, oli ensimmäinen parvellinen mökkimalli, niin uskoisin, että muut valmistajat ovat matkineet heidän uutuuttaan nopeasti. Kesämökin korottaminen parven korkeuden verran tuskin vaati valmistajilta mitään suuria muutoksia, onhan useampikerroksisia hirsitaloja tehty käsin vuosisatoja. Uskon myös, että mökinostajat ovat olleet kiinnostuneita parvellisista malleista. 1960-luvulla oli ollut suosiossa hyvin matala mökkirakennus. Mataliin pieniin kesämökkeihin oli päädytty muun muassa rakennus-, ylläpito- ja lämmityskustannusten takia, mutta yhtä lailla aikakauden rakennusten ulkonäköihanteiden kuten tasakaton takia. Koska osa valmismökin rakentajista pystytti oman mökkinsä itse, oli korkeampi rakennus toki voinut olla hankalampi pystyttää omin voimin, ja se on tietenkin ollut myös kalliimpi, kun puutavaraa on mennyt enemmän. Lisäksi korkeampi mökki on näkyvämpi, sillä sitä voi olla hankala piilottaa puiden suojiin.

Parvelliset valmismallit tulivat lehteen aika huomaamattomasti. Olin yllättynyt, että parvellisia mökkimalleja ei näkynyt edes valmismökkivalmistajien mainoksissa. Ilmoituksissa melkein kaikki valmistajat markkinoivat matalampia malleja aina vuoteen 1975 asti. Toukokuun 1975 *Avotakka* esittelee 40 valmismökkiä ja tässä artikkelissa näkyy jo useampia parvellisia malleja. Puuelementeistä tai laudasta rakennettujen mökkimallien joukossa ovat muun muassa parvelliset Vimpelin Elementin *Vimpelö 115* (kuva 20) ja T. Suursalmi Ky:n *Kesäpesä Kolmikas*, joiden molempien ideana on maahan asti ulottuvat katon lappeet, jotka tekevät rakennuksista kolmionmuotoisen. Kolmiomuoto ei ollut mitenkään uusi idea kesämökkisuunnittelussa, vaan kolmiomuotoisia jyrkkäkattoisia kesämökkejä oli ollut esillä jo aikaisempina vuosikymmeninä²⁵⁶.

Kuva 20. Vimpelin elementin elementtirakenteinen Vimpelö 115 on malliltaan kolmionmuotoinen. Sen pääty on melkein kokonaan lasia. Pinta-ala 37,8 m². Ei tietoa suunnittelijasta.

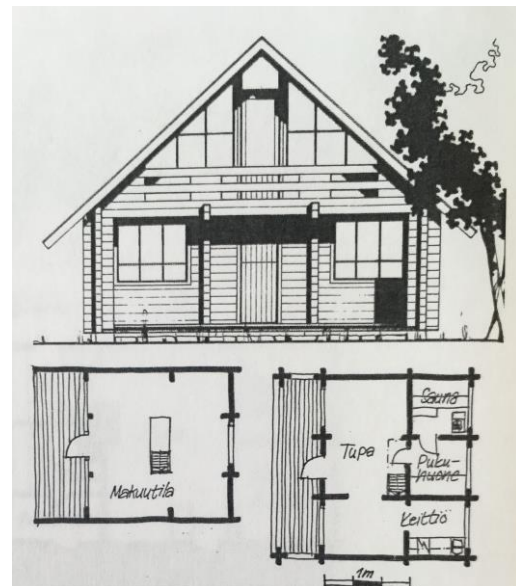

²⁵⁶ Esimerkiksi arkkitehti Elsi Borg oli esitellyt pienen kolmionmuotoisen kesäkodan jo 1950-luvun alun *Kaunis Koti* -lehdessä, ja 1959 julkaistussa *Kaunis kesäkotimme* -kirjassa esitellään ruotsalainen ja sveitsiläinen kolmiomallinen mökki. *Kaunis Koti* -lehdessä esiteltiin 1960-luvulla useita kolmiomallisia mökkejä, esimerkiksi Tanskan vuoden parhaaksi lomamajaksi valittu mökkimalli vuodelta 1969. Mäenpää & Mäenpää 1959, 24-25; Periäinen 2006, 126-127.

Pohjalainen Jokisauna on mukana esittelyssä, ja se on saanut jonkin verran yksinkertaisemman ulkoasun aikaisempaan verrattuna ilman oksaisia hirsipylväitä. *Jokisauna* on saanut rinnalleen myös toisen hirrestä rakennetun parvellisen mökkimallin: Vimpelin Elementin mallin *Vimpelö 15* (kuva 21). Tämä pienempi *Vimpelö* on saanut vaikutteita kolmion mallisesta isoveljestään ja sen parven päätyseinä on kokonaan lasia. Tämä ikkunaratkaisu on hyvin poikkeuksellinen aikakauden hirsimökkimallissa. Huomattavaa on myös päätyparveke, jota esimerkiksi *Pohjalaisessa Jokisaunassa* ei ole. *Vimpelö 15:ssä* sauna on myös sijoitettu mökin takaseinustalle, joten mallia mökin pohjaan on hyvin oletettavasti kopioitu *Jokisaunasta*. Sisäänkäynti saunaan on kuitenkin tuvasta. Mökin alakerrassa on tilaa tuvan ja pienen keittiön lisäksi ruokailutila, sillä makuutilojen on ajateltu olevan kokonaan parvella.²⁵⁷

Kuva 21.

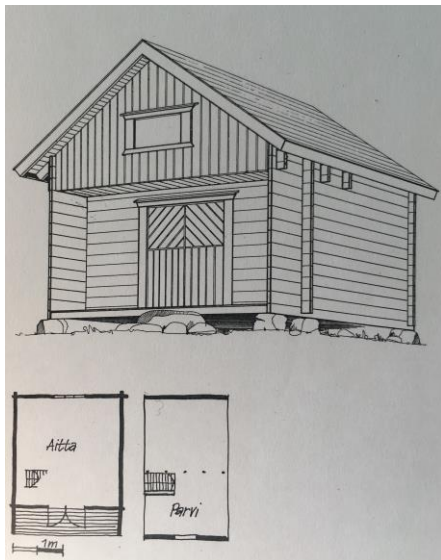
Vimpelin elementin hirsirakenteisessa Vimpelö 15 -mallissa on päätyparveke ja toisen kerroksen pääty on pelkkää lasia. Pinta-ala 42,8m². Suunnittelijasta ei tietoa.

Samassa toukokuun 1975 *Avotakan* artikkelissa esitellään ensimmäisen kerran myös Pi Sarpanevan ja Maj Kuhlefeltin suunnittelema Myyntiyhdistys Puutalon höylähirsinen *Saaristolaisaitta* (kuva 22), joka on ottanut mallia saariston perinteisistä aitoista ja poikkeaa näin muista kesämökkimalleista. *Saaristolaisaitasta* on vuoden 1975 kesäkuun lehdessä vielä iso oma artikkelinsa, jossa esitellään valmiiksi rakennettu aitta sisutuksineen. *Saaristolaisaitta* on vain 19-neliöinen ja artikkelissa sen kehutaan omaavan vanhojen aittojen kauniit suhteet, ja näin sopivan saaristoon paremmin kuin monet muut valmismökit. Aitassa ei ole kuin huone ja parvi. Kaksiosainen ovi on aitan etupuolella, yksi ikkuna takaseinällä ja toinen parvella. Parvi

²⁵⁷ Hellemaa-Hautamäki 1975, 22-31.

on sisäänkäynnin päällä siten että sen alle jää sisäänvedetty kuisti. Aittaan saa kuitenkin mahdutettua pienen keittiön, oleskelutilat ja nukkumatilat parvelle, ja näin sinne mahtuu nukkumaan nelihenkinen perhe. Aittaan oli myös suunniteltu sisustus ja omat saaristoon sopivat värimallit. Jos aitta tuli lähelle vanhaa punamullattua rakennuskantaa, se suositeltiin punamullattavan. Muussa tapauksessa mökin tulisi suunnittelijan mielestä olla kuin linnunmunan pesässä – hyvin maastoutunut ja vaikeasti löydettävissä. Sarpaneva ehdottaakin aitan väriksi kelonharmaita ja ruskeita värejä.²⁵⁸ Luhtiaitan idea kesämökin malliksi ei ollut uusi kuten edellä jo on mainittu. Sarpanevan ja Kuhlefeltin aittaversio oli kuitenkin huomattavan pieni, jotta se sopi saariston karuun maisemaan. Heidän aitassaan kulku parvelle oli sisäkautta toisin kuin perinteisistä luhtiaitoista ideansa saaneissa valmismökeissä aikaisemmin.

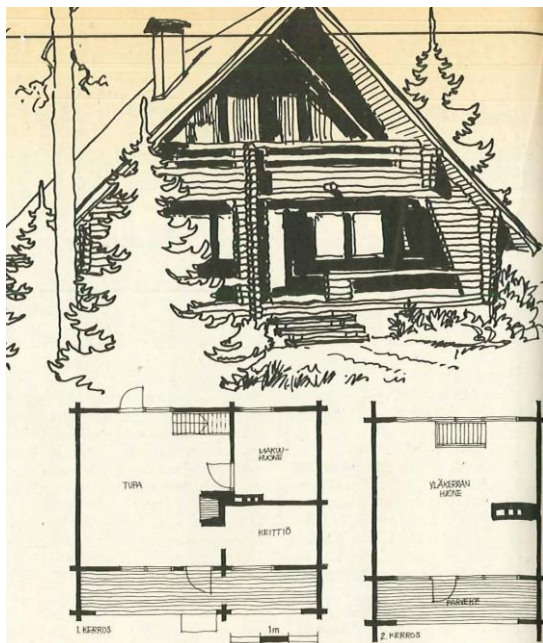

Kuva 22. Myyntiyhdistys Puutalon Saaristolaisaitta, joka on saanut mallinsa perinteisistä saaristolaisaitoista. Pi Sarpanevan ja Maj Kuhlefeltin suunnittelema mökki on kuitenkin tarkoitettu kesämökiksi eikä ainoastaan nukkumiseen tai tavaroiden säilyttämiseen kuten vanhat aitat. Pinta-ala 17,6 m² + parvi 8,4 m².

Vuoden 1977 *Avotakan* malliesittelyistä voi huomata, että lehden lukijoiden ja rakentajien kiinnostuksen arvellaan olevan suuntautumassa kohti entistä suurempia mökkejä, minkä myötä mallit ovat kasvamassa parvellisiksi tai puolitoistakerroksisiksi. Artikkelin 39 esitellystä mallista 11:ssä on parvi tai kokonaan toinen kerros. *Pohjalainen Jokisauna* löytyy yhä mallistosta. Uusia isompia malleja ovat esimerkiksi Alajärven Huvilaveistämö Ky:n malli *Aho-109* (kuva 23) ja Honkarakenne Oy:n malli *Erä-Metsä*. Puolitoistakerroksisessa mökkimallissa *Aho-109* on pitkät katon lappeet, jotka ulottuvat melkein maahan asti. Ehkä mökin

²⁵⁸ Sollamo 1975, 90-93.

ulkomuodolla on haettu samaa kolmiomaista muotoa kuin edellä esitellyillä mökkimalleilla. Mökin ulkonäköön on saatu koristeellisuutta pidentämällä terassia ympäröivien hirren päitä ylöspäin. Tällä on tasapainotettu hallitsevaa kattomuotoa. Artikkelissa kritisoidaan *Aho-109*-mallin liian pientä makuuhuonetta, säilytystilojen puutetta ja takaoven väärää sijaintia. Vielä ei voida puhua kuitenkaan suuresta mökistä, sillä *Ahossa* on 48 neliömetrin verran tilaa alakerrassa ja 33 neliömetriä yläkerrassa. Keittiö on jo isompi, vaikka sinne ei ruokapöytä mahdukaan. Valmistajalla on ollut saman tyylinen, mutta pienempi malli tuotannossa jo vuonna 1973²⁵⁹, mikä merkinnee, että mökkimalli on miellyttänyt joidenkin ostajien silmää, ja samasta mökistä on kannattanut tehdä suurempikin versio.

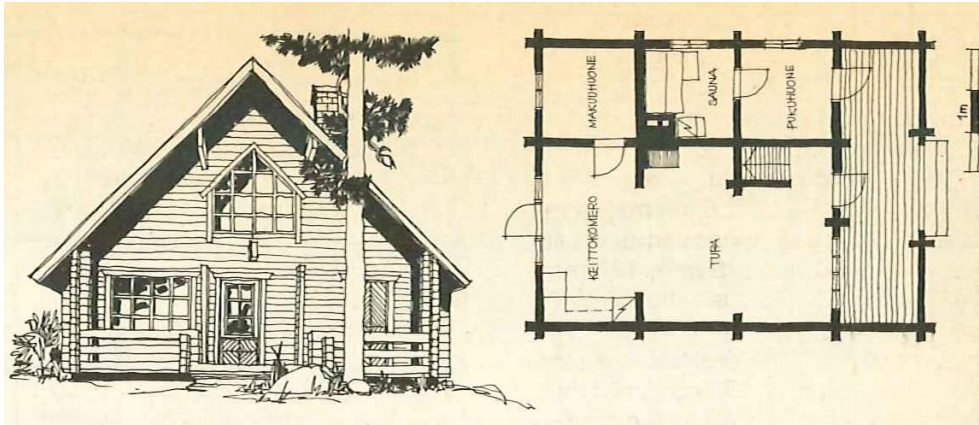

*Kuva 23.
Hoiskonlahti Oy:n valmistama
puolitoistakerroksinen mökkimalli Aho-109,
jota markkinoi Alajärven Huvilaveistämö
Ky. Sen on suunnitellut K. Metsäranta.
Mökin ulkonäköä hallitsee katon pitkät
lappeet. Pinta-ala alakerrassa 48 m² ja
yläkerrassa 33 m².*

Honkarakenteen *Erä-Metsä* -mökkimallissa (kuva 24) ei ole parveketta, mutta sen sijaan näyttävä päätyikkuna. Voisi kuvitella *Erä-Metsän* saaneen vaikutteita kansallisromantiikan ajan taiteilijahuviloista isoine ikkunoineen ja näyttävine ulkoasuineen. Koristeellisuus ja näyttävyys viittaa myös karjalaiseen hirsirakennusperinteeseen, mistä taiteilijahuvilatkin olivat saaneet inspiraatiota. Samantapainen ikkuna on esimerkiksi Akseli Gallen-Kallelan Ruovedellä olevassa *Kalelassa*. Artikkelin arvostelussa mökin ongelmiksi mainitaan muun muassa ovien huonon sijoittelun, säilytystilojen puutteen ja parven huonon suunnittelun. *Erä-Metsä*-malli ei esiinny

²⁵⁹ Alajärven Hirsitalojen parvellinen pieni valmismökkimalli Aho 14 on esitelty Avotakassa maaliskuussa 1973. Pienemmässä mallissa on myös pitkät katon lappeet ja vinot salvokset kuten isommassakin mallissa. Suuri kolmionmallinen päätyikkuna hallitsee mökin ulkonäköä.

enää tämän jälkeen *Avotakassa*, mutta *Erä*-sarjan muita malleja on kuvattuna muun muassa Honkarakenteen mainoksiin. Helmikuun 1979 Honkarakenteen mainoksessa *Erä*-sarjasta sanotaan näin: ”Silmiähivelevän kaunis hirsitalomallisto, jonka jokaisesta rakennuksesta henkii piilopirttien kutsuva romantiikka.”

Kuva 24. Honkarakenne Oy:n mökkimalli Erä-Metsä, jonka suunnittelijaksi on ilmoitettu Honkarakenteen tuotekehittely. Voisi kuvitella, että mökin koristeellinen ulkonäkö suurine päätyikkunoineen on saanut vaikutteita vuosisadan vaihteen taiteilijahuviloista. Pinta-ala alakerrassa 49,7 m² ja parvella 22,1 m².

3.2.4 Alppitalot valmismökkien esikuvina

Niin sanottujen alppitalojen, eli Keski-Euroopan Alppien alueen rakennuksista²⁶⁰ mallinsa saaneiden valmismökkimallien tulo Suomen markkinoille näkyy ensimmäiseksi ilmoituksissa. Talotyyppeihin suomalaiset olivat tutustuneet viettäessään hiihtolomia Sveitsin ja Itävallan rinteillä. Vuoden 1976 *Avotakka*-lehdissä mainostavat muun muassa Vainionpään Saha (V-Chalet Oy)²⁶¹ sekä Oy Huvilavalmistus Ab. Vainionpään Saha kertoo ilmoituksessaan, että he ovat myyneet jo yli 2000 alppitaloa Keski-Eurooppaan.²⁶² Aikaisemmastakin

²⁶⁰ Alppien alueella rakennuskanta vaihtelee paikkakunnittain, mutta yleensä tässä yhteydessä tarkoitetaan rakennusta, jossa on kivinen korkea kellarikerros, jonka yläpuolelle on rakennettu tummuneista tai tummaksi sävytetyistä hirsistä useampia kerroksia. Rakennuksessa on satulakatto, ja parvekkeita voi olla useammassa kerroksessa. Talot on koristeltu esim. ikkunaluukuin ja näkyvin tukihirsin, osassa rakennuksista on hyvinkin koristeellisia puuleikkauksia. Ks. esim. Alppitalo sopii alppimaisemaan, entä koti-Suomeen? -artikkelin kuvitus.

²⁶¹ Ensimmäinen ilmoitus lehdessä 6/1976 on yrityksen nimellä Vainionpään Saha, seuraavaan ilmoitukseen on lisätty yritykselle lisänimi V-Chalet Oy, Vainionpään Saha.

²⁶² Vainionpään Saha V-Chalet Oy:n painettu ilmoitus 1976.

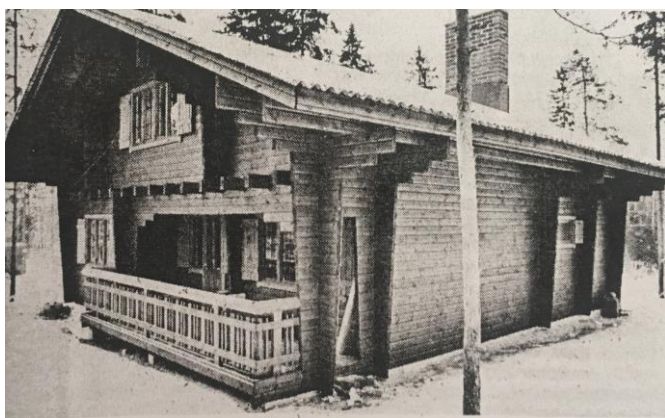
kesämökkiarkkitehtuurista löytyy viittauksia alppialueen arkkitehtuuriin eli kiinnostus alueen rakennuskulttuuriin ei ollut täysin uutta. Kansallisromanttiset huvilat kuten esimerkiksi Lars Sonckin *Lasses Villa* olivat saaneet vaikutteita niin karjalaisesta, sveitsiläisestä kuin norjalaisesta puurakentamisesta. *Kaunis kesäkotimme* -kirjassa vuodelta 1959 esitellään arkkitehtien Ragnar ja Martta Ypyän Valkeakoskelle suunnittelema huvila, jota kuvaillaan ”norjalaiseen tapaan suunnitelluksi”. Mielestäni tämä muistuttaa myös alppitaloja. Huvilassa on korkea kivinen kellarikerros, jyrkkä turvekatto, parvi, suuri terassiparveke ja rakennuksen tukihirret on jätetty koristeellisesti näkyville.²⁶³ Myös 1970-luvun omakotitalojen valmismalleissa oli nähtävissä viitteitä alppirakentamisen piirteisiin, vaikkakin omakotitalot olivat paljon rationaalisempia kuin kesämökkimallit.²⁶⁴

Maaliskuun 1978 *Avotakassa* pohditaan alppitalon problematiikkaa erityisessä artikkelissa *Alppitalo sopii alppimaisemaan, entä koti-Suomeen?* Toimittaja Ritva Sollamo on kerännyt kolme valmismallia osoittamaan, että valmistalojen kiristynyt kilpailu on johtanut siihen, että suomalaiseen maisemaan tarjotaan Alppien rinteiltä esikuvansa saaneita rakennuksia. Artikkelin asiantuntijana on toiminut arkkitehti Kai Lohman. Jutussa Sollamo epäilee, että ensi näkemältä eksoottinen rakennus saattaa viehättää rakentajaa. Se sopii kuitenkin paremmin lumihuippuisille vuorille kuin suomalaiseen metsään. Sollamo ihmettelee, miksei omaa kansallista rakennusperinnettä pidetä kehittämisen arvoisena. Hänen mukaansa suomalaiselle rakentajalle näyttäisi olevan vaikeaa löytää oikeaa harjakaton kulmaa, vaikka perinteinen suomalainen satulakattoinen puutalo antaisi kauniin ja tasapainoisen mallin. Nyt tarjottiin joko loivaa, lähes tasakattoa tai vuoriston jyrkkäharjaista mallia, joka nielee seinätkin alleen. Yksilöllisyyden ja erikoisuuden tavoittelua Sollamo ei pidä pahana, mutta tyyppitalon pitäisi tarjota yleispätevää esimerkkiä, jota jokainen rakentaja voisi muokata. Yleispätevyydellä Sollamo tarkoittaa tutkittua ja hyväksi havaittua, perusteellisesti mietittyä ja hyväksi jalostettua ratkaisua, ei suinkaan persoonatonta ja latistettua. ”Parhaimmillaan tyyppitalo on suomalaiseen maisemaan sopeutuva, muuntuva, tarkoituksenmukainen, toimiva ja taloudellinen”, Sollamo kirjoittaa. Suuret alppimajat ovat tilankäytöltään vielä tuhlailevia pienine makuuhuoneineen ja huoneine kulkuväylineen, joten

²⁶³ Mäenpää & Mäenpää 1959, 104-105.

²⁶⁴ Vuonna 1972 Suomen markkinoille oli tullut ensimmäinen jyrkän harjakattoinen puolitoistakerroksinen omakotitalomalli, joita alettiin kutsua ”käkikellotaloksi”. Vaikutteet olivat omakotitorakentamiseen tulleet kylläkin Ruotsista, missä saman tapainen pohjakaavaltaan neliömäinen talo oli suosittu. Käkikello-omakotitalot olivat julkisivultaan paljon yksinkertaisempia verrattuna kesämökkeihin. Yhteneväinen piirre oli pääjulkisivun päätyparveke. Ruotsissa talomallin parveketta kutsuttiin nimellä ”joddlarbalkong” eli jodlauspäryke, joten talomallin esikuvat olivat Alpeilta. Ks. esim. Koskelo 2013, 44; Hautajärvi 2011, 30.

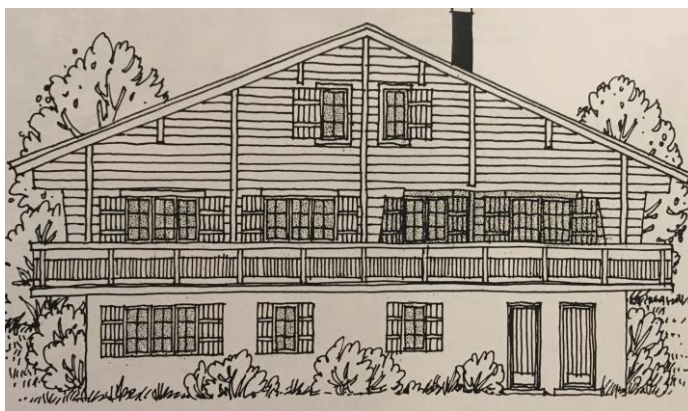
artikkelin perusteella ei Sollamo eikä artikkelin asiantuntija Kai Lohman tunnu niitä kenellekään suomalaiselle rakentajalle suosittelavan.²⁶⁵ Esimerkkeinä artikkelissa ovat V-Chalet Oy:n mökkimallit *Virrat 103 C* (kuva 25) ja *Virrat 213 C* (kuva 26) sekä Hakalan Hirsisaunat ja Huvilaveistämön malli *Hakala 60* (kuva 27). Pienemmässä *Virrat*-mallissa alppimaisuus näkyy esimerkiksi erilaisissa koristeissa kuten ikkunaluukuissa. Mallia kutsuttiinkin artikkelissa piparkakkumaiseksi. Malli on päätymökkityyppiä, mutta siinä ei ole parveketta, vaan sisäänvedetty sivukuisti, jonka kaiteessa jatkuu rakennuksen koristeellisuus. Hirren salvokset kasvavat ylöspäin, joten koko mökki näyttää kasvavan ylöspäin. Loiva harjakatto vielä lisää tätä vaikutelmaa.

Kuva 25. V-Chalet Oy:n malli Virrat 103 C on esimerkki alppitalo-mallisista valmismökeistä. Mökin ulkonäköä kritisoitiin Avotakan artikkelissa muun muassa piparkakkumaiseksi. Pinta-ala 103 m². Suunnittelijasta ei tietoa.

Suurempi V-Chalet Oy:n mökkimalleista voisi olla suoraan Alppien rinteiltä ja kuului luultavimmin yrityksen vientimallistoon, vaikka yritys mökkimallejaan markkinoikin sanoin ”V-Chalet-hirsitalo on kotonaan Suomen luonnossa”²⁶⁶. Siinä on kivinen pohjakerros, jonka päälle on rakennettu puolitoistakerroksinen hirsiosa. Tätäkin mökkimallia koristaa ikkunaluukut ja suuri rakennusta kiertävä parveke. Kuten toisessa *Virrat*-mallissa tässäkin katto on loiva.

Kuva 26. V-Chalet Oy:n Virrat 213 C:ssa on kivisen kellarikerroksen päälle rakennettu puolitoistakerroksinen hirsiosa. Taloa koristavat ikkunaluukut ja rakennusta ympäröivä parveke. Pinta-ala 213 m². Suunnittelijasta ei tietoa.

²⁶⁵ Sollamo 1978, 20-23.

²⁶⁶ V-Chalet Oy:n painettu ilmoitus 1979.

Kolmas artikkelin esimerkkimalli on erilainen. Hakalan Hirsisauna- ja Huvilaveistämön *Hakala 60* on puolitoistakerroksinen päätymökkityyppinen malli, jossa on parveke. Sen ulkonäön hallitsevin piirre on jyrkkäharjainen harjakatto, jonka lappeet tulevat hyvin pitkälle alaspäin, ja jotka suorastaan nielevät seinät alleen. Mallin koristeellisuus on jyrkempää kuin edellisissä mökkimalleissa. Koristeellisuutta on saatu aikaan pitkänurkkaisilla salvoksilla ja parvekekaiteen aukotuksilla. Varsinkin katon jyrkkäharjaisuutta kritisoitiin *Avotakan* artikkelissa.

Kuva 27. Hakalan Hirsisauna- ja Huvilaveistämön puolitoistakerroksinen mökkimalli Hakala 60. Päätyparvekkeellisessä mökissä on jyrkkäharjainen katto, joka hallitsee ulkonäköä. Pinta-ala 82 m². Ei tietoa suunnittelijasta.

Rakentajat saattoivat olla eri mieltä asiantuntijoiden kanssa. Yleisradion mökkiaiheisessa dokumentissa vuodelta 1990 yksi mökinomistajista kertoo, kuinka hän halusi ehdottomasti aikanaan rakennuttaa alppimajatyypin mökin, koska se sopi parhaiten hänen mielestään rakennuspaikan maisemaan.²⁶⁷ Keski-Euroopasta selkeästi mallinsa saaneet alppimaiset mökit ikkunaluokkuineen katoavat 1970-luvun lopulla *Avotakka*-lehdistä. V-Chalet Oy:n mainos löytyy vielä joulukuun 1979 lehdestä, mutta tämän jälkeen niitä ei enää 1980-luvun lehdissä näe. Alppimajamaisia piirteitä siirtyi kuitenkin tuleville mökkimalleille, ja *Hakala 60* -mallin tapaisesta puolitoistakerroksisesta parvekkeellisestä päätymökistä tuli erittäin suosittu mökkimalli, jota alettiin kutsua ”käkikello”-mökiksi.²⁶⁸ Tämä koristeellinen käkikello-mökkimalli oli suosittu koko 1980-luvun ajan, vaikka se oli haastava sijoittaa rinteeseen ja sisältä usein melko pimeä parven takia²⁶⁹. Erittäin hyvä esimerkki siitä, millaiseksi käkikello-

²⁶⁷ Kesämökki – suomalainen onnena, 1990. Elävä arkisto / YLE [verkkopalvelu].

²⁶⁸ Esim. *Avotakan* artikkelissa Suomen ensimmäiset loma-asuntomessut heinäkuun 1983 lehdessä Aarno Ruusuvoori käyttää käkikello-sanaa, samoin kuin toimittaja Markku Oksanen artikkelissa Rantasalmen hirttä heinäkuun 1979 lehdessä.

²⁶⁹ Stugor, 2015. Yle Areena / YLE [verkkopalvelu].

mökki vuosien saatossa muuttui, on Honkarakenteen *Erä-Loitsu* (kuva 28), joka oli valmistajan ensimmäisiä parvimallisia parvekkeellisia mökkimalleja²⁷⁰. *Erä-Loitsussa* on edelleen hallitseva kattoratkaisu. Runsasta koristeellisuutta on saatu aikaan terassin ja parvekkeen erilaisin salvoksin ja aukotuksin. *Erä-Loitsun* parvekkeen aukotukset ja puurimoin aikaansaadut koristeet muistuttavat Oiva Kallion vuoden 1932 *Oivala*-kilpailuvoiton tai talonpoikaisten luhtiaittojen luhtisolan soikionmuotoisia koristeluja, joten rakennukseen on saatu yhdistettyä sekä kotimaisia että ulkomaisia aineksia. Mökkimallia on saanut sekä höylä- että pyöröhirsisenä.

*Kuva 28. Honkarakenne Oy:n mökkimalli Erä-Loitsu on malliesimerkki käkikello-mökkimallista. Sen päätyparvekkeen soikionmuotoisissa koristeluissa voi nähdä vaikutteita talonpoikaisista luhtiaitoista. Ei tietoa suunnittelijasta eikä pinta-alasta.*²⁷¹

3.2.5 Mökkien vaatimustaso kasvaa 1980-luvulla

Kesämökkien koko kasvoi *Avotakan* artikkeleiden mukaan selkeästi 1980-luvulle tultaessa, ja parvellinen ja puolitoistakerroksinen mökkimalli on vakiinnuttanut paikkansa valmismallien joukossa. ”Nykyään kesämökki on jo vanhentunut käsite”, väittää valmismökkivalmistaja Rantasalmen toimitusjohtaja Erkki Salmenlinna jo *Avotakan* heinäkuun 1979 lehdessä. Hänen mielestään olisi parempi puhua vapaa-ajan asunnoista, sillä yhä enemmän loma-asunnot ovat tulleet ympärivuotiseen käyttöön, ja asuntojen koko on suurentunut ja suurentuu edelleen.

²⁷⁰ Palomäki 2004, 31.

²⁷¹ Kuva 28 on Honkarakenteen Hirsilehdestä vuodelta 2004, jossa on esitelty heidän suosituimpiaan malleja vuosien varrelta. *Erä-Loitsu* -malli oli esiteltynä vähän yksinkertaisemmilla koristeluilla Honkarakenteen painatussa ilmoituksessa *Avotakan* syyskuun 1979 lehdessä.

Rantasalmi oli vastannut kysyntään tarjoamalla suurempia mökkimalleja ja kehittänyt uudenlaisen lämpöeristetyin ”ekohirren”.²⁷² 1980-luvulla *Avotakan* tavoitteleva lukija oli alle 50-vuotias varakas ja hyvin koulutettu kaupunkilainen. Tämä vaikutti myös osaltaan siihen, millaisia ja minkä kokoisia valmismökkimalleja lukijoille lehden sivuilla tarjottiin.

Vuoden 1982 kesä-heinäkuun *Avotakassa* on seuraava valmismökkimalleja esittelevä artikkeli. Edellinen malliesittely oli vuoden 1977 lehdessä, ja näiden vuosien aikana esiteltävien kesämökkien pinta-alat ovat suurentuneet. Lehdessä kerrotaan kymmenestä uudesta valmismökistä. Koska artikkelin lähtökohtana on mökki vähintään kolmihenkiselle perheelle sekä satunnaisille vieraille, on kaikissa malleissa useita makuuhuoneita tai mökin alakerrassa yksi makuuhuone sekä lisäksi mökkimallissa on parvi. Puolet esitellyistä malleista onkin parvellisia. Suurin osa mökeistä on suunnilleen 50 neliömetrin kokoisia, pienin on 35 neliömetriä ja suurin 74 neliömetriä. Verrattuna vuoden 1977 artikkeliin on perheen ajateltu tilantarve ja vaatimustaso selkeästi muuttunut. Vuonna 1977 nelihenkiselle perheelle saattoi ehdottaa huomattavasti pienempää mökkiä, jossa oli makuutiloina vain tupa tai tupa ja yksi makuuhuone, ja nyt viisi vuotta myöhemmin suositellaan kolmihenkiselle perheelle jo useampaa makuutilaa. Artikkelin ingressissä myös todetaan, että pelkkään kesäkäyttöön ei kannata rakentaa mökkiä eli myös mökin ajateltu vuodenaikainen käyttöaika oli pidentynyt.²⁷³

Näissä vuoden 1982 esitellyissä hirsisissä valmismökkimalleissa ei kuitenkaan vielä ainoassakaan ole sisä vessaa. Sen sijaan muusta materiaalista kuin hirrestä valmistetuissa mökkimalleissa on vessa tai jopa kylpyhuone suihkuineen ja pesukoneineen, ja ne muistuttavat muutenkin enemmän jo omakotitaloa sekä ulkonäöltään että pohjaltaan. Hirsi on näyttänyt ainakin näiden mökkimallien perusteella rajoittavan mökkien suunnittelua. Muusta materiaalista tehdyt valmismökit ovat pohjaltaan monimuotoisempia, niissä on enemmän erilaisia terasseja ja katettuja tiloja sekä isompia ikkunapintoja ja vapaampia pohjaratkaisuja²⁷⁴.

Avotakan lukijat saavat valita artikkelissa esitellyistä malleista vuoden lomamökin. Voittajaksi valikoituu Honkarakenteen *Korvenkehto*-malli (kuva 29), jonka on suunnitellut Kari Rainio.

²⁷² Oksanen 1979, 48. Ekohirrestä lyhyesti viitteessä 284.

²⁷³ Runeberg 1982b, 70.

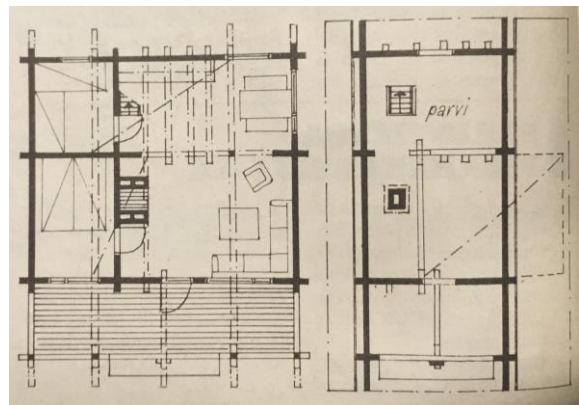
²⁷⁴ Tällaisia malleja ovat esimerkiksi elementtirakenteinen Hackmannin Lomamaja, jonka on suunnitellut arkkitehti Kari Karjalainen tai Bungalowin Kuten Haluatte -järjestelmän mökit. Esim. Lyytikäinen 1976, 4-7; Sollamo 1980, 58-61.

Pyörö- tai höylähirsisenä saatavilla olevassa mökissä on kaksi makuuhuonetta, keittiö ja olohuone sekä parvi (kuva 30). Saunaa tai muita pesutiloja *Korvenkehdo*ssa ei kuitenkaan ole, eli ajatuksena on ollut, että rakennuttajalla on jo mökkitontillaan saunamökki tai sellainen rakennetaan uuden mökin kanssa yhtä aikaa. Mökkiä kiitetään artikkelissa selkeäpohjaiseksi, mutta kritisoidaan koreaa ulkonäköä.²⁷⁵ Mökkiin onkin suunniteltu eripituisia hirrenpäitä ja ruudukkoikkunat. Mökin keulan eli päädyn tuki- ja poikkihirret ovat voimakkaan korostetut, ilmeisesti pelkästään koristetarkoituksessa. *Korvenkehdo*ssa ei ole parveketta, sillä parvi ylettyy vain puolittain rakennuksen päästä päähän. Näin alakerran oleskelutilasta on saatu avarampi. Ulkonäöltään ja kooltaan hyvin samankaltaisia ovat artikkelissa esitellyt mallit Puutalo Oy:n *Harjus*, ja Alajärven Hirsitalot Oy:n *Super-Jussi*²⁷⁶. Valmiiksi rakennettu *Korvenkehto*-mökki esiteltiin *Avotakassa* saman vuoden syyskuun lehdessä.

Kuva 29. Honkarakenteen malli Korvenkehto, joka valittiin vuoden 1982 lukijoiden mieleisimmäksi valmismökkimalliksi. Mallin on suunnitellut Kari Rainio.

Kuva 30. Korvenkehdon pinta-ala on alakerrassa 49,4 m² ja parvella 16,5 m².

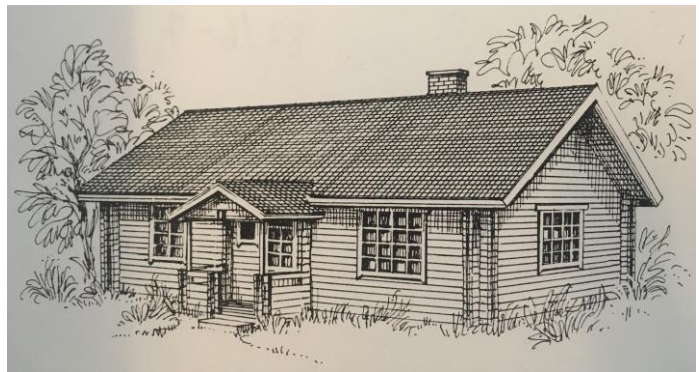
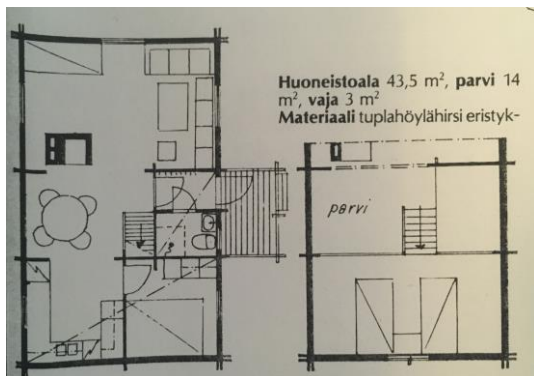

Vuoden 1982 mökkimalliesittelyissä on otettu mukaan useampi perinteisen torpan tai niin kutsutun mummonmökin tapainen kesämökki. Mikään uusi ajatus rakentaa maalaistalon

²⁷⁵ Runeberg 1982b, 72.

²⁷⁶ Super-Jussista myöhemmin enemmän luvussa 3.3.

mallinen kesämökki ei kuitenkaan ollut, esimerkiksi Pi Sarpaneva oli suunnitellut Myyntiyhdistys Puutalolle *Maalaistalo*-nimisen elementtirakenteisen mökkimallin jo 1970-luvun lopulla. Näissä kaikissa mökkimalleissa torppamaista ulkonäköä on saatu rakennuksen pitkälle sivulle sijoitetulla harjakattoisella avo- tai umpikuistilla. Valmistalomarkkinoilla oli tuolloin myynnissä myös täysin vastaavia omakotitalomalleja²⁷⁷. Jukka Ojasen Enso-Gutzeit Oy:lle suunnittelema *Ensokoti O 59* on valmistettu puuelementeistä, ja myös Bungalow tarjoaa artikkelin mallissa mummonmökkimäistä elementtitaloa harjakatolla, kuistilla ja ruutuikkunoilla. Maalaistalomaisuutta löytyy myös hirsivalmistajien malleista: Eeva Mannisen Niskapietilän Hirsitalot Ky:lle suunnittelema mallista *Niska 40* (kuva 31 ja 32).²⁷⁸ Näiden ulkoapäin mummonmökkimäisten tai torppamaisten mökkien pohjat eroavat jonkun verran muista mökkimalleista, ja ne muistuttavat enemmän aikakauden omakotitaloja kylpyhuoneineen. Koska malleissa ei ole myöskään kesämökeille tunnusomaista terassia, vaan vain tuulikaappi tai pieni eteinen, mökkeihin ei astuta suoraan tupaan. Vaikka yleisulkomuodoltaan *Niska 40* muistuttaa vanhaa torppaa, pitkänurkkaisilla salvoksilla ja rimoitetuilla isoilla ikkunoilla on tavoiteltu muiden hirsisten kesämökkimallien ulkonäköä.

Kuvat 31 ja 32. Niskapietilän Hirsitalot Ky:n valmismalli *Niska 40*, jonka ulkonäössä yhdistyvät vanhan torpan ulkomuoto ja muiden kesämökkimallien pitkänurkkaiset salvokset ja suuret rimoitetut ikkunat. Pinta-ala alakerrassa 43,5 m² ja parvella 14 m².

²⁷⁷ Ks. esim. Tiia-Pauliina Koskelon pro gradu -työ, jossa hän on tutkinut valmistaloja vuosikymmeninä 1980-2000. Hänen materiaalistaan löytyy esim. Pyhännän Rakennustuotteen Jukka 107 -nimisen valmistalomallin kuva vuodelta 1980. Talomalli on hyvin samankaltainen kuin esim. artikkelin Enso-Gutzeit Oy:n malli *Ensokoti O 59* tai Niskapietilän Hirsitalojen *Niska 40*. Ainakin Enso-Gutzeit Oy olikin tuolloin myös omakotitalojen valmistaja. Koskelo 2013, kuvaliite.

²⁷⁸ Runeberg 1982b, 77.

Avotakan vuoden 1982 artikkelin toimittaja Tutta Runeberg on kiinnittänyt huomiota mökkien kalustettavuuteen ja säilytystiloihin. Näiden lisäksi esittelyyn valituilta mökeiltä on edellytetty talvikäytettävyyttä. Runebergin mukaan talovalmistajat ovat artikkelin kirjoittamista edeltävinä muutamana vuotena kehittäneet johdonmukaisesti mökkityyppejään ympärivuotista käyttöä varten. Sisätiloissa on hänen mielestään oivallettu parven käyttökelpoisuus. Jako tupaan ja makuukamareihin on vielä yleinen uusissakin malleissa. Keittiöt eivät ole enää pieniä komeroita, vaan niihin on tullut enemmän kokoa. Osa keittiöistä on myös avoimia muuhun tupaan tai olohuoneeseen²⁷⁹. Useiden mökkimallien keittiöihin on valmistaja suunnitellut paikan puuliedelle, joskus jopa leivinuunille. Runebergin mielestä talovalmistajat ovat kuitenkin vielä langenneet yleisesti turhaan koristeellisuuteen, tähän esittelyyn hän ei ole mielestään tällaisia malleja valinnut eli esiteltyt mallit ovat riisutumpia kuin monet muut tarjolla olevat.²⁸⁰

Arkkitehti-lehdessä 6/1988 oli esiteltynä *Savolainen mökki* -arkkitehtuurikilpailun tulokset omana liitteenään. Mikkelin lääni oli järjestänyt kilpailun löytääkseen ideoita hyvästä loma-asumisesta ja hyviä malleja lomamökeille ja rantarakentamiselle. Tehtävänä oli suunnitella loma-asunto nelihenkiselle perheelle, jonka piti pystyä majoittamaan vielä kaksi vierasta. Kilpailussa palkittiin kahdeksan ehdotusta, jotka on esitelty *Arkkitehti*-lehden liitteessä.²⁸¹ Kilpailun yhteenvedossa todettiin, että mitään uusia käänteentekeviä ideoita ei kilpailussa löytynyt ja osa kilpailuehdotuksista oli kuin suoraan vallitsevasta mökkimallistosta. Ainoastaan keittiöissä ja ulkotiloihin sijoitetuissa kesäkeittiöratkaisuissa nähtiin jotain uutta. Melkein kaikki palkitut suunnitelmat koostuivat useista rakennuksista niin, että erikseen olivat päämökki ja saunarakennus ja näiden lisäksi mahdollisesti nukkuma-aitta, vaja tai muita rakennuksia. Ehdotukset olivat lähinnä yksikerroksisia, muutamassa oli parviratkaisu. Yhteenvedossa todettiin, että koottu rakennus, missä kaikki toiminnot ovat samassa voi helposti tulla liian suureksi ja voi olla hankalaa sijoittaa tontille. Lisäksi sitä voi olla hankalaa myöhemmin laajentaa. Jakamalla toiminnot useisiin rakennuksiin saadaan helposti suojaa esimerkiksi piha-alueelle, ja mökkirakennukset on helpompi rakentaa kaikenlaisille tonteille ja myös toteuttaa vaiheittain. Aivan pieniin rakennuksiin jaettu ratkaisu ei lehden mukaan ole kuitenkaan järkevä, ja myös talvella useampi rakennus voi olla hankala. Mökkien tilaratkaisut ovat raadin mielestä

²⁷⁹ 1980-luvulla myös kodeissa tulivat suosituiksi avoimet tupakeittiöt. Kauppinen HS 28.7.2018.

²⁸⁰ Runeberg 1982b, 70.

²⁸¹ Palkituista ja lunastetuista ehdotuksista neljä oli laudalla tai vanerilla verhoiltuja, kolme hirsirakenteisia ja yhdessä on päärakennus lautarakenteinen ja muut rakennukset hirrestä.

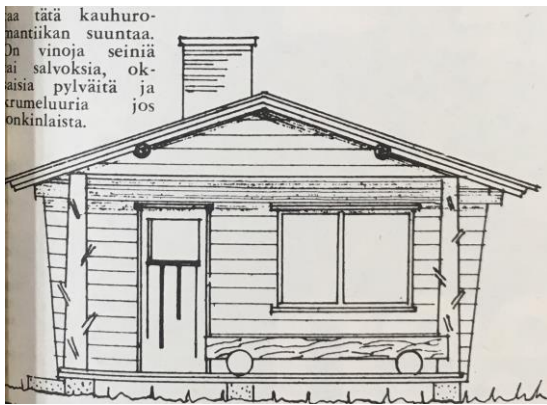
osassa ehdotuksista huonoja, esimerkiksi eteistilat ovat ahtaita, olohuoneet hankalia kalustaa, sisä- ja ulkotilan välivyöhykkeellä on harvoin onnistuttu, saunatiloille ei ole järjestetty rauhaa ja porras- ja parvijärjestelyt ovat vaarallisia. Tästä huomaakin, että kesämökin suunnittelu ei ole helppoa. Kilpailun yhteenvedossa todetaankin, että ”hyvä lomamökki on tarkkaan mitoitettu ja siitä on tehty avaran tuntuinen tila-arkkitehtonisia keinoja käyttäen. Oleskelutilat elävät pihatilan kanssa yhdessä, ja sauna on omassa rauhassaan. Makuutilat eivät voi sijaita yksinomaan parvilla tikasyhteyksien päässä.”²⁸²

3.3 Koristeellisuuden ja romantiikankaipuun problematiikasta valmismökkien ulkonäössä

Helmikuun 1972 *Avotakassa* valmissauna- ja valmismökkimalleja arvioineen arkkitehti Elmar Badermanin mielestä järkyttävän suuri osa valmiina tarjottavista hirsirakennuksista edustaa kauhuromantiikan suuntaa, josta löytyy vinoja seiniä tai salvoksia, oksaisia pylviäitä ja erilaisia ”krumeluureja” (kuvat 33 ja 34). Hän korostaa, että vinot nurkat ja seinät eivät ole perinteisiä suomalaisia rakennusmuotoja sen paremmin kuin kuistia rajoittavien sivujen hurjat muodot ja eripituiset hirrenpäätäkään, vaan väärinymmärrettyä romantiikkaa. Hän ihmettelee kuinka maassa, jossa on hirsirakentamisen vankat perinteet ja vanhoja, kauniita ja hyväsuhteisia hirsirakennuksia, voidaan tarjota konstailua ja erikoisuuden tavoittelua. Badermanin mielestä tasalappeinen harjakatto ilman ulosvetoja riittää, samoin kuin yksi ikkunamalli.²⁸³ Elmar Badermanin kauhistelemaa koristeellisuutta näkyi 1970-luvun mökkimalleissa esimerkiksi aikaisemmin esitellyissä mökissä *Pohjalainen Jokisauna*, jossa oli oksaisia hirsiiä terassilla, ja mökeissä *Huvila H-45* ja *MS-2*, joissa eri pituisilla hirsillä on saatu aikaan koristeellisuutta mökin ulkonäköön. Koristeellisuudet eivät ole kuitenkaan 1970-luvun ilmiö, vaan niitä näkee jo 1960-luvun mökeissä esimerkiksi Irmeli Visannin *Lomakotikirjan* vuoden 1968 painoksessa.

²⁸² Heloma-Leinonen 1988, 4-18.

²⁸³ Baderman 1972, 38-43, 69.

Kuva 33. Mökin ulkonäön kauhuromantiikkaa edusti Avotakan asiantuntijan arkkitehti Elmar Badermanin mielestä vinot seinät ja salvokset, oksaiset pylväät ja muut krumeluurit. Piirros mökistä on lehden artikkelin kuvitusta, eikä siitä käy ilmi onko mökki oikeasti joku valmismalli vai Avotakan piirtäjän keksimä.

Kuva 34. Koristeellisuutta hirsimökin terassille on saatu sahaamalla joka toinen hirsi lyhyeksi. Elmar Badermanin kirjoittaman artikkelin kuvituskuva. Ei tarkempaa tietoa kesämökin mallista.

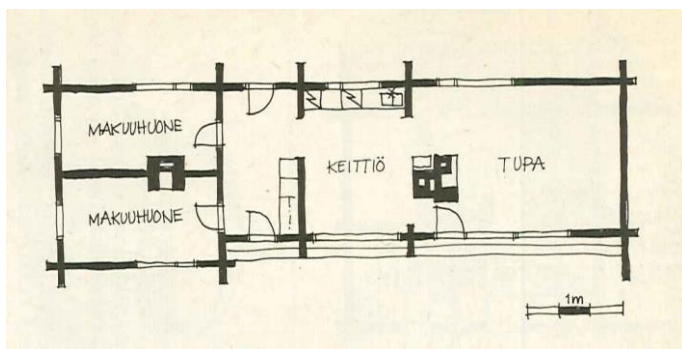
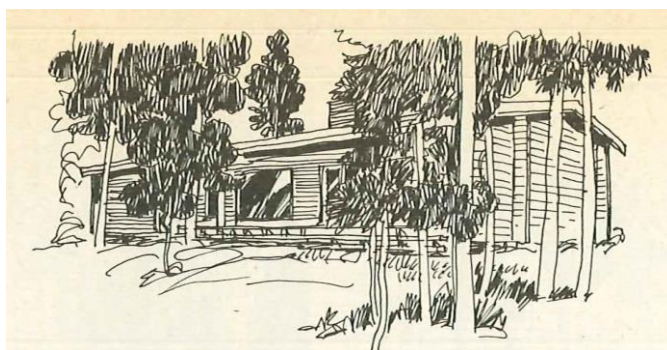

Jos *Arkkitehti*-lehden 1970-luvulla esiteltyt arkkitehtien mökit olivat yksinkertaisia, tasakattoisia, laatikkomaisia ja ilman mitään ylimääräistä koristeellisuutta, myös *Avotakan* toimittajat olivat mieltyneet mahdollisimman yksinkertaisiin mökkimalleihin. *Avotakan* toimittaja Markku Oksanen kiitti esimerkiksi Rantasalmi Oy:n suosituinta valmismökkimallia heinäkuun 1979 lehdessä. Malli on *Rantapirtti*, jonka ensimmäisen version on suunnitellut arkkitehti Heikki Sirén jo 1960-luvun lopulla. Mökistä puuttui toimittajan mielestä täysin ”käkikellomaisuus” ja alppimajoilta lainattu romantisointi. Sen ulkoasuun ei ollut jäänyt mitään epäolennaista, ja se sopi Oksasen mukaan erinomaisesti luontoon.²⁸⁴ Matalana, horisontaalisena ja loivakattoisena se varmasti onkin sulautunut hyvin maisemaan. *Rantapirtistä* on riisuttu kaikki mahdollinen. Yksinkertaisessa julkisivussa on vain ikkuna- ja oviaukot, ja suuret ikkunat ovat ilman ristikkoja, joita monissa muissa aikakauden mökeissä näkee. Mökissä on hyvin kapea katettu terassi, mikä käytössä on saattanut olla isokin puute. Kuistille ei ole suunniteltu kaiteita, ja hirsien salvokset ovat yksinkertaisia ja suoria. Melkein samanlainen on Sirénin toinen

²⁸⁴ Oksanen 1979, 48-50.

Rantasalmelle suunnittelema valmismökkimalli *Reino*²⁸⁵ (kuvat 35 ja 36), joka on esitelty Avotakassa maaliskuussa 1977, samoin Heikki ja Kaija Sirénien yksilöllisesti suunnitteleman kesämökin *Villa Jussin* päärakennus (kuvat 37 ja 38), joka on valmistunut 1971. *Villa Jussi* näyttäisi olleen *Reino*-mökin esikuva tai toisinpäin, sillä *Reinon* suunnitteluvuotta ei kerrota missään materiaalissani²⁸⁶. *Arkkitehti*-lehdessä esitellyn Inkooseen valmistuneen *Villa Jussin* hirret on myös höylätty Rantasalmen tehtailla. Selkeä ero *Villa Jussin* ja Rantasalmen valmismökkimallien välillä on *Villa Jussin* sisäkatto, joka on rakennettu kaarevaksi.²⁸⁷

Kuvat 35 ja 36. Rantasalmen tehtaiden malli Reino 19, jonka on suunnitellut Heikki Sirén. Mökkimallin pitkää julkisivua hallitsevat suuret ikkunat, ja siinä on pieni katettu terassi. Samantapaista Rantapirtti-mallia sai

myös saunalla siten, että makuuhuoneiden tilalla oli pukuhuone ja sauna. Tämän luulisi olleen mahdollista myös Reino-mallissa. Reinon pinta-ala on 91 m².

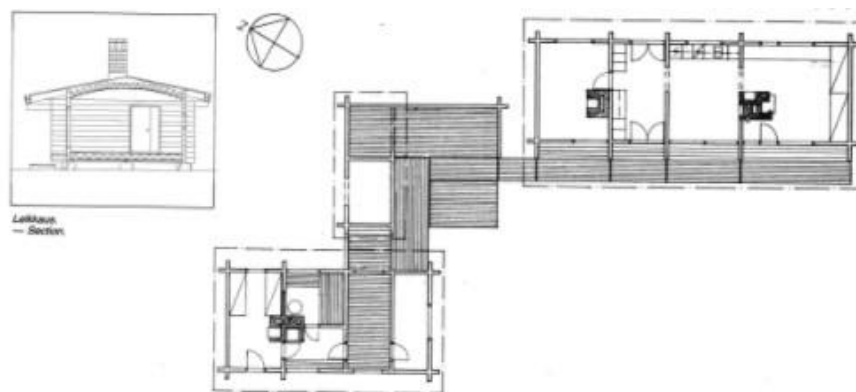
Heikki ja Kaija Sirén ovat suunnitelleet myös itselleen vapaa-ajan paikan Lingonsön Inkooseen, joka rakennettiin vuosina 1966-1969. Saaren rakennuksien ulkonäössä on nähtävissä samaa henkeä kuin näissä kolmessa edellä mainitussa mökissä tai mökkimalleissa. Saaren rakennukset ovat matalia ja pitkänomaisia ja niissä on suuret ikkunat. Arkkitehtipariskunnan omalla mökillä eri toiminnot kuten ruuanlaitto ja syöminen sekä nukkuminen on kuitenkin eroteltu eri

²⁸⁵ Suurin ero Reinossa ja Rantapirtissä on rakennusten koko ja leveys. Rantapirtin perustyyppi on pinta-alaltaan 43 m², kun taas Reino 19 on jo 91 m² suuruinen eli hyvin iso aikakauden kesämökiksi. Ainakin Rantapirtti-sarja perustui 60 cm:n modulimitoitukseen, joten siihen pystyi tekemään helposti muutoksia. Materiaaliksi saattoi valita paksumman höylähirren tai nk. ekohirren, jossa hirren sisäpuoli oli lämpöeristetty. Ekohirsitalossa salvospäät olivat paksumpaa hirttä kuin muu osa seinää. Oksanen 1979, 48-50; Ranta 1977, 48.

²⁸⁶ Reinon valmistusvuosi ei ole selvillä, mutta se on esitelty Avotakassa maaliskuussa 1977.

²⁸⁷ Villa Jussi 1976, 36-37.

rakennuksiin. Kesämökin pihapiirin rakennukset on rakennettu vaihteittain eri vuosina, kun pariskunta huomasi, että ensimmäisenä vuonna rakennetussa saunamökissä ei ollut riittäviä majoitus- ja keittiötiloja. Sirénien mökin rakennusten yhteydessä ei ole suurta katettua terassitilaa, vaan sellainen on erikseen. Eri rakennukset ja katettu terassialue yhdistyvät toisiinsa kattamattomalla terassialueella.²⁸⁸ Näin näyttäisi olevan myös *Villa Jussissa*.

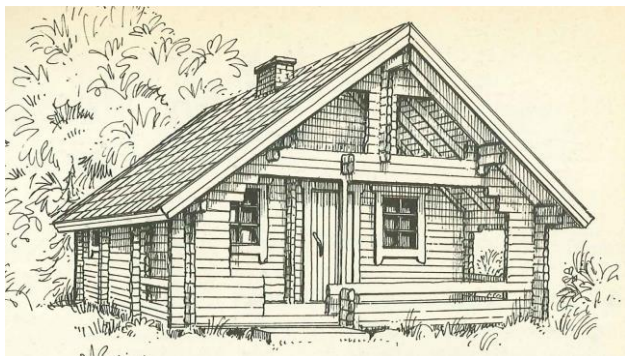

Kuvat 37 ja 38. Kaija ja Heikki Sirénien yksilöllisesti suunnittelema Villa Jussi, jonka päämökki muistuttaa pohjaratkaisultaan ja ulkoasultaan hyvin paljon Rantasalmen valmismökkimalleja. Kesämökki on valmistunut vuonna 1971. Päärakennuksen pinta-ala noin 68 m².

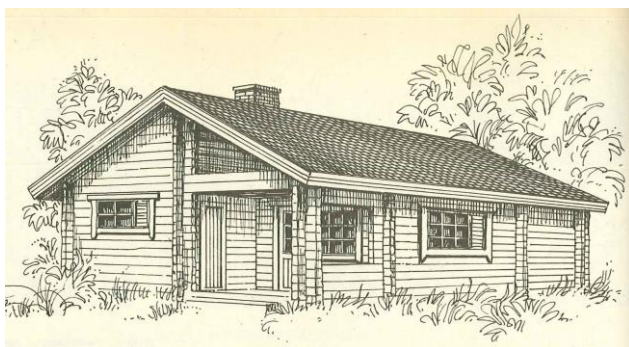
Monessa *Avotakan* artikkelissa puhutaan romantiikan kaipuusta, joka näkyi kirjoittajien mukaan talojen päälle liimattuna koristeellisuutena. Koristeellisten talojen ulkomuodot heijastelivat

²⁸⁸ Heikki ja Kaija Sirénien vapaa-ajansaari on esitelty useissa artikkeleissa ja kirjoissa ks. esim. Lomasaari 1971, 46-49; Jetsonen & Jetsonen 2008, 116-123; Hautajärvi 2007, 27.

Avotakan toimittajien mielestä kaupallisia, lyhytikäisiä muoti-ilmiöitä.²⁸⁹ Vuoden 1982 kesä-heinäkuun lehden mökkiesittelyssä toimittaja Tutta Runeberg kritisoi hirsimalleja muun muassa turhasta hirsikonstailusta ja liiasta koreilusta, joka näkyi edelleen esimerkiksi nurkkien eripituisiksi jätettyinä hirsinä tai pyöristettyinä muotoina.²⁹⁰ Esimerkiksi Myyntiyhdistys Puutalon mallin *Harjuksen* jyrkkäkulmainen ja pitkälle alas ulottuva katto tekee siitä toimittajasta vieraan näköisen, ja Alajärven Hirsitalot Oy:n malli *Super-Jussi* (kuva 39) taas saa moitteita turhan paljosta hirsikonstailusta.²⁹¹ *Super-Jussissa* onkin käytetty paljon eripituisia hirrenpäitä ja mökin keula on koristeltu vaakasuorin hirsin ja salvoksin. Mökin päädyn koristeet muistuttavat hyvin paljon saman vuoden Honkarakenteen *Korvenkehto*-mökkimallia (ks. kuva 29). *Korvenkehto* sai myös Runebergiltä moitteita liiallisesta koreudesta eripituisine pyöröhirsineen. Sen sijaan Runeberg kiittää Kemi Oy:n mallia *K-50L* (kuva 40) sympaattisen alkuperäiseksi, vailla turhia koristuksia.²⁹² *K-50L* onkin yksinkertainempi. Mökissä on pieni sisäänvedetty kuisti ja salvokset ovat pitkänurkkaiset ilman koristeita. Vaakasuorat ruutuikkunat tuuletusritilöineen rauhoittavat vielä julkisivua.

Kuvat 39 ja 40. Alajärven Hirsitalojen malli *Super-Jussi* (ylempänä) ja Kemi Oy:n malli *K-50L* (alempana). Lehdessä *Super-Jussi* saa moitteita hirsikonstailusta, kun taas *K-50L* -mallia kehuaan sympaattiseksi vailla turhia koristuksia.

Suunnittelijat *Super-Jussi*: Ahoteam, *K-50L*: Kemi Oy:n rakennusosaston suunnitteluryhmä.

²⁸⁹ Ks. Sollamo 1987, 20-23.

²⁹⁰ Runeberg 1982b, 70-79.

²⁹¹ Runeberg 1982b, 71, 79.

²⁹² Runeberg 1982b, 72.

Aarno Ruusuvuori²⁹³ on asiantuntijana vuoden 1983 *Avotakan* artikkelissa, jossa arvioidaan loma-asuntomessujen mökkitarjontaa. Hän kritisoi mökkimallien vieraita vaikutteita artikkelissa, jossa esitellään kyseisen vuoden loma-asuntomessujen mökkitarjontaa. Mökeistä löytyy arkkitehdin mielestä esimerkiksi turhia puuleikkauksia ja englantilaisittain ruudutettuja ikkuna-aukokuksia. Artikkelissa esillä olevissa 13 mökkimallissa jokaisessa tosiaan on isot ruutuikkunat. Ruusuvuori puhuu kaltereista: ikkunoihin suunnitellaan valeristikkoja ja liian pieniä ruudutuksia. Kesämökeissä on Ruusuvuoren mukaan kulissien makua, ja hän perää tarkoituksenmukaista rakentamista.²⁹⁴ Honkarakenteen mallissa *Kerimaa 83* (kuva 41) on enimmäistä kertaa erkkerimäiset ikkunat lasitetulla kuistilla. Ratkaisu saa Ruusuvuorelta kiitosta hyttysuojana, mutta hän epäilee sen olevan kuuma aurinkoisena kesäpäivänä.²⁹⁵

Kuva 41. Honkarakenteen valmismökkimalli Kerimaa 83. Uutuutena mökkimallissa on terassin erkkeri-ikkunat. Suunnittelija Honkarakenne Oy. Pinta-ala 44,4 m².

Erkkereitä näkyi myös 1980-luvun alun omakotitaloissa, joista vaikutteet olivat luultavasti tulleet myös kesämökkiarkkitehtuuriin²⁹⁶. Seuraavana vuonna Honkarakenteella oli jo kaksi muutakin kesämökkimallia, joissa oli kuistilla lasiset ruudutetut erkkeri-ikkunat²⁹⁷.

²⁹³ Aarno Ruusuvuori kuulostaa yllättävältä valinnalta arvioimaan valmismökkitarjontaa, onhan hän ennen kaikkea tunnettu betoniarkkitehtuuristaan. Hänen oma kesäpaikkansa oli loma-asuntomessujen paikkakunnalla, Kerimäellä. Hänen itselleen vuonna 1968 suunnittelema mökki on 1960-luvulle tyypillisesti puurakenteinen, matala, tasakattoinen ja pitkänomainen. Siitä on tarkoituksella tehty mahdollisimman pieni. Jetsonen & Jetsonen 2008, 124.

²⁹⁴ Parikka 1983, 46-49.

²⁹⁵ Parikka 1983, 48.

²⁹⁶ Erkkereitä rakennettiin 1980-luvun alussa varsinkin espanjalaishenkisiin mataliin yksikerroksisiin tiilisiin omakotitaloihin. Ks. esim. Ekotalojen malli Kestihovi 131 tai Vaaja-lämpötalojen malli Kukkaro 105. Hyttinen 1982, 100.

²⁹⁷ Lundgren 1984, 143.

Ruusuvuori arvelee, että kun joku valmistajista keksii hyvän ja myyvän mallin, toiset tekevät siitä oman versionsa pienillä muutoksilla, joten huonotkin ideat leviävät nopeasti. Monilla mökkivalmistajilla oli myös vientiä ulkomaille ja samoja taloja markkinoitiin sekä Suomeen että Eurooppaan, mikä näkyi arkkitehdin mielestä mökkien ulkonäössä.²⁹⁸ Toisten valmistajien kopiointi näkyy myös materiaalissani, sillä monet valmismökkimallit muistuttavat hyvin paljon toisiaan tai toisilta valmistajilta on kopioitu joitain mökin ulkonäön elementtejä. Esimerkiksi erkkeri-ikkunoita näkyy muissakin valmismökkimalleissa kuten Kesätunturi Oy:n *Pinea*-mökkimallissa²⁹⁹. Honkarakenteen mainoksessa vuodelta 1986 kopiointi mainitaan hyvin suoraan: ”Suomessa huvilavalmistajilla on kaksi tapaa tehdä huvila, suunnitella oma tai kopioida Honkarakenteelta”³⁰⁰.

Vaikka asiantuntijat ovat kritisoineet sekä 1970- että 1980-luvuilla kesämökkimallien koristeellisuutta ja suomalaiseen puurakentamisen perinteeseen sopimattomia valmismalleja, ovat valmistajat kuitenkin sellaisia vuosi toisensa jälkeen tarjonneet ja asiakkaat ostaneet. Esimerkiksi Honkarakenteen myydyimpiä valmismökkimalleja on ollut edellä esitelty *Erä-Loitsu*, puolitoistakerroksinen käkikellomökki, joka on koristeltu näyttävin hirsisalvoksin ja päätyparvekkeen rimoituksin.³⁰¹ Vain tapa, jolla mökkimallit 1970- ja 1980-luvulla koristeltiin, muuttui vuosien aikana. Mikä on saanut mökkirakentajat kaipaamaan tällaisia koristeellisia malleja, kun tarjolla on ollut uuttakin arkkitehtuuria myös valmismökeissä? Uudet mökki-innovaatiot eivät menestyneet suuresta huomiosta huolimatta, esimerkiksi *Moduli 225* -järjestelmä ei koskaan oikein päässyt kunnolla tuotantoon, ja järjestelmällä on rakennettu vain 15 kesämökkiä³⁰².

3.4 Valmismökkien uudet tuulet 1980-luvun lopulla

Kun valmismökkimallit olivat kasvaneet parvellisiksi ja puolitoistakerroksisiksi, niiden ulkonäkö pysytteli pitkään saman näköisenä *Avotakan* artikkelien mukaan. Rantasalmen

²⁹⁸ Parikka 1983, 48.

²⁹⁹ Kesätunturi Oy:n *Pinea*-mökkimalli on esiteltynä *Avotakan* heinäkuun 1983 artikkelissa ilman erkkeriä ja uudelleen kesäkuussa 1988, jolloin sen tuvassa on kaksi erkkeri-ikkunaa. *Pinea* erkkerineen on kuvassa myös useassa Kesätunturi Oy:n mainoksessa 1980-luvun lopulla. Ks. esim. Lundgren 1988, 32-39.

³⁰⁰ Honkarakenne Oy:n painettu ilmoitus 1986.

³⁰¹ Palomäki 2004, 30. Honkarakenteella on edelleen useita täysin vastaavia mökkimalleja myynnissä Tähti sarjassaan. Viihtyisät hirsihuvilat laadukkaaseen vapaa-aikaan 2020. Honkarakenne Oy:n verkkosivut.

³⁰² Stugor, 2015. Yle Areena / YLE [verkkopalvelu].

Tehtaiden hirsitaloissa näkyy mielestäni pieniä uusia tuulia ulkonäössä 1980-luvun puolivälissä. Tehtaan mökkimalli *Kero RS-59* (kuva 42) on esitelty toukokuun 1984 *Avotakassa*, ja se näkyy uudelleen muun muassa yrityksen mainoksessa vuonna 1985. *Kero*-mallissa on liukuvin lasiseinin varustettu kuisti, ja sen ulkonäköä piristävät ja keventävät ikkunoiden puurimoitukset ja puiset suojat. Rantasalmen Tehtaat vei hirsirakennuksia varsinkin Japaniin, joten vienti itään on saattanut vaikuttaa myös yrityksen kotimaan mallien ulkonäköön. Vuonna 1984 mökkimallin esittelyssä sen ulkonäköä kehutaan selkeäksi samoin kuin kiitetään, että siitä puuttuu hirsitalojen pakonomainen koristelu. Uuden mallin suunnittelijoiksi mainitaan arkkitehti Pertti Luostarinen ja sisustusarkkitehti Marke Niskala-Luostarinen.³⁰³

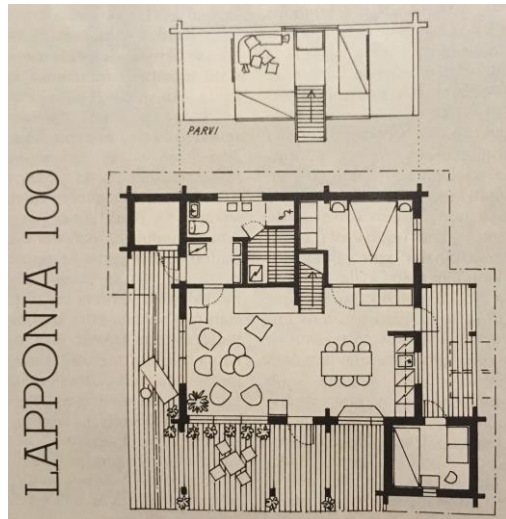

Kuva 42. Rantasalmen Kero RS-59, jossa on japanilaishenkiset terassiovet ja ikkunoiden suojat. Suunnittelijat arkkitehti Pertti Luostarinen ja sisustusarkkitehti Marke Niskala-Luostarinen.

Vuoteen 1986 asti parvelliset tai kaksikerroksiset kesämökkimallit olivat olleet hyvin samantapaisia kuin yksikerroksiset. Vasta kun Kesätunturi Oy:n uusi *Lapponia*-malli (kuvat 43 ja 44) esiteltiin ensimmäisen kerran kesäkuun 1986 *Avotakassa*, tuli kesämökkimalleihin täysin uudenlaista ulkonäköä ja pohjaratkaisut monipuolistuivat. Parvellinen *Lapponia* poikkesi aikaisemmista mökeistä siinä, että se ei ollut kasvanut vain korkeutta, vaan mökki oli laajentunut huomattavasti myös sivusuuntaan. Pohja on monimuotoisempi, mökin vastakkaisissa kulmissa on molemmissa pienet lisäykset, joista toisessa on varasto ja toisessa pieni nukkumaa-aita. Myös katto on monimuotoisempi, lappeat jatkuvat osittain matalammalle kattaen lisätilat. *Lapponia* muistuttaa hirsitaloa, mutta ei itse asiassa ole rakennettu hirrestä vaan suurelelementeistä, joiden ulko- ja sisäpinnoissa on hirsipaneelit. Rakennuksen kulmiin on lisätty

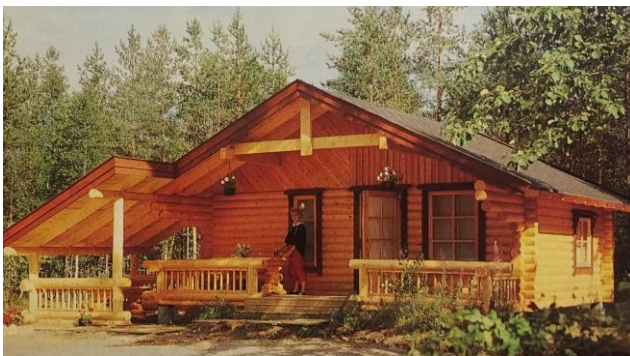
³⁰³ Metsäliiton Teollisuus Oy, Rantasalmen tehtaiden painettu ilmoitus 1985; Selkeä kesäranta 1986, 80.

hirsisälvokset, joiden tarkoituksena on valmistajan mukaan ”antaa talolle hirsitalon ulkonäkö”.³⁰⁴

Kuvat 43 ja 44. Kesätunturi Oy:n Lapponia 100 kesämökkimalli, jonka suunnittelussa näkyy uutta ajatusta. Lapponia ei ulkonäöstään huolimatta ole hirsitalo, vaan tehty hirsielementeistä. Suunnittelija Kesätunturi Oy:n tiimi ja suunnittelutoimisto Miraplan. Pinta-ala alakerrassa 60 m² ja parvella 20 m².

Lapponia-mökistä vaikutteita saaneita malleja ilmestyy jo samana vuonna *Avotakka*-lehtien muiden valmistajien mallistoihin. Esimerkiksi Honkarakenteen mainoksessa näkyy yksikerroksinen mökkimalli *Honka-Pojat* (kuva 45), jonka kattoratkaisussa näkyy mielestäni vaikutteita *Lapponiasta*.³⁰⁵

Kuva 45. Honkarakenteen malli Honka-Pojat, missä näkyy samantapainen monimuotoinen katon lape kuin Kesätunturi Oy:n Lapponia-mökissä. Kuva on Honkarakenteen ilmoituksesta saman vuoden marraskuulta kuin Kesätunturin Lapponia oli esitelty kesäkuussa.

³⁰⁴ Lundgren 1986, 56-61. Artikkelin nimi *Hirsihuvilassa alkaa nyt uusi aika* on itse asiassa vähän harhaanjohtava, sillä mökki on rakennettu elementeistä.

³⁰⁵ Honkarakenne Oy:n painettu ilmoitus 1986.

Kilpailun kiristyminen 1980-luvun valmismökkivalmistajien kesken näkyy vuosikymmenen lopulla muutoinkin täysin uudenlaisten mallien saapumisella valmistajien mainoksiin. Kaikkein erottuvim on Honkarakenteen vuoden 1988 uutuusmalli (kuva 46), jossa mökin julkisivu on siirretty rakennuksen kulmaan ja katon harja kulkeekin kulmasta kulmaan. Honkarakenne mainitsee uuden mökkimallin mainoksessaan, että ”uutta mallistoa luotaessa johtoajatuksena oli nykyihmisen halu yksilöllisyyteen”. Valmistajan mukaan he vaalivat perinteistä hirsirakentamista, mutta mukana on rohkeaa uudistusmieltä. Honkarakenne mainitseekin mainoksessa, että ”näinkin modernisti voi hirrestä rakentaa.”³⁰⁶

Kuva 46. Honkarakenteen vuoden 1989 uutuusmalli, jota myöhemmin on kutsuttu nimellä Leija. Katon harja on siirtynyt kulmaan, samoin kuin pääjulkisivu. Suunnittelija arkkitehti Juha Paldanius.

3.5 Kesämökkien suhde maisemaan ja rakennuspaikkaan

Avotakassa on käsitelty paljon kesämökkien suhdetta ympäröivään luontoon ja maisemaan. Monissa *Avotakan* artikkeleissa tarkastellaan maiseman lisäksi myös sitä, kuinka hyvin mökin rakennuspaikassa tai mökin suunnittelussa on otettu huomioon tuulensuunnat tai auringonvalo. Esimerkiksi helmikuun 1972 lehdessä saunamökkejä arvioidessaan arkkitehti Elmar Badermanin mainitsee, että mökin terassi tulisi sijoittaa paikallisten olosuhteiden mukaan näköalan tai auringon suuntaan. Jos näköala ei ole halutussa ilmansuunnassa, niin kuisti tulisi sijoittaa mieluummin auringon mukaan, ja järjestää tuvan iso ikkuna näköalan suuntaan. Tämän

³⁰⁶ Honkarakenne Oy:n painettu ilmoitus 1988.

Vuonna 1988 ilmoituksessa kesämökkimallilla ei ollut vielä nimeä, mutta nykyään mallin nimi on Leija. Sen on suunnitellut arkkitehti Juha Paldanius, joka oli saanut ohjeet laatia täysin vallankumouksellisen ja poikkeavan mökin. Palomäki 2004, 31.

pitäisi vaikuttaa mökkityypin valintaan, sillä monesti kuisti ja iso ikkuna ovat valmismökeissä samaan suuntaan.³⁰⁷

Yksilöllisesti suunnitelluissa mökeissä on luonnollisesti voitu ottaa huomioon maisema, tuulelta ja auringolta suojautuminen ja ympäristöön sulautuminen paremmin kuin valmismökeissä. Samoin muusta kuin hirrestä valmistetuissa mökeissä tämä näyttäisi olleen helpompaa. Esimerkiksi toukokuun 1970 *Avotakassa* arkkitehtiylöppilas Mikko Pulkkinen *Kesämajan* esittelyssä mainitaan, että rakentamisessa on ollut ”päämääränä säilyttää yhteys ulos mahdollisimman voimakkaana kaikista huonetoista”. Tämä on toteutettu isoina ikkunapintoina ja ilman sisäovia. Rakennusmassa on jaoteltu niin, että molemmille puolille mökkiä jää tuulensuojaisat terassit. Monimuotoisuuden ja isot ikkunat on mahdollistanut koivuvanerinen rakennusmateriaali.³⁰⁸

Yksilöllisesti suunnitelluissa mökeissä ei ole tarvinnut miellyttää laajaa käyttäjäkuntaa ja niissä on voitu tehdä erilaisia kokeiluja sen suhteen, miten mökki suhtautuu maisemaan. Esimerkiksi *Arkkitehti*-lehdessä 4/1971 on esitelty arkkitehtien Pirkko ja Arvi Ilosen suunnittelema *Lomamaja Ilonen*. Sen runko on teräsprofiileista ja seinäpinnat ovat melkein kokonaan lasia. Sivuseinissä on ikkunapinnan lisäksi myös puupaneeleja. Mökin moderniutta kuvastaa, että autokatos on osa mökkirakennusta. Mökki erottuu selkeästi maisemasta, sillä runko on maalattu keltaiseksi ja paneeliosat vaaleanvihreäksi. Lehdessä kuvataan, että värisävyt suhtautuvat ympäristöönsä ”kokeilevan erottuvasti”. Mutta esittelyssä myös mainitaan, että värisävyjä ei ole edes tarkoitettu ikuisiksi eli suunnittelijat ovat ajatelleet kirkkaiden värien olevan muoti-ilmiö.³⁰⁹

Joissain valmismalleissakin on pystytty ottamaan huomioon mökkitontin mahdollinen monipuolinen maasto. *Avotakalla* on esimerkiksi ollut omia kesämökkimalleja, joista on yritetty saada mahdollisimman monipuolisia. Ensimmäinen oma mökkimalli on vuodelta 1974. Arkkitehti Jarmo Maunulan suunnitteleman lautaverhoillun *Avotakka*-mökin lähtökohtina pidettiin monipuolisia yhdistely- ja vaihtelumahdollisuuksia, ja siitä mainittiin erityisesti, että

³⁰⁷ Baderman 1972, 69.

³⁰⁸ Salokorpi 1970, 10-15.

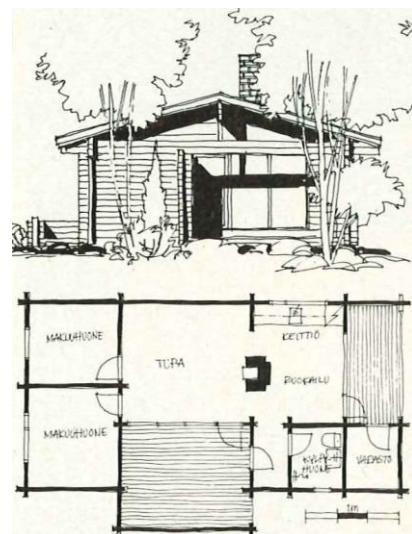
³⁰⁹ Projektikatsaus Lomamaja Ilonen 1971, 52. Nykyään teräsosat on maalattu kirkkaan vihreiksi ja seinäpaneelit tummanvihreiksi. Jetsonen & Jetsonen 2008, 132.

sen ratkaisumallit edustavat uudenlaista ajattelua loma-asumisessa. Näen siinä hyvin paljon samaa henkeä Bungalowin *Kuten haluatte* -järjestelmän kanssa. Ympäristö yritettiin saada mahdollisimman taloudellisesti ja täydellisesti käyttöön, ja mökin yhteyteen on suunniteltu katettuja ja suojaisia tiloja sisätilojen jatkeiksi. Mökki koostuu neliönmallisista rakennusyksiköistä, joista voi muodostaa erilaisia useamman huoneen tiloja tai pienempiä yksiköitä, kuten saunan pesuhuoneineen, jotka voi yhdistää katetuilla tiloilla. Perusyksikköjä pystyi sijoittamaan eri tavoin ilmansuuntien ja rannan mukaan. Yksinkertainen mökki oli tarkoitus pystyä valmistamaan itse *Avotakassa* annettujen ohjeiden avulla.³¹⁰

Osaan maaliskuussa 1977 *Avotakassa* esitellyistä valmismökkimalleista on myös piirretty jo useampia terasseja, jotta auringon tai tuulensuojan voisi paremmin hyödyntää. Tällaisia ovat muun muassa Arkkitehtitoimisto Heikki ja Kaija Sirénin Huvila Seppälälle suunnittelema hirsinen malli *Vaskooli-77* (kuva 47), josta pääsee sisäänvedetylle, kolmelta suunnalta suojassa olevalle terassille talon keskeltä, ja ruokailutilasta vielä talon toisella seinustalla olevalle toiselle terassille.³¹¹

Kuva 47.

Huvila Seppälän mallissa Vaskooli-77 on suunniteltu useampi terassi, joista toinen on erityisen suojaisa osittain sisäänvedettynä. Mökkimalliin on suunniteltu myös kylpyhuone, mikä oli erittäin poikkeuksellista 1970-luvun hirsisille mökkimalleille. Mallin on suunnitellut arkkitehtitoimisto Heikki ja Kaija Sirén.

Vuodesta toiseen *Avotakan* artikkeleissa suositellaan matalaa ja väriltään maastoon sopivaa mökkirakentamista. Irmeli Visannin ja hänen arkkitehtimiehensä Markus Visannin yhdessä suunnittelema mökki on esimerkkinä heinäkuun 1979 *Avotakassa* erinomaisesti maisemaan piilotetusta rakennuksesta. Kansainvälisen Habitation Space International -palkinnon edellisenä vuonna saanut rakennus on rakennettu lähelle rantaa, mutta matala rakennus on istutettu niin

³¹⁰ Runeberg 1974, 34-39.

³¹¹ Ranta 1977, 49.

kallion muotoihin ja maalattu ympäröivän luonnon värein, ettei sitä juuri huomaa mereltä. Kalliomuotojen takia lautarakenteinen mökki on useammassa tasossa ja rakennuksen eri puolilla on terasseja ja ulkotasoja, joihin pääsee eri tiloista.³¹² Elokuun 1986 *Avotakassa* on esitelty saaristoon rakennettu kelohonkamökki, jota kirjoittajan mielestä ei edes huomaa kauempaa, niin hyvin se piiloutuu harmaana kallioiden ja mäntyjen katveeseen.³¹³ Aina hyvin maisemaan sulautuvan mökin ei tarvitse olla kuitenkaan matala. Poikkeuksen tekee esimerkiksi arkkitehti Kai Lohmanin korkeiden pilarien varaan tehty pieni mökki *Maja Kujari*, joka on esitelty sekä elokuun 1988 *Avotakassa* että *Arkkitehti*-lehdessä 7/1986. Rakennuspaikka oli kumpuileva, joten arkkitehti päätti olla puuttumatta luontoon. Lohman on tehnyt mökistä mahdollisimman kevytrakenteisen ja monimuotoisen, ja käyttänyt materiaalina puupaneelia.³¹⁴

Mökkien sovittaminen maisemaan on ollut hankalaa jopa arkkitehdeille. *Arkkitehti*-lehdessä 3/1976 ja saman vuoden kesäkuun *Avotakassa* on molemmissa kirjoitus, joissa kritisoidaan saaristoon pystytettyjä kesämökkejä, niin arkkitehtien yksilöllisesti suunnittelemissa kuin valmismökkeinäkin. Aihe on ollut muutenkin ajankohtainen, esimerkiksi Yleisradiossa on esitetty vuonna 1975 dokumentti, jossa on käsitelty Lounais-Suomen saariston vapaa-ajanasuntojen merkittävää kasvua ja niiden aiheuttamia ongelmia³¹⁵. *Avotakan* artikkelin *Missä mökki seisoo* on kirjoittanut toimittaja Ritva Sollamo ja *Arkkitehti*-lehden artikkelin muotisuunnittelija Maj Kuhlefelt. Molemmissa artikkeleissa on ollut mukana kuvaaja Kaius Hedenström, joka oli aikaisemmin samana vuonna järjestänyt valokuvanäyttelyn *Saariston kesämökit – uhka ainutlaatuiselle maisemalle*. Kirjoittajien mukaan teollistuminen on tuonut mökkirakentajalle hämmäntävän paljon vaihtoehtoja. Perinteiset ja tarkoituksenmukaiset rakentamistavat ja rakennusten vuosisatojen muovaamat suhteet ovat unohtuneet. Kirjoittajien mielestä rakentajilla ei ollut enää luontaista kykyä rakentaa sopusuhtaisesti maisemaa myötäillen, ja esimerkkinä tästä ovat alppihuvilat paljailla kallioilla. Kuhlefeltin artikkelissa myös arkkitehdit saavat paljon kritiikkiä kyvyttömyydestään suunnitella saaristomaisemaan sopivia rakennuksia. Saaristoa

³¹² Kansakunnan kesäsaunat 1979, 16-17.

³¹³ Tolppila 1986, 50.

³¹⁴ Balint 1988, 32-37.

³¹⁵ Saaristoelämän kiinnostavuutta lisäsi myös Anni Blomqvistin Myrskyluodon Maija, josta tehtiin ohjaus televisioon vuonna 1976. Lounais-Suomen saaristo eli ”henkeään pidätellen” 1970-luvun puolivälissä. Elävä arkisto / YLE [verkkopalvelu].

rumentavat hänen mukaansa sinne vieraat pyöröhirsirakennukset, pulpettikattoiset näköalaikkunoin varustetut ”hirmuhuvilat”, liian korkealle rakennetut käkikello-mökit, rantasaunat korkeiden sementtipilarien päällä sekä kenkälaatikkorakennukset, joiden tieltä on räjäytetty kauniita kallioita.

Artikkeleiden kirjoittajien mielestä rakennuspaikan luonto ja ympäristö asettavat vaatimuksia, jotka aikaisemmin luonnon keskellä asunut ihminen ymmärsi. Paikallinen asukas osasi aikaisemmin rakentaa saaristossa siten, että otti huomioon tuulen suunnat ja ympäristön mittasuhteet. Kirjoittajien mukaan rakentajat ja valmistajat eivät yksin ole syypäitä maiseman pilaamiseen, vaan lupia myöntävien viranomaisten tulisi tuntea enemmän vastuuta yhteisestä ympäristöstämme. Viranomaisilla on viime kädessä päätösvalta maiseman kohtalosta. Kuntien rakennuslautakunnilla pitäisi kirjoittajien mielestä olla tarkat määräykset, ohjeet ja valtuuksia niin, että kukin tapaus voitaisiin ratkaista tilanteen mukaan. Rakennukset tulisi sijoittaa sellaisille paikoille, mistä ne vähiten näkyisivät. Nyt jo rakennetuille ja silmään pistäville mökeille Sollamo antaa parannusohjeita värien suhteen. Mitä tummempi rakennus on, sitä paremmin se sulautuu ympäristöön. Saaristosta suositellaan myös jätettävän rakennusten valkoiset koristeet pois samoin kuin puutarhamaiset istutukset. Uusille rakentajille annetaan ohjeiksi tutustua ensin tonttiin ja luontoon, myös mereltä käsin, sekä ympäröiviin vanhoihin asutuksiin. Tontin parhaimmat kohdat suositellaan jätettäväksi oleskeluun ja viihtymiseen eikä rakennuspaikoiksi. Saaristossa ei myöskään tarvitse tyytyä sisämaahan suunniteltuihin tyyppitaloihin, vaan kannustetaan etsimään ratkaisuja, jotka eivät riko horisonttilinjaa. ”Taitavasti kätkeyty mökki on suuremman ylpeyden aihe kuin kallion harjanteelle kaikkien nähtäväksi rakennettu loistohuvila”, Sollamo kirjoittaa.³¹⁶

3.5.1 Valmismökkien sopeutuminen maisemaan

Myös hirsisten valmismökkien valmistajat alkavat tiedostaa tutkimusajanjaksolla vaatimuksen, että mökkien pitäisi paremmin sulautua maisemaan. Tämä näkyy mainosten markkinointiteksteissä. Joitain yksittäisiä mainintoja löytyy jo 1970-luvun puolelta, esimerkiksi valmismökkivalmistaja Niskapietilä Oy mainitsee vuoden 1971 mainoksessaan, että lomarakennuksen täytyy sekä materiaaleiltaan että muodoiltaan sopeutua maastoon. Erityisesti

³¹⁶ Sollamo 1976b, 38-41; Kuhlefelt 1976, 38-41.

maisemaan sopivuutta olivat miettineet Pi Sarpaneva ja Maj Kuhlefelt, jotka suunnitellessaan Myyntiyhdistys Puutalolle mökkimalleja *Saaristolaisaitta*, *Iniö* ja *Maalaistalo*, jotka olivat saaneet vaikutteensa saariston vanhoista aitoista ja maalaistaloista. Puutalo markkinoi mallejaan vuonna 1976 tällaisella tekstillä: ”Kesämökkien raju lisääntyminen uhkaa vakavasti Suomen luontoa. Liian näkyvä ja ympäristölleen vieras vapaa-ajanasutus on jo pahasti turmellut maalaismaisemaa, järven rantoja ja saaristoa. Nämä Puutalon kolme talotyyppiä perustuvat kauniiseen, perinteiseen rakennustapaan. Siksi ne – oikein sijoitettuina – sulautuvat sekä vanhaan asutukseen että ympäröivään maisemaan. Huvilapalstan, niemen tai saaren omistajaksi pääsevän on tunnettava vastuunsa ja rakennettava luontoa varoen.”³¹⁷

Honkarakenne on ottanut viestinsä kärkeksi mökin maisemaan sulautumisen vuoden 1984 mainoksessaan. Mainoksen mukaan Honkarakenne on suunnitellut uudet huvilamallinsa suomalaiseen maisemaan paremmin sopiviksi. Valmistajan uudet mallit on suunniteltu rakennettavaksi perisuomalaiselle rinnetontille; huviloiden muodot ja materiaalit sulautuvat kauniisti luontoon mainoksen mukaan. Honkarakenne vielä painottaa mainostekstissä, että maisema on niin herkkä ja ainutlaatuinen, ettei ole sama minkälaisen huvilan sinne rakentaa.³¹⁸ Ilmoituksen kuvassa oleva huvilamalli on erkkeri-ikkunallinen, josta on varmasti hyvä mahdollisuus katsoa sisältä ulospäin maisemaa. Huvila on monitasoinen, joten se soveltuu rinteeseen rakennettavaksi. Mökin ulkonäkö tiheään rimoitettuine erkkeri-ikkunoineen on kylläkin juuri niitä mökkejä, joita Aarno Ruusuvuori piti kulisseinä, ikkunoita kalterimaisina ja joiden sopivuudesta suomalaiseen maisemaan voidaan olla montaa mieltä.

Kuva 48. Honkarakenne Oy:n vuoden 1984 mainoksessa markkinoidaan huviloita, jotka on valmistajan mukaan suunniteltu sopimaan suomalaiseen maisemaan: huvila on suunniteltu rakennettavaksi rinnetontille ja muodot ja materiaalit sulautuvat luontoon.

³¹⁷ Myyntiyhdistys Puutalon painettu ilmoitus 1976.

³¹⁸ Honkarakenne Oy:n painettu ilmoitus 1984.

3.6 Hirsi valmismökkien rakennusmateriaalina ja hirsimökin kuviteltu menneisyys

Lehtiaineistostani ei käynyt ilmi, kuinka moni rakentaja 1970- ja 1980-luvuilla hankki valmismökin, ja kuinka moni näistä oli hirsirakenteinen³¹⁹. Jotain hirsivalmistajien myyntimäärästä verrattuna muihin rakennusmateriaaleihin voisi arvella esitelyjen mallien perusteella. Esimerkiksi maaliskuun 1977 *Avotakassa* esitellyistä mökkimalleista melkein 80 prosenttia oli hirsivalmisteisia.

Hirsi on kätevä rakennusmateriaali, sillä se toimii samalla ulko- ja sisäverhouksena sekä eristeenä. Nykyään puhutaan paljon hirsirakenteisten rakennusten paremmasta sisäilmasta ja rakenteen hengittävydestä. Tämä ei tullut esille materiaalissani eli 1970- ja 1980-luvuilla se ei ainakaan ollut hirsirakentamisen suosion syy. Hirttä ei kuitenkaan pidetty aina parhaana materiaalivalintana. 1970-luvulla hirren kestävyyttä pitkäikäisenä rakennusmateriaalina epäiltiin vielä, vaikka siitä oli totuttu rakentamaan vuosisatoja. Esimerkiksi *Avotakassa* toukokuussa 1976 on esitelty Bromarviin rakennettu kesämökki, jonka materiaaleina oli käytetty puurunkoa ja Minerit-levyjä. Mökkirakentajien mielestä hirrestä ei voinut rakentaa kesämökkiä saaristoon, sillä se ei kestäisi karua ilmastoa, jatkuvaa kosteutta, tuulta ja myrskyä. Harmaiden kuitusementtilevyjen uskottiin artikkelin perusteella olevan kestävämpiä, huoltovapaampia ja harmaina sulautuvan paremmin kallioiseen maisemaan.³²⁰

Teollisen hirsirakentamisen kehittymättömyys näkyi vielä 1970-luvun alun mökeissä, ja mökkimallit olivat muodoltaan yksinkertaisia. Yksinkertainen muoto oli peitetty erilaisiin koristeisiin, esimerkiksi näyttäviin salvoksiin ja eripituisiin hirrenpäihin. Ylipäättään koko materiaalissani hirsirakennuksissa suosittiin pitkänurkkaista mallia, jolla sai näyttävyyttä rakennukseen. Hirsirakentamiseen liittyy enemmän rajoituksia kuin elementtivalmisteisiin rakennuksiin tai esimerkiksi laudasta rakentamiseen. Rajoituksia aiheuttavat esimerkiksi hirren pituus ja paksuus sekä rakenteen kantavuus ja paino. Hirsirakentamisen ongelmina nähtiin 1970-luvulla muun muassa hirsirakenteen painuminen ja muu puun eläminen, mikä näkyi esimerkiksi hirren halkeamisena. Ongelmaksi koettiin myös valmismallien muokattavuus ja rakennuksen jatkaminen myöhemmin, mikä ei ollut aina helppoa, johtuen sekä hirsisten valmismökkien

³¹⁹ Esimerkiksi vuonna 2019 jopa 60 prosenttia rakentajista valitsi valmismökin, ja suurin osa rakennuksista oli hirsirakenteisia. Suurimmat mökkivalmistajat 2019. Suomirakentaa.fi -palvelun verkkosivut.

³²⁰ Runeberg 1976, 38-39.

huonesijoittelusta että rakenteista. Valmistajat kehittivätkin tutkimusvuosikymmeninä erilaisia hirsilaatuja, eristeitä ja rakennustapoja, joilla näitä ongelmia yritettiin ennaltaehkäistä. Esimerkiksi Honkarakenne mainosti vuonna 1986 kiilahirsirakennetta, jolla saatiin mainoksen mukaan markkinoiden paras eristyskyky³²¹. Lämmöneristykseen ylipäättään valmistajat kiinnittivät paljon huomiota 1970-luvun lopulta lähtien. Vielä 1970-luvulla loma-asunto rakennettiin lähinnä kesäkäyttöön, ja se oli tarkoitus jättää osan vuodesta kylmilleen. Hirsitalon hyviä puolia on tasainen lämpötila eli seinien lämmönvaihtelu on hidasta. Mutta tämän takia hirsitalon lämmittäminen vie paljon lämpöä, mikä talvella on hankalaa.³²² 1980-luvultaessa kesämökeiltä vaadittiin mahdollisuutta sen käyttämiseen ympärivuotisesti, joten lämmöneristystä kehitettiin paremmaksi. Uudet ekohirsimateriaalit, jotka olivat usein lähinnä eristettyjä hirsipaneeleja, vaikuttivat myös mökkimallien monipuolistumiseen ja haastoivat perinteisiä hirsivalmistajia suunnittelemaan uudenlaisia malleja. Vasta tuon vuosikymmenen lopulla valmistajat uskaltautuivat ottamaan isompia riskejä ja suunnittelemaan aivan uudenlaisia mökkimalleja kuten Honkarakenteen *Leija*-mökin. Tähän vaikutti varmasti myös elintason nousu 1980-luvulla, jolloin mahdollisuus kuluttaa vapaa-aikaan ja vapaa-ajanasumiseen lisääntyi kaikissa yhteiskuntaluokissa.³²³

Karoliina Periäinen on todennut, että jyrkät hirsinen rakennus valikoitui jo kansallisromantiikan aikana suomalaisten omimmaksi koetuksi rakennukseksi. Karjalasta haettu identiteetti pyöröhirsineen ja koristeineen koettiin alkuperäisen suomalaiseksi. Kesämökkiarkkitehtuuriin kuuluu paljon kuvitteellista menneisyyttä, ja ylipäättään ihanne alkuperäiseksi koetusta elämästä maalla. Alkuperäiseksi ajateltua elämää, menneisyyttä, halutaan kesämökillä kokea uudelleen, vaikka tämä ei tietenkään ole mahdollista.³²⁴ Mökkeilyyn ja mökkirakentamiseen liittyy siis paljon nostalgiaa. Mediakulttuurin professorin Mikko Lehtosen mukaan nostalgia on ongelmallinen tunne, sillä tunteella ei oikeasti ole koskaan kohdetta. Se on jälkikäteen rakennettu konstruktio, ja liittyy enemmänkin siihen mitä tapahtuu silloin kuin kaipuuta menneisyyteen tapahtuu. Nostalgialla rakennetaan identiteettejä, tarinaa meistä, eikä kyseessä ole siis todellinen menneisyys.³²⁵

³²¹ Honkarakenne Oy:n painettu ilmoitus 1986.

³²² Ks. esim Visanti 1973, 44.

³²³ Ks. esim. Soinne 2018. Tilastokeskuksen verkkosivut.

³²⁴ Stugor, 2015. Yle Areena / YLE [verkkopalvelu].

³²⁵ Itkonen 3.12.2015. Image-lehden verkkosivut. Kuvittelusta nostalgiasta ks. myös Löfgren 1999, 148-149.

1960- ja 1970-lukujen asuntorakentaminen ja asunto kaupungin keskustassa tai lähiössä vaikutti varmasti omalta osaltaan toiveisiin mökin ulkonäöstä. Vaikka monet lähiöistä on rakennettu kaupunkien laitamille metsäisille alueille, ei lähiömetsä monen asukkaan mielestä tunnu riittävältä. Periaisen mukaan se johtuu siitä, että luonto kaupungissa on ikään kuin väärässä paikassa.³²⁶ Lähiöiden yksinkertaiset betoniseinäiset kerrostalot tai laatikkomaiset omakotitalot ovat varmasti osaltaan tehneet sen, että maalla metsän ja veden äärellä sijaitsevan mökin tulee monen mielestä olla ”perinteisen” näköinen. Kaupunkiasunto ja mökki muodostavat parin, joiden tulee näyttää riittävän erilaisilta, sillä niillä on myös eri merkitys ja tehtävä. Monelle on tärkeää, että kesämökin tunnistaa mökiksi, ettei se ole omakotitalo keskellä luontoa.³²⁷ Mutta miksi 1970- ja 1980-luvuilla rakennetut mökit sitten muistuttavat niin paljon toisiaan, kun mahdollisuus on ollut rakentaa melkein minkä näköinen mökki tahansa? Rakentajan rahatilanne ja tontin koko ja maasto ovat tietenkin vaikuttaneet mökin ulkonäköön. Valitettavasti tähän on varmasti vaikuttanut valmismökkivalmistajien valikoimien samanlaisuus. Uudelle mökinrakentajalle suositeltiin *Avotakassakin* valmismökkejä³²⁸, eikä lehti esimerkiksi kertonut laajemmin, miten rakentaja voisi hankkia kesämökin yksilöllisesti suunniteltuna.

Kesämökkien ulkonäköön on vaikuttanut myös yhtenäiskulttuuri. Tarvitsemme yhteisiä kokemuksia ja symboleja, jotta tajuamme olevamme samaa joukkoa ja elävämme samassa todellisuudessa. Tutkijat ovat eri mieltä, missä vaiheessa yhtenäiskulttuuri on Suomessa murtunut, ja joidenkin mielestä 1970- ja 1980-luvulla elettiin ehkä yhtenäisintä kulttuurista elämää kuin koskaan sitä ennen tai sen jälkeen. 1970-luku merkitsi valtaosalle kansaa merkittävää elintason nousua, asuntoihin saatiin juokseva vesi, kylpyhuone ja televisio. Varsinkin nopeasti yleistynyt televisio yhtenäisti kulttuuria. Ympäri Suomen katsottiin samoja televisio-ohjelmia ja elokuvia, luettiin samoja aikakauslehtiä ja nähtiin samoja mainoksia ja ihasteltiin samojen julkisuuden henkilöiden elämiä.³²⁹ Käkikello-mökkiä voisi pitää tällaisena yhtenäiskulttuurin symbolina, jonka kaikki tunnistavat, ja jollainen haluttiin myös itselle.

³²⁶ Periäinen 2004, 50.

³²⁷ Ibid. Ks. myös Löfgren 1999, 136.

³²⁸ Ks. esim. Hellemaa-Hautamäki 1975, 22.

³²⁹ Joidenkin mielestä yhtenäiskulttuurin murros tapahtui toisen maailmansodan jälkeen ja 1950-luvulla. Mikko Lehtosen mielestä vielä 1970-luvulle asti Suomessa kulttuuri oli kuitenkin vahvasti kahtia jakaantunutta porvarilliseen kulttuuriin ja työväenkulttuuriin, ja vasta tämän jälkeen koettiin todellinen yhtenäiskulttuurin aika. Itkonen 3.12.2015. Image-lehden verkkosivut. Ks. yhtenäiskulttuurista ja varsinkin television vaikutuksesta myös esim. Lehtonen 2008, 277-278; Koivunen 2004; 397-400.

Hirsivalmistajat mainostivat lehtiä lisäksi myös televisiossa, esim. Honkarakenteen mallien televisiokampanjasta vuonna 1987 on kerrottu valmistajan omassa lehdessä. Palomäki 2004, 30-31.

Eniten tutkimusaineistoni luettuani minua jäi mietityttämään, miksi niin kovin moni hirsisistä valmismökeistä jätettiin 1970- ja 1980-luvuilla vaalean puun väriseksi eli höylätty hirsi suojattiin vain värittömällä suoja-aineella. Niillä *Avotakan* neuvontapalstoilla, joissa neuvottiin uuden mökin maalaamisessa, suositeltiin aina värillistä ulkoasua³³⁰. Näyttikö vastavalmistunut mökki rakentajien mielestä niin neitseellisen puhtaalta ja kauniilta, että puupintaa ei haluttu peittää tai maalata? Hirret suositeltiin suojaamaan jollain aineella, joten kyse ei ole siitä, että rakennukset olisi jätetty kokonaan käsittelemättä. Mistään aikaisemmasta kesämökki- tai puurakentamisesta puupinnan jättäminen hirsipinnan väriseksi ei ainakaan kumpua. Vanhat hirsirakennukset on Suomessa annettu harmaantua luonnollisesti tai ne on esimerkiksi maalattu punamullalla. Alppitalotkin, joista mökit ovat saaneet esimerkkiä, ovat tummia väriykseltään. Liittykö vaaleaan puunväriin ehkä mielikuva vastakaadetusta ja puhtaan tuoksuvasta metsästä? Hirsi saattaa tuntua vähemmän prosessoidulta materiaalilta kuin lauta tai rakennuslevy, vaikka valmismökin hirsi on yhtä lailla teollisesti muokattu kuin muutkin rakennusmateriaalit. Hirsi näyttää ja tuntuu ”alkuperäisemmältä” rakennusmateriaalilta, jota ei ehkä tästä syystä haluta peittää. Voisiko ihanteeseen vaikuttaa myös ensimmäisten mökkiesikuvien mustavalkoiset kuvat? Esimerkiksi *Villa Oivalan* saunasta näkee aina saman vanhan mustavalkoisen kuvan, jossa sauna hohtaa vaaleine hirsineen (ks. kuva 5). Todellisuudessa sauna on tummunut vuosikymmenten saatossa. Mielikuvaa värilliseksi maalaamattoman kesämökin paremmuudesta ovat varmasti lisänneet mökkivalmistajien mainoksissa olleet värikuvat, joissa on tutkimusajanjaksollani melkein järjestäen vain höylätyn hirren värisiksi jätettyjä valmismalleja (kuva 49).

Valmismökin väritysasiasiaa ei kovinkaan paljon käsitelty materiaalissani, muuten kuin neuvontapalstoilla. *Avotakan* artikkelissa syyskuussa 1982 on oikeastaan ainoa hirsisen valmismökin rakennuttajan mielipide värikyseen. *Korvenkehto*-valmismökin rakennuttajaperhe miettii vasta valmistuneen kesämökkinsä väriä artikkelissa. Heidän mielestään hirret ovat niin kauniita, ettei niitä haluaisi peittää millään rankalla värillä. Perheen vaihtoehtoina ovat tervaus

³³⁰ Esim. maaliskuun 1976 Naulan kantaan -palstalla neuvottiin uusi kesämökki käsittelemään seuraavilla värisävyillä: verannan katon alapinta, räystäään alustat, tuulilaudat ja ikkunat Leppäkerttu-sävyllä, verannan puoleinen hirsisauna Kirsikka-sävyllä, muut seinäpinnat Mäntymetsä-sävyllä ja verannan lattia, pilarit ja ulko-ovi Luumu-sävyllä. Naulan kantaan: Hirsihuvilan ulkoväritys 1976, 13. Valtti Color on kuultava puunsuoja ja vanhan värikartan mukaan Mäntymetsä oli punaruskea sävy.

ja melkein väritön suoja-aine, joka korostaisi heidän mielestään puun rakennetta. Värin valinta oli kuitenkin vasta edessä, joten lehti ei kerro, mikä lopputulos oli.³³¹

Kuva 49. Esimerkkejä valmismökkivalmistajien mainosten kuvastosta vuosilta 1971-1976. Valmismökkivalmistajien värikuvaisissa mainoksissa suurin osa mökeistä oli käsitelty vain värittömällä puunsuoja-aineella. Samoja mökkikuvia käytettiin useissa mainoksissa monina vuosina. Kesämökit Honkarakenne Oy (vasen yläkulma ja oikea alakulma), Oy Huvilavalmistus Ab (oikea yläkulma) ja Oy Hirsirakentajat (vasen alakulma).

³³¹ Lundgren 1982, 31.

4. Lopuksi

Olen tässä pro gradu -työssäni tutkinut *Avotakka*- ja *Arkkitehti*-lehtien kesämökkiarkkitehtuuria ja kesämökkeilyä koskevia artikkeleita ja mainoksia vuosilta 1970-1989. Artikkeleiden tarkastelussa olen keskittynyt erityisesti hirsisiin valmiskesämökkeihin, mutta vertailun vuoksi käsitellyt myös muusta materiaalista valmistettuja mökkirakennuksia. Tutkimusmetodinani olen käyttänyt sisällönanalyysyä, jossa pyritään sanallisesti kuvailemaan dokumenttien sisältöä. Aloittaessani tutustumisen lähdemateriaaleihini en tiennyt, että sitä olisi näin runsaasti. Olin ennakkoinut, että *Arkkitehti*-lehdessä olisi ajanjaksolla esitelty arkkitehtien suunnittelemaa yksilöllisiä kesämökejä, joita sieltä löytyikin. Lisäksi olin ajatellut, että *Avotakasta* löytäisin vain yksittäisiä valmiita kesämökejä käsitelleitä artikkeleita, ja että nekin olisivat keskittyneet enemmän mökkien omistajiin ja sisustukseen kuin mökin arkkitehtuuriin, sillä olihan lehti ennen kaikkea sisustuslehti. Olinkin positiivisesti yllättynyt, että *Avotakassa* oli tutkimusajanjaksollani muutaman vuoden välein eri valmistajien valmismökkimallistoja esitteleviä artikkeleita, jotka jatkuivat aina vuoteen 1986 asti. Varsinkin 1970-luvulla nämä mökkimalleja esitelleet artikkelit olivat runsaita, ja niistä sai hyvän kuvan, minkälaista mökkimalleja suomalaisille kesämökin rakentajille tarjottiin. Artikkeleihin oli toki kerätty vain osa tarjolla olevista malleista, mutta niiden tarjonta oli silti monipuolista, ja artikkeleissa oli otettu huomioon eri materiaaleja käyttävät mökkivalmistajat. Lisäksi *Avotakassa* oli 91 valmiista kesämökistä kertovaa artikkelia ja yli 150 muuta kesämökkiaiheista juttua. Laajuuden vuoksi olen pystynyt käyttämään vain pientä osaa *Avotakan* materiaalista tässä työssäni. Koska *Arkkitehti*-lehdessä suurin osa artikkeleista oli arkkitehtien yksilöllisesti suunnitteleminen kesämökkien kohde-esittelyjä, olen käyttänyt niitä lähinnä vertailumateriaalina.

Valmismökkimalleja esitelleille artikkeleille oli kysyntää. 1970- ja 1980-luvut olivat kesämökkirakentamisen vilkkainta aikaa. Suuret ikäluokat olivat muuttaneet maalta lähiöihin, ja monet heistä kaipasivat takaisin maaseudulle ja kotipaikkakunnilleen. 1960- ja 1970-lukujen työlakimuutosten myötä vapaa-ajan määrä oli myös lisääntynyt, ja kesälomalla voitiin viettää enemmän aikaa mökillä koko perheen voimin. Moni perhe omisti jo auton, ja naiset olivat enenevässä määrin mukana työelämässä, mikä lisäsi perheiden varallisuutta. Koti kaupungissa ei välttämättä tuntunut pysyvältä, vaan asuntoa saatettiin vaihtaa lapsimäärän lisääntyessä tai varallisuuden kasvaessa. Kaupunkiasuntoa ei voinut myöskään muokata täysin oman mielensä mukaiseksi. Sen sijaan oman kesämökin saattoi, ellei nyt suunnitella ja rakentaa itse, niin ainakin valita mallikirjasta ja ehkä vähän muokata mieleisekseen. Mökin ajateltiin olevan jotain

pysyvää, joka periytyisi sukupolvelta toiselle. Mökkimalleihin tutustuminen ja niiden vertailu keskenään oli varmasti tuolloin hankalaa, toisin kuin nykyään kotisohvalla internetin sivustoja selaillen. Osalla valmistajista oli myyntikonttoreita ja esittelyalueita, mutta valmistajia oli kymmenittäin. Uskon, että *Avotakan* artikkeleilla on ollut merkitystä rakentajille, ja suunnittelualan ammattilaisten arviot mökkimalleista ovat auttaneet perheitä valitsemaan sopivan mökkimallin. Malleja ovat arvioineet artikkeleissa esimerkiksi arkkitehdit Aarno Ruusuvuori ja Kai Lohman.

Yksi tutkimuskysymykseni oli, ketkä olivat suunnitelleet valmismökkimalleja. Vielä 1960-luvulla arkkitehdit osallistuiivat kesämökkimallien suunnitteluun, mutta tuolloin monet mökkirakennuksista oli rakennettu muusta materiaalista kuin hirrestä. Teollinen hirsirakentaminen oli alkanut jo 1950-luvun lopulla, mutta kehittyi vasta 1970- ja 1980-luvuilla. Alkuun mökkimalleja suunniteltiin veistämöillä omalla väellä ilman ammattisuunnittelijoita. Monet hirsivalmistajat olivat pieniä, eikä suunnittelijoita ollut varaa palkata. Toisten valmistajien mallien kopiointi oli tavanomaista. 1970-luvun alun *Avotakan* artikkeleista suunnittelijoista ei löydy juuri ollenkaan tietoa, ja vasta vuoden 1977 jälkeen alkaa materiaalissani enemmän näkyä ammattisuunnittelijoiden osallisuus. Toisaalta ei arkkitehdin käyttäminen suunnittelutyössä aina taannut parempaa lopputulosta, vaan arkkitehdin piirtämiä kesämökkimalleja on myös kritisoitu *Avotakan* artikkeleissa. Kuten *Arkkitehti*-lehden *Savolaisen mökin* suunnittelukilpailun liitteessä 1988 todetaan, on pienen mökin suunnittelu haastavaa, koska siihen tulee saada toimivat tilat joskus suurellekin käyttäjämäärälle. Lisäksi kesämökin tulisi istua hyvin tontille, sopia maisemaan, ja rakennuksen suunnittelussa tulisi ottaa huomioon niin aurinko, tuulten suunnat kuin mahdollinen järvi tai meri.

Arkkitehti Kristian Gullichsen totesi vuoden 1968 *Arkkitehti*-lehdessä: ”... [loma-asuntoarkkitehtuurilla] on potentiaaliset mahdollisuudet toimia suuntaa-antavan avantgarde-arkkitehtuurin koekenttänä.” Tutkimusajanjakson aikana arkkitehdit suunnittelivatkin itselleen kesämökkejä, jotka poikkesivat huomattavasti hirsisestä valmismökkitarjonnasta. On korkeille paaluille rakennettuja, kolmiomaisia ja lasiseinäisiä kesämökkejä. Kaikki kokeilut eivät ole kuitenkaan kestäneet aikaa tai sääoloja, enkä myöskään näe arkkitehtien innovaatioiden juurikaan siirtyneen hirsiseen valmismökkiarkkitehtuuriin. Valmistajat todennäköisesti epäilivät, ettei ennakkoluuloton muotoilu kiinnostaisi suurta ostajakuntaa. Usein arkkitehtien omat kesämökit oli rakennettu muusta materiaalista kuin hirrestä, mikä tietenkin vaikutti siihen, ettei

uusia ideoita siirtynyt hirsiseen valmistuotantoon. Poikkeuksen tekee arkkitehtipariskunta Kaija ja Heikki Sirén, jotka ovat käyttäneet hirttä sekä oman lomasaarensa rakennuksissa että tilaustoissaan. He ovat myös suunnitelleet useampia valmismökkimalleja muun muassa Metsäliiton Teollisuus Oy:n Rantasalmen tehtaille.

Tutkimusajanjaksollani toimi runsaasti erilaisia valmismökkivalmistajia pienistä veistämöistä suuriin tehtaisiin. *Avotakan* artikkeleista ja mainoksista poimin jopa 77 eri valmistajaa. Monet pienistä veistämöistä eivät kestäneet kilpailua, ja markkinat keskittyivät muutamalle suurelle valmistajalle. Esimerkiksi Honkarakenne Oy kasvoi yhdeksi suurimmista ja tunnetuimmista toimijoista, vaikka pitkään sen mökkimallit suunnitteli yrityksen myyntimies, yhden yrityksen perustajaveljeksien poika Eero Saarelainen. Valmismökkivalmistajat eivät juuri pyrkineet erottumaan mallistoillaan, vaan valmistajat kopioivat toisiaan. Suuret valmistajat veivät hirsirakennuksia myös ulkomaille varsinkin Eurooppaan ja Aasiaan, mikä näkyi jonkin verran vaikutteina myös kotimaan mallistoissa. Arkkitehtonisesti rohkeat tai kokeelliset mallit jäivät 1970-luvun aineistossani yksittäisiksi tapauksiksi. Esimerkiksi *Avotakan* esittelyartikkeleissa oli vain yksi tasakattoinen hirsinen valmismökkimalli, vaikka muuten 1970-luvulla tasakattoisuus oli suosittua omakotitaloissa ja sellaisissa valmismökeissä, jotka eivät olleet hirsirakenteisia. 1980-luvun lopulla valmismökkimalleissa alkaa näkyä uudenlaista rohkeutta. Valmistajien tekninen kehitys toi uusia rakenteellisia ratkaisuja, ja mökinostajien elintason nousu merkitsi sitä, että mökkiä hankkiessa ei tarvinnut valita enää sitä pienintä ja halvinta mallia. Tutkimani aineiston perusteella olen samaa mieltä arkkitehti Harri Hautajärven kanssa siitä, että mökkimallit monipuolistuivat vasta 1980-luvun lopussa.

Hirsisten valmismökkimallien arkkitehtuurissa näkyi 1970-luvun alussa vielä edellisen vuosikymmenen vaikutus. Lähes kaikki mökkimallit olivat yksikerroksisia, matalia ja loivakattoisia. Mökkiä käytettiin enimmäkseen kesäisin, ja nelihenkinen perhe pärjäsikin hyvin myös pienessä, pelkän saunan, keittokomeron ja tuvan käsittävässä mökissä. Moni perhe rakensi ensin pienen saunamökin, ja myöhemmin joko pystytti lisää mökkirakennuksia tai laajensi alkuperäistä rakennusta. Suurimmassa osassa myytävistä malleista oli joko suorakaiteen muotoinen pohjaratkaisu, jossa oli yhden seinustan pituinen terassi, tai L-kirjaimen muotoinen pohjaratkaisu, jossa oli sisäänvedetty pieni sivuterassi. L-kirjaimen ulospäin työntyvässä osassa mökkiä oli yleensä saunatilat, joihin oli oma sisäänkäynti terassilta. Ylipäänsä saunatilat ja

asuintilat olivat erotettu yleensä toisistaan 1970-luvun kesämökeissä, mikä toimi hyvin kesäkäyttöön tarkoitettussa rakennuksessa.

Ensimmäinen parvellinen valmismökkimalli esitellään materiaalissani vuonna 1970. Tämän *Pohjalaisen Jokisaunan* esikuvana olivat olleet kotimaiset talonpoikaiset kausiasumukset. Ennen tätä valmismökkimalleissa oli saatavilla talonpoikaisen luhtiaitan tapaisia kaksikerroksisia mökkimalleja, joissa toiseen kerrokseen kuljettiin portaita ulkokautta. *Pohjalaisessa Jokisaunassa* parvelle pääsi kulkemaan sisäkautta, ja mallissa oli myös sauna mökin alakerrassa. Kesämökkimallien kasvaminen parvellisiksi ja puolitoistakerroksisiksi on oikeastaan merkittävin arkkitehtoninen muutos mökkimalleissa tutkimusajankohdallani. Kun nukkumaparvi tuo kätevästi lisätilaa pieneen mökkiin, ja kun muistaa miten ahkerasti mökkivalmistajat yleensä kopioivat toistensa malleja, on mielestäni yllättävää, että parvellinen mökkimalli yleistyi kovin hitaasti ja vaivihkaa materiaalissani. *Pohjalaisen Jokisaunan* jälkeen kesti vuosia ennen kuin parvellisia mökkimalleja esiteltiin uudelleen.

Parvellisen tai puolitoistakerroksisen mökkimallin perusmuodoksi muodostui 1970-luvun lopulla niin kutsuttu käkikello-mökki. Tämä päätymökkimallinen kesämökkimalli oli saanut vaikutteita niin alppitaloista, kansallisromantiikan ajan pyöröhirsihuviloista kuin suomalaisesta talonpoikaisesta puurakentamisesta. Monet suomalaisista valmismökkivalmistajista veivät talojaan Keski-Eurooppaan, jonka paikallisesta puuarkkitehtuurista saatiin vaikutteita myös kotimaan mallistoon. Alppien puurakentamisen vaikutteet eivät olleet uutta huvilarakentamisessa, vaan myös esimerkiksi kansallisromantiikan ajan suunnittelijoiden huviloissa näkyy näitä piirteitä karjalaisten ja norjalaisten piirteiden lisäksi. Käkikello-mökin näyttävän harjakaton alle jää parveke, jonka suojassa on ensimmäisen kerroksen terassi sisäänkäynteineen. Myös 1970-luvun omakotitaloarkkitehtuurissa näkyy vaikutteita alppitaloista, ja näiden jyrkkäharjaisten omakotitalojen rakentaminen kaupunkeihin on osaltaan varmasti vaikuttanut siihen, kuinka suosittu käkikello-mallisesta kesämökkimallista tuli. Asiantuntijoiden kritiikistä huolimatta käkikello-mökistä tuli 1980-luvulla hyvin suosittu, ja vuosikymmenen lopulla se oli suosituin mökkimalli. Yksi hyvä esimerkki käkikello-mallisesta mökistä on Honkarakenne Oy:n mökkimalli *Erä-Loitsu*, jonka tapainen valmismalli löytyy edelleen heidän valikoimistaan.

Tutkimusmateriaalistani löytyi myös uustuotantoa vanhan suomalaisen maalaistalon henkeen. Pi Sarpaneva oli suunnitellut jo 1970-luvun lopulla elementtirakenteisen *Maalaistalo*-mökkimallin saaristoa ajatellen, ja 1980-luvulla sekä hirsisten että elementtirakenteisten mökkien mallistoissa oli torpan tapaisia mökkimalleja. Vaikka ulkopuolelta nämä mökkimallit muistuttivatkin torppaa pienine harjakattoisine avo- tai umpikuisteineen, niin sisältä ne oli varustettu kuten omakotitalot keittiöineen ja kylpyhuoneineen.

Valmismökkien koko kasvoi elintason noustessa. 1970-luvulla valmismökkimallit olivat vielä pienehköjä ja vaatimattomia. Nelihenkisen perheen tarpeisiin ehdotettiin *Avotakassa* 25,5-50 neliömetrin kokoista kesämökkiä. Sähköä ei suunniteltu olevan, vaan tarvittavat laitteet toimivat esimerkiksi kaasulla. 1980-luvulle tultaessa mökkimallit suurenivat. 1980-luvulla elettiin Suomessa taloudellisesti hyvää aikaa, ja kesämökkiinkin saatettiin sijoittaa aikaisempaa suurempia summia. 1982 kolmihenkiselle perheelle ehdotettiin 35-74 neliömetrin suuruista mökkimallia, jossa oli useampia makuuhuoneita ja isompi keittiö. Varustelutaso oli vielä 1980-luvun hirsisissä valmismökeissä maltillinen, vaikka mökeiltä odotettiin ympäri vuotiaan käyttömahdollisuutta. Sähkö yleistyi esittelyissä olleissa mökeissä, mutta kylpyhuonetta ei vielä ollut kovinkaan monessa valmismökissä, varsinkaan hirsisissä malleissa. Täytyy toki muistaa, että *Avotakassa* esitellyt valmismökkimallit saattoivat 1980-luvulla olla suurempia ja kalliimpia kuin yleisimmin hankitut mökkimallit. *Avotakka* oli muuttanut strategiaansa, ja kohdisti 1980-luvulla lehtensä hyvin toimeentulevalle 29-49-vuotiaalle kaupunkilaiselle.

Valmismökkejä käsitelleissä artikkeleissa keskityttiin mökin ulkonäön lisäksi muun muassa sisätilojen toimivuuteen, esimerkiksi säilytystilaa oli mökkimalleissa liian vähän *Avotakan* asiantuntijoiden mielestä vuodesta toiseen. Ulkonäössä kiinnitettiin huomiota varsinkin mökkimallien liialliseen koristeellisuuteen. Paljon kirjoitettiin myös mökin sijoittumisesta tontilleen, ja siitä miten se sulautui ympäröivään maisemaan. Esimerkiksi vuonna 1976 molemmissa lehdissä kirjoitettiin saariston vapaa-ajanrakennuskannasta, ja kuinka huonosti sen rakentamisessa on otettu huomioon maisemalliset arvot. Myös mökkien valmistajat pitivät maisema-arvoja tärkeinä. Esimerkiksi Myyntiyhdistys Puutalolla oli saaristoon suunnattu oma mökkimallisto, jonka oli suunnitellut sisustusarkkitehti Pi Sarpaneva. Kesämökkimallien esikuvat olivat saariston perinteisessä rakennuskannassa.

Suomalaiset ovat edelleen kesämökkikansaa, ja moni suuntaa kesämökille etätöihin tai lomailemaan. Mökkien varustelutaso ja koko on tutkimusajankohtani jälkeen luultavasti parantunut, mutta uskon, että useimmilla suomalaisilla on mielikuva siitä, miltä ”perinteinen” suomalainen kesämökki näyttää. Tämä mielikuvamme perustuu suureksi osaksi niihin valmismökkeihin, joita tutkimusajankohdallani 1970- ja 1980-luvuilla rakennettiin paljon. Niiden arkkitehtuuri ei niinkään perustu suomalaiseen perinnerakentamiseen, vaan siihen on sekoittunut useita aineksia. Mukana on kansallisromantiikan ajan jylhää huvila-arkkitehtuuria, joka taas oli saanut vaikutteita muun muassa karjalaisesta, norjalaisesta ja sveitsiläisestä puuarkkitehtuurista. Sieltä juontaa juurensa esimerkiksi pyöröhirren käyttö ja hirren jättäminen paljaaksi vuoraamattomaksi pinnaksi. 1920- ja 1930-luvuilta on peräisin ihanne, miltä saunamökin tulee näyttää. Sen tuli olla matala päätymökkityyppinen rakennus pienellä terassilla, mikä näkyi 1970-luvulla suosituiksi tulleissa pienissä tuvallisissa saunamökeissä. Alppitaloista on peräisin puolitoistakerroksisen käkikello-mökin kattokulma. Mökkimallien koristeiksi on lisätty puuaiheita ja pitkänurkkaiset salvokset, joiden esikuvia voi löytää esimerkiksi suomalaisesta talonpoikaisesta puurakentamisesta kuten luhtiaitasta. Myös tapa suojata valmismökin vaalea hirsipinta värittömällä puunsuoja-aineella, on ”perinne”, jolle ei oikein löydy mitään historiallista lähtökohtaa, ellei sitten vanhat valokuvat tai jonkinlainen puhtauden tai alkuperäisyyden ajatus.

Tutkimusajankohdastani on jo kulunut kymmeniä vuosia, mutta aineistostani löytyvät valmismökit ovat jatkuvasti osa monien suomalaisten lomanviettoa, onhan nykyisestä mökkikannasta lähes 40 prosenttia rakennettu vuosien 1970-1990 välillä. Osa 1970- ja 1980-luvuilla myynnissä olleista valmismökkimalleista on yhä edelleen valmistajien mallistoissa. Niiden ulkonäköön on tehty vain pieniä muutoksia. Erityisesti L-kirjaimen muotoisen pohjan omaava pieni saunamökki ja puolitoistakerroksinen käkikello-mökki ovat pitäneet pintansa näihin päiviin asti.

LÄHTEET

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Lapin yliopisto (LY)

Yhteiskuntatutkimuksen laitos, sosiologia (YTL)

Heiska Kati, 2007. Maailman paras mökki – Kesämökkeily suomalaisena vapaa-ajan viettotapana aikakauslehdessä artikkelissa. Pro gradu -tutkielma.

Teknillinen korkeakoulu (TKK)

Arkkitehtiosasto (ARK)

Nyman Kaj, 1986. Rakenteet, arkkitehdin kieli? Arkkitehtien muotokielivalintojen ja rakennustekniikan muutosten kytkennät Suomessa vuosina 1960-1984. Lisensiaattitutkimus.

Tekijän arkisto

Arkkitehti Karoliina Peräisen sähköpostiviesti tekijälle 6.10.2020.

SÄHKÖISET LÄHTEET

Hatakka, Kaisa & Halme, Merja, 2018. Mummonmökki on aarre! Nämä asiat sinun on hyvä tietää, jotta voit remontoida ja sisustaa vanhan rouvan arvonsa mukaisesti. *Meillä kotona* 19.9.2018 [<https://www.meillakotona.fi/artikkelit/mummonmokki-on-aarre-nama-asiat-sinun-on-hyva-tietaa-jotta-voit-remontoida-ja-sisustaa>] (22.4.2020).

Hautajärvi, Harri, 2014. *Autiotuvista lomakaupunkieihin. Lapin matkailun arkkitehtuurihistoria*. Väitöskirja. Helsinki: Aalto-yliopiston julkaisusarja [<https://aaltodoc.aalto.fi/bitstream/handle/123456789/19766/isbn9789526037158.pdf?sequence=1&isAllowed=y>] (17.10.2020).

Hirsirakentamisen perusteet. Itseopiskelumateriaali. Vuokatti: Hirsitaloteollisuus Oy [https://www.hirsikoti.fi/assets/images/Koulutusmateriaali/Hirsirakentamisen_perusteet.pdf] (28.4.2020).

Huvilaomistuksesta koko kansan mökkeilyyn, 2007. Helsinki: Tilastokeskus [<https://www.stat.fi/tup/suomi90/kesakuu.html>] (19.10.2020).

Itkonen, Juha, 2015. Aina, kun Juha Itkonen kuulee murehdittavan suomalaisen yhtenäiskulttuurin kuolemaa, hän haluaa väittää vastaan. Siksi hänen oli lähdettävä selvittämään, mitä yhtenäiskulttuuri voisi tänä päivänä tarkoittaa. Helsinki: *Image* 3.12.2015 [<https://www.apu.fi/artikkelit/mita-suomalaiselle-yhtenaiskulttuurille-on-tapahtunut-lue-kirjailija-juha-itkosen-uepa>] (1.11.2020)

Jaakkola, Juha, 1990. Viikkolehtien levikki kääntyi taas nousuun. Helsinki: *Helsingin Sanomat* (HS) 27.3.1990 [<https://www.hs.fi/talous/art-2000002971050.html>] (18.9.2020).

- Kauppinen, Touko, 2018. Oliko teillä tyypillinen suomalaiskoti vai kuuluitteko etujoukkoihin? Tämä juttu kuvaa huone kerrallaan, mikä milloinkin on ollut tyypillistä kodeillemme. Helsinki: *Helsingin Sanomat* (HS) 28.7.2018. [<https://www.hs.fi/kuukausiliite/art-2000005772014.html>] (6.11.2020).
- Kesämökit 2019, 2020. Helsinki: Tilastokeskus [https://www.stat.fi/til/rakke/2019/rakke_2019_2020-05-27_kat_001_fi.html] (22.9.2020).
- Kesämökki – suomalainen onnena*, 1990. Käsikirjoitus Eero Julkunen & Mirja Metsola, ohjaus Mirja Metsola. Elävä arkisto. Helsinki: Yleisradio (YLE) [<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2008/06/22/kesamokki-suomalainen-onnena>] (22.9.2020).
- Kielitoimiston sanakirja, 2020. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus [<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/>] (1.11.2020).
- Kinnunen, Nikke, 2020. Pääministeri Marin: Nyt ei ole aika mennä mökille. Helsinki: *Maaseudun tulevaisuus* (MT) 15.4.2020 [<https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/kotimaa/artikkeli-1.1065025>] (30.9.2020).
- Kiviniemi, Annabella, 2019. Millaisen mökin saa alle 30 000 eurolla? 4 mummonmökkiä. Helsinki: *Iltalehti* (IL) 12.4.2019 [<https://www.iltalehti.fi/asumisartikkelit/a/50024564-4e93-4cd7-8af6-13b9bf47ce2b>] (20.9.2020).
- Korona todella toi vilkkaan mökkeilykesän: Suurissa kesäkunnissa jopa 75 prosenttia enemmän mökkikauppoja kesäkuussa, 2020. Helsinki: *Yleisradio* (YLE) 7.7.2020 [<https://yle.fi/uutiset/3-11437103>] (30.9.2020).
- Koskelo, Tiia-Pauliina, 2013. *Valmistalon evoluutio suomalaisen puutaloteollisuuden mainoskuvastoissa 1980-2000-luvuilla*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Tiia-Pauliina Koskelo / JYX-julkaisuarkisto [<https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/41429>] (30.10.2020).
- Kostiainen, Teijo, 2011. *Hirsirakentamisen teollistuminen, Pro Gradu -tutkimus teollistumisen vaikutuksista työn tehokkuuteen hirsirakentamisessa. Tapaus Honkarakenne Oyj*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Teijo Kostiainen / JYX-julkaisuarkisto [<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/26999/URN%3aNB%3afi%3ajyu-2011051710839.pdf?sequence=1&isAllowed=y>] (18.4.2020).
- Kurri, Miikka, 2017. Kesäasumisen kulttuurihistoriaa – viikonloppumajoja ja kakkoskoteja. Helsinki: Ympäristöministeriön Kulttuuriympäristömme.fi -palvelu [[https://www.kulttuuriymparistomme.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Artikkelit/Maaseudun_maisemat/Kesaasumisen_kulttuurihistoriaa_viikonlo\(37638\)](https://www.kulttuuriymparistomme.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Artikkelit/Maaseudun_maisemat/Kesaasumisen_kulttuurihistoriaa_viikonlo(37638))] (19.10.2020).
- Langinkoski: Historia. Helsinki: Kansallismuseo [<https://www.kansallismuseo.fi/fi/langinkoski/historia>] (22.9.2020).
- Loma-asuntomessujen kävijämäärät. Helsinki: Osuuskunta Suomen Asuntomessut [<https://vanha.asuntomessut.fi/organisaatio/messuhistoria/loma-asuntomessujen-kavijamaarat/>] (22.9.2020).

Lounais-Suomen saaristo eli ”henkeään pidätellen” 1970-luvun puolivälissä, 1975. Suunnittelu ja ohjaus Arvi Auvinen. Elävä arkisto. Helsinki: Yleisradio (YLE) [https://yle.fi/aihe/artikkeli/2018/02/27/lounais-suomen-saaristo-eli-henkeaan-pidatellen-1970-luvun-puolivalissa] (27.9.2020).

Lounatvuori, Irma, 2017. Jokamiehen oikeus kesäkotiin. Helsinki: Ympäristöministeriön Kulttuuriympäristömme.fi -palvelu [https://www.kulttuuriymparistomme.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Artikkelit/Maaseudun_maisemat/Jokamiehen_oikeus_kesakotiin (37637)] (19.10.2020).

Mökkeily tuo maaseudulle hyvinvointia, 2019. Helsinki: Suomirakentaa.fi [https://www.suomirakentaa.fi/lomarakentaja] (18.3.2020).

Mökkibarometri 2016, 2016. Helsinki: Saaristoasiain neuvottelukunta/Maa- ja metsätalousministeriö [https://mmm.fi/documents/1410837/2191243/Mokkibarometri+2016/7b69ab48-5859-4b55-8dc2-5514cdfa6000/Mokkibarometri+2016.pdf/Mokkibarometri+2016.pdf] (25.2.2020).

Nuoret aikuiset mökkeilijöinä 2030 -selvitys, 2017. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 5/2017. Helsinki: Maa- ja metsätalousministeriö [https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79584/MMM_5_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y] (30.9.2020).

Onko Honkarakenne paras?, 2005. Verkkokeskustelu. Helsinki: Suomi24 7.12.2005 [https://keskustelu.suomi24.fi/t/2322750/onko-honkarakenne-paras] (23.10.2020).

Palomäki, Paula, 1994. Hirren teollinen valmistusidea lähti Popedan ja traktorin vaihdelaatikosta. Helsinki: *Helsingin Sanomat* (HS) 30.6.1994 [https://www.hs.fi/ihtiset/art-2000003345483.html] (20.10.2020).

Periäinen, Karoliina, 2005. Suomalainen kesämökkiperinne. *Rakennustaiteen seuran jäsentiedote* 2/2005. Helsinki: Rakennustaiteen Seura ry [https://rakennustaiteenseura.fi/wp-content/uploads/2013/05/RTS_2_05_low.pdf] (28.4.2020).

Rakennukset ja kesämökit: julkistukset. Helsinki: Tilastokeskus [https://www.tilastokeskus.fi/til/rakke/tie.html] (24.2.2020).

Rask, Sanna, 2008. *Mökille vai aurinkorannalle? Havaintoja vapaa-ajanasuntojen nimistä*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Sanna Rask / JYX-julkaisuarkisto [http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-200805161483] (3.3.2020).

Saaristoasiain neuvottelukunta. Helsinki: Maa- ja metsätalousministeriö [https://mmm.fi/sank] (24.9.2020).

Soinne, Katri, 2018. Suomi pääsi länsimaisen kulutuksen makuun 1960-luvulla. Tilastokeskuksen Tieto & trendit -sivusto. Helsinki: Tilastokeskus [https://www.tilastokeskus.fi/tietotrendit/artikkelit/2018/suomi-paasi-lansimaisen-kulutuksen-makuun-1960-luvulla/] (1.11.2020).

- Saunamökit ja hirsisaunat laadukkaaseen vapaa-aikaan, 2020. Tuusula: Honkarakenne Oyj [https://www.honka.fi/fi/hirsimokit-ja-saunat/saunamokit-pihasaunat/] (25.4.2020).
- Standertskjöld, Elina. Halpoja koteja kaikille. Puisten tyyppitalojen ja teollisen sarjavalmistuksen varhaisvaiheita Suomessa. Helsinki: Rakennustieto.fi [https://www.rakennustieto.fi/Downloads/RK/RK090703.pdf] (12.3.2020).
- Stugor*, 2015. Jakso 2. Toimittaja Ida Kukkapuro, ohjaus Anna-Karin Grönroos, tuottaja Rikard Lassenius. Yle Areena. Helsinki: Yleisradio (YLE) [https://areena.yle.fi/1-2243443] (21.10.2020).
- Suurimmat mökkivalmistajat, 2019. Helsinki: Suomirakentaa.fi [https://www.suomirakentaa.fi/lomarakentaja/suunnittelu-ja-valmistelu/suurimmat-mokkitoimittajat] (1.11.2020).
- Teollisuusneuvos Reino Saarelainen (1934-2014), 2012. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Biografiakeskus [https://kansallisbiografia.fi/talousvaikuttajat/henkilo/1990] (27.9.2020).
- Vaarala, Viljami, 2019. Luulitko, että grillaus on kuulunut pitkään suomalaiseen keittiöön? Tutkija: Suomalaiset ovat olleet enemmän keittäjä- kuin paistajakansaa. Helsinki: *Yleisradio* (YLE) 22.6.2019 [https://yle.fi/uutiset/3-10836354] (26.10.2020).
- Viihtyisät hirsihuvilat laadukkaaseen vapaa-aikaan, 2020. Tuusula: Honkarakenne Oyj [https://www.honka.fi/fi/hirsimokit-ja-saunat/hirsimokit-ja-hirsihuvilat/] (25.4.2020).
- Välimäki, Valtteri, 2016. Jokisaunat tarjosivat töitä, maalaisromantiikkaa ja kuumottavia tilanteita. Helsinki: *Yleisradio* (YLE) 26.6.2016 [https://yle.fi/uutiset/3-8973738] (5.10.2020).

PAINETUT LÄHTEET

Arkkitehti vuosikerrat 1970-1989

Avotakka vuosikerrat 1970-1989

Alajärven huvilaveistämön painettu ilmoitus. *Avotakka* maaliskuu 1971, 89.

Anttila, Anu-Hanna, 2008. Mökkeily. *Suomalaisen arjen historia. Hyvinvoinnin Suomi*. Toim. Mäkinen, Anssi et al. Porvoo: WS Bookwell Oy.

Anttila, Pirkko, 2005. *Ilmaisu, teos, tekeminen ja tutkiva toiminta*. Hamina: Akatiimi Oy.

Baderman, Elmar, 1972. Suomen parhaat valmissaunat. *Avotakka* 2/1972, 38-43, 69.

- Balint, Juliana, 1988. Piilopaikka Suomen sydämessä. *Avotakka* 8/1988, 32-37.
- Eskolin, Sirkka-Liisa, 1975. Mökki joka lomaan. *Avotakka* 4/1975, 126-129.
- Frykman, Jonas & Löfgren, Orvar, 1979. Den kultiverade människan. Lund: Liber.
- Gullichsen, Kristian, 1968. Loma-asuntoarkkitehtuurista. *Arkkitehti* 4/1968, 52-53.
- Halpoja kesäasuntoja*, 1928. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Hautajärvi, Harri, 2007. *Huviloita – Saunoja*. Hämeenlinna: Rakennustieto Oy.
- Hautamäki, Jukka, 2016. Muistot: Eero Saarelainen. *Helsingin Sanomat* (HS) 7.2.2016.
- Heinonen, Visa, 2008. Vapaa-aika, matkailu, harrastukset. *Suomalaisen arjen historia. Hyvinvoinnin Suomi*. Toim. Mäkinen, Anssi et al. Porvoo: WS Bookwell Oy.
- Heinänen, Sija, 2006. *Käsityö – taide – teollisuus. Näkemyksiä käsityöstä taideteollisuuteen 1900- luvun alun ammatti- ja aikakauslehdissä*. Jyväskylä Studies in Humanities 52. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.
- Helamaa, Erkki & Jetsonen, Jari, 2007. *Alvar Aalto Summer Homes*. Helsinki: Rakennustieto.
- Hellemaa-Hautamäki, Liisa, 1975. Ensimmäiseksi kesämökiksi. *Avotakka* 5/1975, 22-31.
- Hellemaa-Hautamäki, Liisa, 1981. Yksiön kokoinen lomapesä. *Avotakka* 6-7/1981, 80-85.
- Heloma-Leinonen, Tiina, 1988. Savolainen mökki – yleinen suunnittelukilpailu. *Arkkitehti* 6/1988, liite 4-18.
- Hirsirakentamisella on perinteitä, 1968. *Avotakka* 4/1968, 5.
- Hirvonen, Jukka, 1992. *Asuminen ja vapaa-aika*. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja B 69. Espoo: TKK offset.
- Honkarakenne Oy:n painettu ilmoitus. *Avotakka* lokakuu 1971, 81.
- Honkarakenne Oy:n painettu ilmoitus. *Avotakka* syyskuu 1979, 19.
- Honkarakenne Oy:n painettu ilmoitus. *Avotakka* toukokuu 1984, 14-15.
- Honkarakenne Oy:n painettu ilmoitus. *Avotakka* marraskuu 1986, 14-15.
- Honkarakenne Oy:n painettu ilmoitus. *Avotakka* syyskuu 1988, 106-107.
- Huokuna, Tiina, 2006. *Vallankumous kotona! Arkielämän visuaalinen murros 1960-luvun lopussa ja 1970-luvun alussa*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Huokuna, Tiina, 2008. Kodin materiaalit ja muutokset. *Suomalaisen arjen historia. Hyvinvoinnin Suomi*. Toim. Mäkinen, Anssi et al. Porvoo: WS Bookwell Oy.

- Huvila Seppälän painettu ilmoitus. *Avotakka* helmikuu 1971, takakansi.
- Hyttinen, Rainer, 1982. *Talo-opas 82-83. Suosituimmat pientalomallit*. Jyväskylä: K. J. Gummerus Oy.
- Jeskanen, Timo, 1998. *Kansanomaisuus ja rationalismi. Näkökohtia Suomen puuarkkitehtuuriin 1900-1925. Esimerkkinä Oiva Kallion kesähuvila Villa Oivala*. Lisensiaatintyö. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.
- Jetsonen, Jari & Jetsonen, Sirkkaliisa, 2008. *Finnish Summer Houses*. New York: Princeton Architectural Press.
- Jetsonen, Sirkkaliisa, 2003a. Vuosien varrelta. *Arkkitehti* 2/2003, 25-27.
- Jetsonen, Sirkkaliisa, 2003b. Hyvinvoinnin tikapuilla. *Arkkitehti* 2/2003, 64-72.
- Juntto, Anneli & Vilkkö, Anni, 2005. Monta kotia. Suurten ikäluokkien asumishistoriat. *Suuret ikäluokat*. Toim. Karisto, Antti. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Kansakunnan kesäsaunat, 1979. *Avotakka* 7/1979, 10-17.
- Karisto, Antti, 2005. Suuret ikäluokat kuvastimessa. *Suuret ikäluokat*. Toim. Karisto, Antti. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Koivunen, Anu, 2004. Ei me elokuvista arkea haettu – mutta televisiosta ehkä! *Suomen kulttuurihistoria 4. Koti, kylä, kaupunki*. Toim. Saarikangas, Kirsi & Mäenpää, Pasi & Sarantola-Weiss, Minna. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Koskinen, Hannele, 1997. Mies talojen takana. *Hirsilehti* 3/1997, 20-21.
- Krohn, Aarni, 1991. *Elämän lomassa. Suomalaisen loman historiaa*. Helsinki: Lomaliitto.
- Kuhlefelt, Maj, 1976. Saariston mökkirutto. *Arkkitehti* 3/1976, 38-41.
- Kummala, Petteri, 2005. *Lamasalvoksesta elementtitekniikkaan. Suomalainen pientalosuunnittelu jälleenrakennuskaudella*. Helsinki: Suomen rakennustaiteen museo.
- Laki rakennuslain muuttamisesta 626/1969. 9.8.1968.
- Laurila, Pekka, 1995. Kalela ja Hvitträsk myös tyylikokeiluja. Mieli-pidekirjoitus. *Helsingin Sanomat* (HS) 2.8.1995.
- Lehtonen, Mikko, 2008. Individualismin aika. *Suomalaisen arjen historia. Hyvinvoinnin Suomi*. Toim. Mäkinen, Anssi et al. Porvoo: WS Bookwell Oy.
- Lehtovuori, Olli, 1999. *Suomalaisen asuntoarkkitehtuurin tarina*. Helsinki: Rakennustieto Oy.
- Lomasaari, 1971. *Arkkitehti* 6/1971, 46-49.

- Lukkarinen, Ville, 1998. Taiteen tarina. *Katseen rajat. Taidehistorian metodologiaa*. Toim. Elovirta, Arja & Lukkarinen, Ville. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Lundgren, Tuula, 1982. Avotakan vuoden lomamökki-kilpailu ratkaistu. Voittaja on kotoisa Korvenkehto. *Avotakka* 9/1982, 30-32.
- Lundgren, Tuula, 1984. Kesämökeissä on nyt uutta ajattelua. *Avotakka* 5/1984, 134-145.
- Lundgren, Tuula, 1986. Hirsihuvilassa alkaa nyt uusi aika. *Avotakka* 6/1986, 56-61.
- Lundgren, Tuula, 1988. Pinea on tulevaisuuden hirsitalo. *Avotakka* 6/1988, 32-39.
- Luukela, Arja & Sipilä, Sauli & Laakso, Vuokko & Saves, Seppo, 1968. Mökkiläisyyden muuttuvat kasvot. *Avotakka* 2/1968, 14-16.
- Lyytikäinen, Eevaliisa, 1972. Irvistääkö hirrenpää. *Avotakka* 1/1978, 78.
- Lyytikäinen, Eevaliisa, 1976. Uusi viihtyisä lomamaja: Hyvin käytetyt neliöt. *Avotakka* 7/1976, 4-7.
- Löfgren, Orvar, 1999. *On Holiday. A History of Vacationing*. California: University of California Press.
- Markkula, Marja-Leena, 1987. Pienten mustien mökkien kesä. *Avotakka* 6/1987, 32-37.
- Metsäliiton Teollisuus Oy, Rantasalmen tehtaiden painettu ilmoitus. *Avotakka* huhtikuu 1985, 67.
- Miestamo, Riitta, 1980. Toiveiden torppa. *Avotakka* 5/1980, 76-79.
- Myyntiyhdistys Puutalon painettu ilmoitus. *Avotakka* huhtikuu 1976, erillinen liite.
- Mäenpää, Pasi, 2004. Kansalaisesta kuluttajaksi. *Suomen kulttuurihistoria 4. Koti, kylä, kaupunki*. Toim. Saarikangas, Kirsi & Mäenpää, Pasi & Sarantola-Weiss, Minna. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Mäenpää, Ulla & Mäenpää, Jorma, 1959. *Kaunis kesäkotimme*. Keuruu: Otava.
- Mäenpää, Jorma, 1965. Suomalainen puutalo – suomalainen sauna – Suomi ulkomailla. 25 vuotta suomalaista puutaloteollisuutta. Toim. Koutti, Yrjö. Helsinki: Puutalo Oy.
- Mökipörssi, 1970. *Avotakka* 7/1970, 87-90.
- Naulan kantaan: Hirsihuvilan ulkoväritys, 1976. *Avotakka* 3/1976, 135.
- Neuvonen, Petri, 2018. Puusta ja kivistä. *Rakennetun Suomen tarina*. Toim. Hautajärvi, Harri. Porvoo: Bookwell Oy.
- Nissinen, Sampsa & Koskenvesa, Anssi & Penttilä, Hannu, 2003. *Mökin rakentaminen*. Helsinki: Rakennustieto.

- Nivari, Kristiina, 1992. Arkkitehti-lehti ammattikuvan ja työn heijastajana. *Arkkitehdin työ - Suomen arkkitehtiliitto 1892-1992. Arkitektens arbete - Finlands Arkitektförbund 1892-1992*. Toim. Korvenmaa, Pekka. Hämeenlinna: Rakennustieto Oy.
- Oksanen, Marku 1979. Rantasalmen hirttä. *Avotakka* 7/1979, 48-50.
- Oy Hirsirakentajien painettu ilmoitus. *Avotakka* maaliskuu 1971, 2.
- Palomäki, Pekka, 1997. Eero Saarelainen 50 vuotta. *Hirsilehti* 1/1997, 10-11.
- Palomäki, Pekka, 2004. Vuosikymmenten suosikit. *Hirsilehti* 2/2004, 30-31.
- Parikka, Raija, 1983. Suomen ensimmäiset loma-asuntomessut. *Avotakka* 07/1983, 44-49.
- Peltola, Leena, 1988. *Hirren hengessä 30v. Honkarakenne*. Saarijärvi: Saarijärven Offset ky.
- Periäinen, Karoliina, 1999. Suomalainen mökki. *Arkkitehti* 4/1999, 18-23.
- Periäinen, Karoliina, 2004. Summer Cottages in Finland. The cultural construction of life, space and nationality. *Nordisk Arkitekturforskning* 2004:4, 43-53.
- Periäinen, Karoliina, 2006. Kesämökkeilyyn 1960-luku Kaunis Koti-lehdissä. Teoksessa *Asuntoarkkitehtuuri ja mahdollinen muutos – Esseitä asuntoarkkitehtuurin opetuksesta ja tutkimuksesta – Tuomo Siitonen 60 vuotta*. Toim. Hedman, Markku & Sanaksenaho, Pirjo. Espoo: Arkkitehtiosaston julkaisuja / Teknillinen korkeakoulu.
- Perrels, Adriaan & Kangas, Elina, 2007. *Vapaa-ajan asuntojen omistus ja käyttö – esiselvitys ekotehokkuuden kartoitusta varten*. VATT-keskustelualoitteita 417. Helsinki: Oy Nord Print Ab.
- Pietilä, Veikko, 1976. *Sisällön erittely*. Helsinki: Oy Gaudeamus Ab.
- Pitkänen, Kati & Hiltunen, Mervi, 2005. Kiinnostus mökkitutkimukseen on kasvussa. *Sanansaattaja Joensuun yliopistosta* 9/2005, 5.
- Projektikatsaus Lomamaja Ilonen 1971. *Arkkitehti* 4/1971, 52.
- Rakennuslaki 370/1958. 16.8.1958.
- Ranta, Tuula, 1977. Kalliolle kukkulalle rakennan minä majani. *Avotakka* 3/1977, 37-49.
- Runeberg, Tutta, 1974. Rakenna Avotakka-mökki. *Avotakka* 4/1974, 34-41.
- Runeberg, Tutta, 1976. Talo tuulessa. *Avotakka* 5/1976, 36-41.
- Runeberg, Tutta, 1980. Minun niemeni notkoni saarelmani. *Avotakka* 10/1980, 110-111.
- Runeberg, Tutta, 1982a. Saaristomökissä irti arjesta. *Avotakka* 5/1982, 74-77.

- Runeberg, Tutta, 1982b. Avotakka esittelee 10 uutuutta. Valitse vuoden lomamökki. *Avotakka* 6-7/1982, 70-72, 77-79.
- Saari, Jarmo & Kukkonen, Heikki, 1994. *Rantarakentamisen kehittäminen. Selvitys kesämökkirantojen kapasiteetista ja rantarakentamisen tehostamismahdollisuuksista.* Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosaston julkaisuja 1994/7. Espoo.
- Saarikangas, Kirsi, 1993. *Model Houses for Model Families. Gender, Ideology and the Modern Dwelling. The Type-Planned Houses of the 1940s in Finland.* Suomen Historiallinen Seura, Studia Historica 45. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy.
- Saarikangas, Kirsi, 2002. *Asunnon muodonmuutoksia. Puhtauden estetiikka ja sukupuoli modernissa arkkitehtuurissa.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 860. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy.
- Saarikangas, Kirsi, 2004. Metsän reunalla: Suomen rakentaminen 1900-luvulla. *Suomen kulttuurihistoria 4. Koti, kylä, kaupunki.* Toim. Saarikangas, Kirsi & Mäenpää, Pasi & Sarantola-Weiss, Minna. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Saarikangas, Kirsi, 2008. Rakennetun ympäristön muutos ja asumisen mullistus. *Suomalaisen arjen historia. Hyvinvoinnin Suomi.* Toim. Mäkinen, Anssi et al. Porvoo: WS Bookwell Oy.
- Salokorpi, Sinikka, 1969. Sauna. *Avotakka* 5/1969, 12-17.
- Salokorpi, Sinikka, 1970. Kesämaja. *Avotakka* 5/1970, 10-15.
- Sanaksenaho, Pirjo, 2017. *Moderni koti. Pientaloasumisen ihanteet arkkitehtuuri- ja sisustusjulkaisuissa 1950-1960-luvuilla.* Väitöskirja. Aalto-yliopiston julkaisusarja 215/2017. Helsinki: Aalto ARTS Books.
- Sarantola-Weiss, Minna, 2003. *Sohvaryhmän läpimurto. Kulutuskulttuurin tulo suomalaisiin olohuoneisiin 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 912. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy.
- Selkeä kesäranta, 1986. *Avotakka* 3/1986, 80.
- Sollamo, Ritva, 1975. Mökin mallina saaristolaisaitta. *Avotakka* 6/1975, 90-93.
- Sollamo, Ritva, 1976a. Missä mökki seisoo. *Avotakka* 6/1976, 38-41.
- Sollamo, Ritva, 1976b. Punainen tupa. *Avotakka* 3/1976, 36-41.
- Sollamo, Ritva, 1978. Alppitalo sopii alppimaisemaan, entä koti-Suomeen? *Avotakka* 3/1978, 20-23.
- Sollamo, Ritva, 1980. Modulia viedään. *Avotakka* 6-7/1980, 58-61.
- Teirisalo, Liisa, 1982. Avaimet käteen -mökki: valmis asuttavaksi vai kasa puutavaraa. *Avotakka* 4/1982, 98-104.

- Tolppila, Maija, 1986. Saaren kainalossa. *Avotakka* 8/1986, 50-55.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli, 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Latvia: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Uusitalo, Sirkku, 1973. 30 saunatupaa pienimmästä suurimpaan. *Avotakka* 3/1973, 26-33.
- Uusitalo, Sirkku, 1975. 1960-luvun lihavat vuodet. *Avotakka* 6/1975, 80-87.
- Uutta palvelua lukijoille tarjoaa Avotakan mökkipörssi, 1970. *Avotakka* 2/1970, 84-90.
- Vainionpään Sahan V-Chalet Oy:n painettu ilmoitus. *Avotakka* kesäkuu 1976, 148.
- Vainionpään Sahan V-Chalet Oy:n painettu ilmoitus. *Avotakka* joulukuu 1979, 114.
- Venäläinen, Eija, 1989. *Onnelaan, kulisseihin, luontoon. Näytöksiä suomalaisesta kesämökkielämästä*. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen työpapereita n:o 57 1989.
- Visanti, Irmeli, 1968. *Lomakotikirja*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Visanti, Irmeli, 1973. *Lomakotikirja*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Vuolle-Apiala, Risto, 1996. *Hirsitalo*. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy.
- Vuori, Olli, 1966. *Kesähuilaomistus Suomessa. Kartoittava tutkimus kesäasutuksesta ja huvilanomistuksesta taloudellisena ilmiönä*. Väitöskirja. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 3. Turku: Auraprint Oy.
- Wäre, Ritva, 1991. *Rakennettu suomalaisuus. Nationalismi viime vuosisadan vaihteen arkkitehtuurissa ja sitä koskevissa kirjoituksissa*. Väitöskirja. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 95. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Wäre, Ritva, 1995. Suomalaisen puupirttityylin kehittäminen kiinnosti rakentajia vuosisadan vaihteessa. Taiteilija-ateljee Kalela loi mallin pyöröhirsihuiloille. Pääkirjoitus. *Helsingin Sanomat* (HS) 24.7.1995.

KUVALÄHTEET

- Kuva 1. Kuva Arkkitehtuurimuseo. Jäljennös kirjasta Vuolle-Apiala 1996, 28.
- Kuva 2. Kuva Nils Wasastjerna, Arkkitehtuurimuseo. Jäljennös kirjasta Jetsonen & Jetsonen 2008, 22.
- Kuva 3. Piirros Oiva Kallio. Jäljennös kirjasta Mäenpää & Mäenpää 1959, 13.
- Kuva 4. Piirros Alvar Aalto. Jäljennös kirjasta *Halpoja kesäasuntoja* 1928, 21.

- Kuva 5. Kuva Arkkitehtuurimuseo. Villa Oivala. Helsinki: Archinfo Finlandin Finnish Architecture Navigator -palvelu [<http://navi.finnisharchitecture.fi/villa-oivala/>] (11.10.2020)
- Kuvat 6 ja 7. Kuva ja pohjapiirros Myyntiyhdistys Puutalo. Jäljennös kirjasta Mäenpää & Mäenpää 1959, 72-73.
- Kuvat 8 ja 9. Pohjapiirros Marja-Liisa Visanti, kuva Keskusosuusliike Hankkija. Jäljennös kirjasta Visanti 1968, 142-143.
- Kuvat 10 ja 11. Pohjapiirros Marja-Liisa Visanti, kuva Myyntiyhdistys Puutalo. Jäljennös kirjasta Visanti 1968, 116-117.
- Kuvat 12 ja 13. Pohjapiirros Raimo Sallinen, kuva Huvilaveistämö M. Suoranta. Julkaistu *Avotakka*-lehdessä 5/1975, 27.
- Kuva 14. Piirrokset Salvos Oy. Julkaistu *Avotakka*-lehdessä 2/1970, 89.
- Kuvat 15 ja 16. Kuva ja pohjapiirros Huvilaveistämö Silvola & Sointu, julkaistu *Avotakka*-lehdessä 7/1970, 86.
- Kuvat 17 ja 18. Piirrokset Otavan Saha Oy. Julkaistu *Avotakka*-lehdessä 7/1970, 89.
- Kuva 19. Piirrokset Pohjanmaan Huvilaveistäjät. Julkaistu *Avotakka*-lehdessä 7/1970, 89.
- Kuvat 20 ja 21. Piirrokset Raimo Sallinen. Julkaistu *Avotakka*-lehdessä 5/1975, 24 ja 32.
- Kuva 22. Piirrokset Raimo Sallinen. Julkaistu *Avotakka*-lehdessä 5/1975, 22.
- Kuva 23. Piirrokset Raimo Sallinen. Julkaistu *Avotakka*-lehdessä 3/1977, 38.
- Kuva 24. Piirrokset Raimo Sallinen. Julkaistu *Avotakka*-lehdessä 3/1977, 39.
- Kuva 25. Ei tietoa kuvaajasta. Julkaistu *Avotakka*-lehdessä 3/1978, 21.
- Kuva 26. Piirros luultavasti Raimo Sallinen. Julkaistu *Avotakka*-lehdessä 3/1978, 22.
- Kuva 27. Ei tietoa kuvaajasta. Julkaistu *Avotakka*-lehdessä 3/1978, 23.
- Kuva 28. Kuva Honkarakenne Oy. Julkaistu *Hirsilehdessä* 2/2004, 31.
- Kuvat 29 ja 30. Pohjapiirros Antero Aho, ei tietoa kuvaajasta. Julkaistu *Avotakka*-lehdessä 9/1982, 30.
- Kuvat 31 ja 32. Piirrokset Antero Aho. Julkaistu *Avotakka*-lehdessä 6-7/1982, 77.
- Kuva 33. Piirroksen tekijä luultavasti Raimo Sallinen. Julkaistu *Avotakka*-lehdessä 2/1972, 69.
- Kuva 34. Ei tietoa kuvaajasta. Julkaistu *Avotakka*-lehdessä 2/1972, 40.

Kuvat 35 ja 36. Piirrokset Raimo Sallinen. Julkaistu *Avotakka*-lehdessä 3/1977, 48.

Kuvat 37 ja 38. Piirrokset ja valokuva luultavasti Arkkitehtitoimisto Kaija ja Heikki Sirén. *Arkkitehti*-lehti 3/1976, 37.

Kuvat 39 ja 40. Piirrokset Antero Aho. Julkaistu *Avotakka*-lehdessä 6-7/1982, 72 ja 79.

Kuva 41. Piirros Antero Aho. Julkaistu *Avotakka*-lehdessä 7/1983, 49.

Kuva 42. Rantasalmen tehtaiden painettu ilmoitus. Julkaistu *Avotakka*-lehdessä 4/1985, 67.

Kuvat 43 ja 44. Pohjapiirros Antero Aho, ei tietoa kuvaajasta. Julkaistu *Avotakka*-lehdessä 6/1986, 56.

Kuva 45. Honkarakenne Oy:n painettu ilmoitus. Julkaistu *Avotakka*-lehdessä 11/1986, 15.

Kuva 46. Honkarakenne Oy:n painettu ilmoitus. Julkaistu *Avotakka*-lehdessä 9/1988, 106-107.

Kuva 47. Piirrokset Raimo Sallinen. Julkaistu *Avotakka*-lehdessä 3/1977, 49.

Kuva 48. Honkarakenne Oy:n painettu ilmoitus. Julkaistu *Avotakka*-lehdessä 5/1984, 14-15.

Kuva 49. Kuvat Honkarakenne Oy:n, Oy Huvilavalmistus Ab:n ja Oy Hirsirakentajien painetuista ilmoituksista. Julkaistu *Avotakka*-lehdissä 3/1971, 2; 10/1971, 81; 3/1972, 25; 4/1976, 45.

Kaavio 1

Vuori 1966, 43; Kesämökit 2019, 2020. Tilastokeskuksen verkkosivut.

LIITTEET

Liite 1 Kesämökkiaiheiset artikkelit ja ilmoitukset Avotakka- ja Arkkitehti-lehdissä vuosina 1970-1989

Artikkelien luokittelukategoriat

- 1) Valmiista kesämökeistä kertovat artikkelit
- 2) Myynnissä olevien valmismökkimallien esittelyartikkelit
- 3) Laajat kesämökkiaiheiset artikkelit
- 4) Sekalaiset pienemmät kesämöккеilyä koskevat artikkelit sekä torppapörssit
- 5) Valmismökkivalmistajien ilmoitukset.

AVOTAKAT

kategoriat

lehti	sivut	artikkelin otsikko	kirjoittaja	muuta	1	2	3	4	5
1970	1-12								
2	10-15	Lomakeittiö		eri keittiömuotojen esittelyjä				1	
2	34-35	Mitä on rantakaava	Elmar Baderman	rantakaavan esittely			1		
2	55	lyhyt esittely: Iso hirsimökki		Honkarakenne Oy				1	
2	84	mainos		Kemi Oy					1
2	84-91	Uutta palvelua lukijoille tarjoaa Avotakan mökkipörssi		21 valmismökkivalmistajan pienet mainosmaiset esittelyt, vain Otavan saha mainitsee suunnittelijan arkkitehti Jukka Jokilehdon		1			
2	taka-kansi	mainos		Honkarakenne Oy					1
2	29-33	Onko loma-asuntonne lämmin?						1	
3	67	Loma-asuntoon tehdasvalmisteinen takka						1	
3	71-72	Suomi rakentaa 4		näyttelyn esittely, näyttelyssä mm. kesäkeittiö				1	
4	50	mainos		Karjalan puu ja elementti					1
5	10-15	Kesämaja	Sinikka Salokorpi	mökkiesittely, suunnittelija arkkitehtiylöppilas Mikko Pulkkinen	1				
5	77, 85, 96	Messuvakka		messuosastojen esittelyjä, mainitaan hyvin lyhyesti muutamia mökit mm. Kauser Oy/suun. Ark. Kauko Kaunisto, Myyntiyhdistys Puutalo/suun. Arkkitehtiosasto, Vesa Ekholm ja Mauri Mäki-Karttunen				1	
5	91	mainos		Kami Oy					1
5	101	Se tärkeä huone paketissa						1	
6	4-11	Patilo		mökkiesittely	1				
6	18-21	Saustutti simaisen saunan						1	
6	47	lyhyesti: Mökkikauppoja nojatuolissa		tv-mökkiesittelyt				1	
7	14-19	Kaukamoinen		mökkiesittely	1				

lehti	sivut	artikkelin otsikko	kirjoittaja	muuta	1	2	3	4	5
7	69	Lakimies auttaa: saunan etäisyys rantaviivasta						1	
7	87-90	Mökkipörssi		valmismökkivalmistajien mallien esittelyjä		1			
8	39	lyhyt esittely: Rukatunturin kupeella						1	
8	51-56	Takkaranta		mökkiesittely	1				
8	73	Vanhan kesämökin nykyaikaistaminen		Mestari auttaa palsta				1	
10	75	Miten liitoksia tehdään						1	
11	29-32	Omamaja mustikka		mökkiesittely	1				
11	56	Takkavakka: Kelo on ikuinen		Ahkiomaan Puu ky				1	
11	68	Markkinoita Eurooppaan		Rakennusten viennistä Eurooppaan			1		
12	24-25	Loma-asunnon sähkölämmitys						1	
12	26-35	Mökin joulu		mökkiesittely, Kolmikas	1				
1971 1-12									
2	74	mainos		Saaren hirsisaunat ja -huvilat					1
2	91-94	Kiinteistöporssi		torppapörssin esiaste				1	
2	takakansi	mainos		Huvila Seppälä					1
3	2	mainos		Oy Hirsirakentajat					1
3	74	mainos		Niskapietilä Oy					1
3	83	mainos		Kause Oy					1
3	87	mainos		Honkarakenne Oy					1
3	89	mainos		Alajärvi-huvilat					1
3	93	mainos		Kause Oy					1
4	24-26	WC, puu-C vai muu C?		kesämökin vessavaihtoehtoista				1	
4	58-59	Kesäasumisen ongelmat ja niiden ratkaisut		sisustuspulmia				1	
4	89	mainos		Honkatuote Oy					1
4	91	mainos		Niskapietilä Oy					1
5	4-7, 70-71	Toimii kuni torpan tulee		mökkiesittely	1				
5	61-63	Läpinäkyvä keittiö ja erillinen nukkumatalo		mökkiesittely	1				
5	106	mainos		Pyhännän rakennustote Oy Rasti loma-asunto					1
5	109	mainos		Niskapietilä Oy					1
5	112	mainos		Kemi Oy					1
5	116	mainos		Pohjanmaan huvilaveistämö					1
5	120-122	Kiinteistöporssi		torppapörssin esiaste				1	
6	26	Onko sinulla laituripulma?						1	
7	8-11	Karin kesää		mökkiesittely	1				
7	38-39	Vielä ei ole savusaunan voittanutta						1	
7	93	mainos		Niskapietilä Oy					1
8	24-29	Lomakoti Ometassa		mökkiesittely	1				

lehti	sivut	artikkelin otsikko	kirjoittaja	muuta	1	2	3	4	5
9	28-29	Kesämökin talviuni						1	
10	81	mainos		Honkarakenne Oy					1
12	6-11	Talopeli suomalaiseen tapaan		Moduli, Domino, Bungalow				1	
1972 1-12									
1	78	Irvistääkö hirrenpää	Eevaliisa Lyytikäinen	laatumerkki hirsivalmistajille			1		
2	38-43	Suomen parhaat valmis-saunat	Elmar Baderman	malliesittelyjä, arkkitehti Baderman arvioi valmismalleja		1			
3	26-29	Täällä tarkenee talvellakin	Sirkka-Liisa Eskolin	mökkiesittely, Niskapietilän höylähirsimökki, suunnittelija arkkitehti Klaus Pelkonen	1				
3	64	mainos		Alajärvi-huvilat					1
3	66-68	Hattulaan nousee uusi lomakylä						1	
3	25	mainos		Honkarakenne yhtiöt					1
4	4-15	110 torppaa		torppapörssi				1	
4	56-61	Tekisitkö muovivoileivistä		järjestelmän esittely				1	
4	95	mainos		Polar sales Oy					1
4	101-104	Avotakan sisustuspalvelu Kaunis Koti: Kesämökin sisustus, Pikkumökkiin tarvitaan käytännöllisiä ratkaisuja, Reipasta väriä kesäkotiin						1	
5	63	Takkavakka: Visukista kesätalo, puusee ja pesupaikka						1	
5	125-126	Kaunis Koti: Kesäpaikka neljälle						1	
5	84-88, 105	Torpanmäki Itä-Uudellamaalla		mökkiesittely	1				
6	16-20	Täällä on kuin äidin selän takana sanoo Mikko Niskanen, käpykolo		mökkiesittely	1				
6	106-112	Villa Mirjalan hyvät ideat		mökkiesittely, lautaverhoilu, suunnittelija sisustusarkkitehti Risto Halme	1				
6	115	Kaunis Koti: Mökki avomerен äärellä						1	
7	8-11	Anssi, perhe ja loma		mökkiesittely	1				
7	16-19	Visukki on nykyajan aitta		tuote-esittely				1	
7	24	Kirjaesittelyssä Kesämökin vesi ja lämpö		Takkavakka esittely				1	
8	18-21	Huvila merenrannalla		mökkiesittely	1				
8	64-69	Savupirtin ja myllytuvan uusi kesä		mökkiesittely	1				
9	24	mainos		Polar sales Oy, Honkarakenne					1
1973 1-12									
3	26-33	30 saunatupaa	Sirkku Uusitalo	malliesittelyjä, 30 mallia		1			
3	86	mainos		Niskapietilä Oy					1
3	takasivu 122	mainos		Honkarakenne Oy					1

lehti	sivut	artikkelin otsikko	kirjoittaja	muuta	1	2	3	4	5
4	4-16	70 torppaa odottaa isäntäänsä		torppapörssi				1	
4	107-108	Kaunis koti: Raikkaita yhtenäisiä värejä kesämökkiin						1	
4	117	mainos		Niskapietilä Oy					1
4	127	mainos		Kemi Oy					1
5	58-63	Maalari maalaa taloa						1	
5	76	Avotakan messuvakka: Näyttää hirreltä		Niskapietilän eristehirren lyhyt esittely				1	
5	96-117	Lomaile mökki-Suomessa		lomakylä esittely				1	
5	120-123	Pieni punainen tupa		mökkiesittely	1				
6	24-27	Harrastusten summa		mökkiesittely	1				
6	86	mainos		Niskapietilä Oy					1
6	90-92	Koko perheen mökki		mökin sisustusesittely				1	
7	8-11	Rousekit Huvikummissaan		mökkiesittely	1				
7	73-74	Kaunis koti: Oma saunatupa						1	
8	69	Mestari auttaa: Patinahirret						1	
8	78	mainos		Niskapietilä Oy					1
1974 1-12									
2	94-95	mainos		Honkarakenne Oy					1
3	6-9	Mitä maa maksaa		tonttien hinnoista			1		
3	52-53	mainos		Honkarakenne Oy					1
3	106-107	Kaunis koti: Tilaa pikkuiseen mökkiin						1	
4	4-15	Torppaekstra: Etsitkö kesäpaikkaa		torppapörssi				1	
4	22-25	Kiinteistönostajalla on oltava silmä kovana, korva tarkkana, pää kylmänä		kesämökin tai talon paikan ostamisen kiemurat			1		
4	32	mainos		Niskapietilä Oy					1
4	34-41	Rakenna Avotakka-mökki	Tutta Runeberg	Avotakan oman mökkimallin esittely, suunnittelija arkkitehti Jarmo Maunula	1				
4	88-93	Kolmen savun kylä		mökkiesittely	1				
4	109	mainos		Lapin kelo, Toivo Pullinen ky					1
4	118-119	mainos		Honkarakenne Oy					1
5	16-21	Kesäasumista		mökille sopivien huonekalujen esittely				1	
5	48-52	Lasiovimökki		mökkiesittely	1				
5	120	Naulan kantaan: Mökin perustuksen salaojitus ja Hirsirakennuksen eristeet						1	
5	126	mainos		Niskapietilä Oy					1
5	136	Naulan kantaan: Mustuneet hirsiseinät						1	
6	14-15	Lomaosake - kesämökin vaihtoehto						1	
6	34-39	Tässä mökissä asutaan sisällä ja ulkona		mökkiesittely	1				

lehti	sivut	artikkelin otsikko	kirjoittaja	muuta	1	2	3	4	5
6	86-88	Näin virtaavat kesämökin vedet						1	
6	94	mainos		Niskapietilä Oy					1
6	123	Kaunis koti: Leikkiätilaa mökin olohuoneeseen						1	
7	10-13	Kesä omassa ometassa		mökkiesittely	1				
7	64	Meidän piha: mökin piha ympäröivän luonnon mukaiseksi						1	
7	69	Naulan kantaan: hirsimökki hongikossa		maalaukskysymys				1	
8	16-19	Niilo Hämäläisen ja perheen kesäonni: punainen tupa ja perunamaa		mökkiesittely	1				
8	66-67	Itse tehty		mökkiesittely	1				
10	54-57	Mikä nyt eteen mökkikansa		verotuksesta			1		
1975 1-12									
4	4-15	Osta tai vuokraa: 100 loma torppaa - torppaekstra		torppapörssi				1	
4	65	Seinälle kasvoi omenapuu		mökin maalaus				1	
4	126-129	Mökki joka lomaan	Sirkka-Liisa Eskolin	mökkiesittely	1				
4	147	Kaunis koti: Hirsimökki sisustettiin sinisellä						1	
4	151	Naulan kantaan: väriä pyöröhirteen						1	
5	22-31	Ensimmäiseksi kesämökiksi	Liisa Hellemaa-Hautamäki	...sopii valmismökki, 40 mallin esittely		1			
6	116	Kaunis koti: Kätevä mökkikeittiö						1	
6	18-21	Kalle Anttilan suvulla on kesäkeidas Päijänteellä		mökkiesittely	1				
6	90-93	Mökin mallina saaristolaisaitta	Ritva Sollamo	mökkiesittely, Myyntiyhdistys Puutalon Saaristolaisaitta-malli, suunnittelija Pi Sarpaneva	1	1			
7	24-27	Kesää kivenkolossa		mökkiesittely	1				
7	86-87	Kaunis koti: Kesämökki kuntoon						1	
7	78-79	Mökkiläisen kesäkyliöt						1	
10	117	mainos		Honkarakenne Oy					1
10	148-150	Kaunis koti: Toimiva ja kodikas		mökkinsisustus				1	
11	15	Katupeili: Ei mikään mökkikylä						1	
11	143	mainos		Honkarakenne Oy					1
1976 1-12									
3	16-24	Avotakka esittelee 35 pientä kesäsaunaa	Liisa Hellemaa-Hautamäki, Tuula Ranta			1			
3	36-41	Punainen tupa	Ritva Sollamo	Mökkiesittely, Myyntiyhdistys Puutalon Maalaistalo-malli, suunnittelija sisustusarkkitehti Pi Sarpaneva	1	1			

lehti	sivut	artikkelin otsikko	kirjoittaja	muuta	1	2	3	4	5
3	113	mainos		Honkarakenne Oy					1
3	133	Naulan kantaan: Värit vanhoista hirsistä rakennettuun mökkiin						1	
3	135	Naulan kantaan: Hirsihuvilan ulkovärit						1	
4	12-22	Osta tai vuokraa: monen monta lomatorppaa		torppapörssi				1	
4	oma liite	mainos		Myyntiyhdistys Puutalo, mm. Saaristolaisaitta ja Maalaistalo					1
4	142	Naulan kantaan: Saunamökki ja aitta		värit				1	
4	45	mainos		Oy Huvilavalmistus Ab					1
4	73	mainos		Honkarakenne Oy					1
5	36-41	Talo tuulessa	Tutta Runeberg	mökkiesittely, suunnittelijat arkkitehdit Marke ja Pertti Luostarinen	1				
5	10-13	Mökin kesään		mökille sopivien huonekalujen esittely				1	
5	100-105	Tuvan maaliksi punamulta						1	
6	8-11	Koivistolaisten kotikontu		mökkiesittely	1				
6	38-41	Missä mökki seisoo	Ritva Sollamo	artikkeli nykyisten kesämökkien sopimisesta saaristoon			1		
6	72	Meidän messut: Mökkiläisen valtaistuini		Rakennus ja LVI-messuilla esitelty uusi wc-järjestelmä				1	
6	103	mainos		Vainionpään saha (Alppitalot)					1
7	4-7	Uusi viihtyisä lomamaja: Hyvin käytetyt neliöt	Eevaliisa Lyytikäinen	mökkiesittely, Hackmannin elementtirakenteinen malli, suunnittelija arkkitehti Kari Karjalainen	1				
7	26-29	Pirkon ja Åken oma myrsky luoto		mökkiesittely	1				
9	26-29	Enemmän kuin kesämökki		mökkiesittely	1				
9	112	Naulan kantaan: Maalia kesämökkiin						1	
10	117	mainos		Alajärven Hirsitalot Oy					1
10	takasivu 148	mainos		V-Chalet Oy / Vainionpään Saha					1
11	24	mainos		Kelohuvila Oy					1
1977 1-12									
2	120	Avotakan hyvät neuvot: Kesämökin ulkomaalaus						1	
2	takasivu 116	mainos		V-Chalet Oy / Vainionpään Saha					1
3	37-49	Kalliolle kukkulalle rakennan minä majani	Tuula Ranta	39 valmismökkimallin esittely, asiantuntijana sisustusarkkitehti Maisi Perho		1			
4	38-48	Avotakan torppaekstra: Vuokraa tai osta oma lomatorppa		torppapörssi				1	
4	88	mainos		Oy Huvilavalmistus Ab					1

lehti	sivut	artikkelin otsikko	kirjoittaja	muuta	1	2	3	4	5
4	171	Avotakan hyvät neuvot: Hirsimökin väri						1	
4	135	mainos		Alajärven Hirsitalot Oy					1
5	28-30	Hirren seuraksi		hirsimökin esimerkkisistustus				1	
5	66-69	Oli vanha, hämyisä aitta		mökkiesittely	1				
5	25	mainos		Kemi Oy					1
5	151	mainos		Huvila-Seppälä					1
7	14-16	Mummolassa Armi elää auringon mukaan		mökkiesittely	1				
7	18-19	Mökin hämärään iltaan		tuotesittely				1	
7	74-75	Kaunis koti: Kesämökki kuntoon						1	
8	16-21	Ragni paratiisissa	Tuula Ranta	mökkiesittely, Rantasalmen Kesämaja Karjalainen	1				
8	42-46	Auttakaa, meillä on niin ahdasta		siirtolapuutarhamökin sisustus perheelle				1	
8	88	Avotakan hyvät neuvot: Lisätilaa		saunamökin laajennus				1	
8	117	mainos		Huvila-Seppälä					1
10	115	Avotakan hyvät neuvot: Kuinka hirret liitetään		lisähuone mökkiin				1	
10	117	Voiko mökkitontin ostaja hakea itse lainhuudatuksen						1	
1978 1-12									
2	10-15	Torpasta tuli talvimaja		mökkiesittely	1				
3	20-23	Alppitalo sopii alppimaisemaan, entä koti-Suomeen?	Ritva Sollamo	artikkeli alppitalojen tyylisten mökkien sopimisesta Suomeen, sekä 3 mallin esittely		1	1		
3	28-29	Kansainvälisesti palkittu kalamaja: Hiekalla meren ja metsän välissä		mökkiesittely, suunnittelija arkkitehti Osmo Mikkonen	1				
3	76	mainos		V-Chalet Oy					1
4	4-9	Jylhän kaunis kelomaja		mökkiesittely	1				
4	84-95	Avotakan torppa ekstra: Vielä ehtii omaan torppaan		torppapörssi				1	
4	52	mainos		Myyntiyhdistys Puutalo					1
5	130-137	Paratiisisaari		mökkiesittely	1				
5	154-155	Kaunis koti: Yhteinen Lapin mökki		mökin sisustus				1	
5	157	mainos		Oy Huvilavalmistus Ab					1
5	167	Avotakan hyvät neuvot: Hirsiaittaa tarvitaan maaliakin						1	
5	177	mainos		Kontiotuvat, Pudasjärven Sahatuote ky					1
6	18-22	Sininen talo		mökkiesittely	1				
6	38	Meidän messut: Mökkikeittiö						1	
6	76-78	Tieto-extra mökkiläiselle: Tervetuloa pikkukamari		huussiohjeet				1	
7	4-7	Kansakunnan kesämökit		14 lyhyttä mökkiesittelyä	1				
7	52-56	Porrastettua loma-asumista		mökkiesittely	1				

lehti	sivut	artikkelin otsikko	kirjoittaja	muuta	1	2	3	4	5
7	82-83	Kaunis koti: Saunakamarista, vajasta ja eteisestä tuli kesäkoti		sisustus				1	
7	84-85	Kaunis koti: Portaat mökin parvelle						1	
8	3-6	Täällä Holkerit suunnittelevat täydellistä rikosta, täydellistä avioliittoa		mökkiesittely	1				
8	80-81	Ihminen kesässä: Matin mökit		mökkiesittely	1				
8	90-91	Kaunis koti: Pikku mökkiin vihreää ja oranssia		sisustus				1	
9	82	mainos		Honkarakenne					1
10	156	Avotakan hyvät neuvot: Mökin maalaus						1	
1979 1-12									
2	79	mainos		Honkarakenne					1
3	20-33	Avotakan torppapörssi: Näistä löydät unelmiesi lomatorpan		torppapörssi				1	
4	103	mainos		Alajärven Hirsitalot Oy					1
5	4-11	Kesämökin keittiö		sisustusvinkkejä				1	
5	68-69	Kesämökin keittiön kalusteet		osta ja kokoa itse				1	
5	96-99	Pieni on kaunista	Tutta Runeberg	mökkiesittely, lautarakenteinen, suunnittelijat sisustusarkkitehdit Sami ja Jussi Peippo	1				
5	122-127	Ensin oli kesämökki		kesämökin laajennus kodiksi				1	
6	15	mainos		Kemi Oy					1
6	52-54	Vanhan väentuvan uusi elämä		mökkiesittely	1				
6	118-119	Kaunis koti: Minimökki vanhasta savusaunasta						1	
6	122-123	Kaunis Koti: Kesäpaikka kahdeksalle		ehdotus maalaistalon muutokseksi kesäpaikaksi				1	
7	10-17	Kansakunnan kesäsaunat		13 lähinnä julkkisten saunojen lyhyt esittely	1				
7	20	...tapetilla...: Mukava punainen tupa		lyhyt esittely uudesta mökkimallista				1	
7	22-25	Näin tehtiin mökistä talo						1	
7	48-50	Talo ja sen tekijä: Rantasalmen hirttä	Markku Oksanen	Rantasalmen tehtaiden ja Rantapirtti-sarjan esittely, suunnittelija Heikki Sirén		1			
7	72	Avotakan hyvät neuvot: Hirsimökki elää						1	
8	40-41	Avotakan iskuryhmä: Mökki metsän rinnassa		mökin väritys				1	
9	19	mainos		Honkarakenne					1
11	137	Kaunis koti: Mikä sopii kelomökkiin		sisustus				1	
12	114	mainos		V-Chalet Oy					1
1980 1-12									
2	24-27	Täällä puhuu hiljaisuus		mökkiesittely	1				
4	36-56	Avotakan torppapörssi: Löydä oma lomamaja		torppapörssi				1	

lehti	sivut	artikkelin otsikko	kirjoittaja	muuta	1	2	3	4	5
4	152	mainos		Alajärven Hirsitalot Oy					1
5	33	...tapetilla...: Päiväkirja kesämökille		esittely	1				
5	74-75	mainos		Puutalo Oy					1
5	76-79	Toiveiden torppa	Riitta Miestamo	mökkiesittely, suunnittelija arkkitehti Tauno Niemioja	1				
5	159	mainos		Kause Oy					1
6-7	58-61	Modulia viedään	Ritva Sollamo	Moduli-talon esittely, suunnittelijat arkkitehdit Kristian Gullichsen ja Juhani Pallasmaa		1			
6-7	106-109	Talo tammien keskellä	Ritva Sollamo	mökkiesittely, Bungalow Kuten haluatte -järjestelmä, arkkitehti Jukka Tulkki	1				
6-7	144	Kaunis koti: Mökki koko kesäksi		sisustus				1	
6-7	138-139	mainos		Puutalo Oy					1
1981 1-12									
4	165	Kaunis koti: Mökki meren rannalla		sisustus				1	
4	46-72	Avotakan torppapörssi: Vietä kesä torpassa		torppapörssi				1	
5	134-139	Irjan mallin mukaan		mökkiesittely	1				
5	147	Kaunis koti: Mukavasti mökillä		sisustus				1	
5	157	Kaunis koti: Mökilläkin tarvitaan keittiö		keittiön sisustus				1	
6-7	20-23	Viiden hengen kesäkoti: 40 viihtyisää neliötä		mökkiesittely	1				
6-7	68-72	Melkein kuninkaallinen merimaja		mökkiesittely	1				
6-7	80-85	Yksiön kokoinen lomapesä	Liisa Hellemaa-Hautamäki	mökkiesittely, Kivitasku-mallin esittely, suunnittelija sisustusarkkitehti Pi Sarpaneva	1	1			
8	32-35	Kyllikki & Johannes Virolaisen piilopirtti Päijänteellä		mökkiesittely	1				
8	8	Kaunis koti: Harmaata tai punamultaa						1	
1982 1-12									
3	66-87	Avotakan suuri Torppapörssi: Kesäksi maalle		torppapörssi				1	
4	82-83	Luonto saa määrätä mökillä		mitä mökin ympäristöön				1	
4	98-100	Avaimet käteen mökki: Valmis asuttavaksi vai kasa puutavaraa	Liisa Teirisalo	Alajärven Hirsitalojen Aho 1,9 mallin esittely		1			
4	101-104	Ostaisinko talopakettin vai valmiin talonP	Liisa Teirisalo	Talopakettin ostamisesta kesämökiksi ja joidenkin valmistajien esittelyjä (ei esitellä malleja)			1		
5	11-13	Kaunis koti: Heleitä värejä pieneen mökkiin		sisustus				1	
5	74-77	Saaristomökissä irti arjesta	Tutta Runeberg	mökkiesittely, suunnittelija arkkitehti Olli Kestilä	1				

lehti	sivut	artikkelin otsikko	kirjoittaja	muuta	1	2	3	4	5
5	150-151	Oma mökki vuokratontille					1		
6-7	6-7	Kaunis koti: Saarimökki vanhoista hirsistä		sisustus				1	
6-7	33	mainos		Honkarakenne					1
6-7	36-41	Kesäelämää romanttisessa jugend-huvilassa		mökkiesittely Lars Sonckin 1904 suunnitteleman huvilan nykykäytöstä	1				
6-7	46-48, 142	Kesäelämää saunojen pyhiinvaelluspaikassa						1	
6-7	70-79	Avotakka esittelee 10 uutuutta - valitse vuoden lomamökki	Tutta Runeberg	10 uuden valmismökkimallin esittely		1			
8	50-53	Saunamökki & ystävien talo		mökkiesittely	1				
9	8	Kaunis koti: Pyöröhirsimökki neljälle		sisustus				1	
9	30-32	Avotakan vuoden lomamökki-kilpailu - Voittaja on kotoisa Korvenkehto	Tuula Lundgren	Honkarakenteen Korvenkehtomallin esittely, suunnittelija Kari Rainio	1	1			
12	94	Hyvät neuvot: Kesämökin makuuhuoneen seinät		maalauk				1	
1983 1-12									
3	100-119	Ikioma kesäpaikka, Avotakan suuri torppapörssi		torppapörssi				1	
3	18-19	mainos		Kontiotuote Oy					1
4	116-128	Kelpaa sauna		30 valmissaunaa		1			
4	150-151	Mitä kesämökin pito maksaa					1		
4	157-160	Mökkisaunan makeat löylyt						1	
4	130-133	Talvilämmitteisen kesämökin tulisija						1	
6	4	Ideoita kesäkodin keittiöön, pesuhuoneeseen ja makuutilaan						1	
7	44-49	Suomen ensimmäiset loma-asunot	Raija Parikka	Loma-asunotmessujen ja sinne rakennettujen valmismökkimallien esittely, asiantuntijana arkkitehti Aarno Ruusuvaara		1	1		
7	50-53	Meidän mökkimme Kerimaalla		mökkiesittely, arkkitehtitoimisto Pystynen-Halkola	1				
8	42-44	Erakkosaaren ainoa tuikka		mökkiesittely	1				
8	79	Hyvät neuvot: Hirsimökin ikävä haju		hyvät neuvot				1	
9	23	lyhyesti: Honkarakenne Presidentin alakertaan						1	
1984 1-12									
3	83-98	Avotakan suuri torppapörssi: Tarjolla yli 150 kesäkotia		torppapörssi				1	
4	7	Kaunis koti: Terapiatorppa		vanhan mökin sisustus				1	
4	78-81	Saunasta tuli tunnelmallinen punainen tupa		mökkiesittely	1				
5	134- 145	Kesämökeissä on nyt uutta ajattelua	Tuula Lundgren	valmismökkimallien esittelyjä		1			

lehti	sivut	artikkelin otsikko	kirjoittaja	muuta	1	2	3	4	5
5	149	Kesämökkiläisen toive on kunnan kaivo						1	
5	14-15	mainos		Honkarakenne					1
6	38-41	Vilja-aitasta tuli viihtyisä kesäkoti		mökkiesittely	1				
6	94-96	Nykyajan puusee on puhdas ja hajuton						1	
6	104	Hyvät neuvot: Kuinka kellari tehdään?						1	
7	6	Kaunis koti: Viisi henkeä hirsimökissä		sisustus				1	
7	24-27	Saunamökki on nyt viihtyisä vieraskamari		sisustus				1	
7	32-37	Vanha luotsisaari on koko suvun kesäpaikka		mökkiesittely	1				
7	53	Nimikiilpailun voittaja löytyi Kouvolasta		Maisemahuvilat saivat nimekseen Neuvos (esitelty nrossa 5/84)				1	
7	54-56	Vihdoinkin uudenlaisia kesämökin kalusteita		Lomakoti 84 -näyttelyn satoa				1	
7	85	Vieras huoneessa: Uusi laki tulossa, mutta kenenkään mökkiä ei pureta		ympäristöministeri Matti Ahteen haastattelu uudesta rakennuslaista			1		
8	32-37	Yhteinen idylli - Vapaa-ajan koti pikkukaupungissa		vapaa-ajankodin esittely	1				
9	4	Kaunis koti: Mökkelämää pitkälle syksyyn		sisustus				1	
9	20-24	Säilyykö Ruissalo turkulaisten kesäparatiisina					1		
10	20	mainos		Honkarakenne					1
1985 1-12									
3	86-110	Avotakan torppapörssi: Tarjolla 180 kesämökkiä		torppapörssi				1	
4	138	mainos		Alajärven Hirsitalot Oy					1
4	67	mainos		Rantasalmi					1
5	28-33	Talo josta puhutaan - Tuleeko tämän huvilan paikalle puhdistuslaitos?		Vanhaa kesähuvilaa uhkaa purku				1	
5	86-96	Uuden aallon löylyjä, eräsaunan rauhaa		12 saunan esittely		1			
6	38-43	Arkkitehdin kesäpesä		mökkiesittely	1				
7	74-76	Roosin perheen romanttinen mansikkapaikka		mökkiesittely	1				
8	24-29	Huvila meren sylissä		mökkiesittely	1				
9	50-55	Valkoinen huvila meren rannalla		mökkiesittely	1				
12	32-37	Ryövärinniemen ratsutila		mökkiesittely	1				
1986 1-12									
3	30	Uudet tuotteet: Selkeä Kesäranta						1	
3	25	mainos		Honkarakenne					1

lehti	sivut	artikkelin otsikko	kirjoittaja	muuta	1	2	3	4	5
5	6-7	Kaunis koti: Vilja-aitasta kodikas mökki - Taukotupa Tapiola sekä Saaristomajan sänkypulan ratkaisu: Punkka & parvi		sisustuspulmia				1	
6	16-23	Kesäparatiisi keskellä peltoa		mökkiesittely, arkkitehti Matti Vuorion oma mökki	1				
6	56-61	Hirsihuivilassa alkaa nyt uusi aika	Tuula Lundgren	mökkiesittely, Kesätunturin Lapponia 100 -malli	1	1			
6	62-65	Loma-asumisen uudet kuviot	Tuula Lundgren	esittelyjä, uusia valmistajia ja malleja		1			
7	24-29	Mustan hirren ja lasin harmonia turvekaton alla		saunaesittely	1				
7	32-37	Valoa ja vapaata tilaa saaristosaunassa		saunaesittely	1				
7	40-41	Vanhan saunakamarin kohennus		sisustus				1	
8	50-55	Saaren kainalossa		mökkiesittely	1				
11	14-15	mainos		Honkarakenne					1
12	7	Joulupukki lomailee Los Angelesissa						1	
1987 1-12									
4	6	Kaunis koti: Mitä hirsimökin sisälle		sisustuspulmia					1
5	84	mainos		Alajärven Hirsitalot					1
5	34-39	Punaisen torpan uusi elämä		vanhan torpan muodonmuutos kesäkodiksi				1	
6	16-23	Maire Gullichsenin mansikkapaikka		huvilaesittely	1				
6	32-37	Pienten mustien mökkien kesä	Marja-Leena Markkula	mökkiesittely, arkkitehti Tapio Peräisen mökit	1				
7	16-21	Rento lomakoti sydän-Savossa		mökkiesittely, suunnittelija arkkitehti Matti Vuosio,	1				
10		mainos		Honkarakenne					1
1988 1-12									
4	84-85	Kaunis piha: Kalliotontin kasvit ja muurit		mitä tehdä kesämökkipihalle				1	
5	16-21	ja alussa oli telttä		mökkiesittely, sisustusarkkitehti Maija Ruoslahti mökki	1				
5	9	mainos		Kesätunturi					1
6	32-39	Pinea on tulevaisuuden hirsitalo	Tuula Lundgren	Pinea-mökkimallin esittely ja sisustus, suunnittelu Kesätunturi Oy:n työryhmä ja Miraplan suunnittelutoimisto	1	1			
7	16-21	Kiireisen lepo		vanha saaristolaismökki, esittely	1				
7	62-63	Keittiö keskellä kesää		pihakeittiö mökille				1	
8	32-37	Piilopaikka Suomen sydämessä	Juliana Balint	mökkiesittely, arkkitehti Kai Lohmanin mökki	1				
8	98	mainos		Kesätunturi					1

lehti	sivut	artikkelin otsikko	kirjoittaja	muuta	1	2	3	4	5
9	8	mainos		Kesätunturi					1
9	106-107	mainos		Honkarakenne					1
10	10	mainos		Kesätunturi					1
1989 1-12									
1	48-	Katinkultakuumeetta Kainuussa		Avotakka sisusti lomakylän, arkk. Juha Paldaniuksen suunnittelemat paritalot ja rivitalot				1	
6	16-23	Luonnonvoimien äärellä		Kirsti Paakkasen kesäkotiesittely	1				
7	14-21	Meren tuulilta suojissa		mökkiesittely, Bungalow	1				
7	62-68	Maalaisromantiikkaa		mökkisisustus				1	

yhteensä 91 23 14 138 83

ARKKITEHTI-LEHDET

kategoriat

lehti	sivut	artikkelin otsikko	kirjoittaja	muuta	1	2	3	4	5
1970 1-8									
8	48	Projektikatsaus: Viikonloppumaja Pirunpelto		arkkitehti Ilkka Pajamies	1				
1971 1-8									
1	62	Projektikatsaus: Kesähuvila ja sauna		arkkitehti Klas Alander	1				
2	57	Projektikatsaus: Viikonloppumaja Vaania		arkkitehdit Pirkko ja Pekka Piirta	1				
4	52	Projektikatsaus: Lomamaja Ilonen		arkkitehdit Pirkko ja Arvi Ilonen	1				
4	54	Projektikatsaus: Kesäpesä Kolmikas		arkkitehti Olli Vilkkula, elementeistä, tarkoitettu teollisesti valmistettaksi	1				
5	62	Projektikatsaus: Saunamaja		arkkitehti Klas Alander	1				
6	46-49	Lomasaari		arkkitehdit Kaija ja Heikki Sirén, Rantasalmen esivalmistetut hirsirakenteet	1				
6	53	Projektikatsaus: Kesämökki Parikka		arkkitehtuuritoimisto Kalle-Heikki Narinen ky	1				
7	56-57	Projektikatsaus: Kesähuvila, Kesämökki Hiittinen		arkkitehdit Osmo Mikkonen, ADI-suunnittelutoimisto, Hiittiseen sovellettu Bungalowin Kuten haluatte -järjestelmää	1				
1972 1-8									
1973 1-8									
3	42-43	Ympäristökuvia		Kuvia messuilta: tynnyrisauna ja pieni kelomökki				1	
1974 1-8									
1975 1-8									
3	21	vapaa-ajanasuntoaiheinen pilapiirros						1	

lehti	sivut	artikkelin otsikko	kirjoittaja	muuta	1	2	3	4	5
1976 1-8									
3	24-37	8 mökin esittelyt		arkkitehdit Jonathan Fleming, Jouko Koskinen ja Matti Haaramo, Ola Laiho, Esko Miettinen, Keijo Petäjä, Esa Piironen, Pirkko ja Pekka Piirta, Kaija ja Heikki Sirén	1				
3	38-41	Saariston mökkirutto	Maj Kuhlefelt ja Kaius Hedenström	vrt. Avotakan artikkeli 6/76			1		
1977 1-8									
1	21	Takaisin kivikauteen	MK	myös kansainvälisissä lehdissä huomattu Suomen vievän uusvanhoja hirsitaloja maailmalle				1	
1978 1-8									
1979 1-8									
1	7	mainos		Alajärven Hirsitalot -mainos					1
1980 1-8									
1	21	Moduli Pompidou-keskuksessa						1	
1981 1-8									
4	55	Funktionalismia tulevaisuudessa	Reima Pietilä	esitellään mm. Hvitträskin sauna/Särestöniemen ateljee				1	
1982 1-8									
1983 1-8									
1	20	Arkitehtikillan majahanke			1				
1984 1-8									
1985 1-8									
1986 1-8									
2-3	32-37	Om byggnadstraditionens betydelse	Georg Grotenfelt	Artikkelissa esitellään muun tekstin ohessa 4 Grotenfeltin saunaa vuosilta 1982-1984	1				
5	46-49	Asutusliiton lomamaja Ararat	Georg Grotenfelt		1				
7	45-47	Maja Kujari		Kai Lohman	1				
7	48-49	Huvila Utturanta		Markku Komonen	1				
7	52-53	Huvila Trollebo		arkkitehtitoimisto Aarno Ruusuvaori ky	1				
1987 1-8									
7	54-55	Sauna Keto		Markus ja Leena Aaltonen	1				
1988 1-8									
6		Savolainen mökki - yleinen suunnittelukilpailu		liite				1	
1989 1-8									
Yhteensä					17	0	1	6	1

Liite 2

Mökkirakentamisessa käytetyt hirsituotteet ja hirsirakentamisen termistöä

Hirsi on veistämällä, höyläämällä, sahaamalla tai sorvaamalla valmistettu paksu kokopuinen rakennustarvike. Suomessa hirren materiaalina on käytetty pääasiassa mäntyä, mutta jonkin verran myös kuusta. Hirsimökeissä käytettäviä hirsityyppejä on monia. Ne jaotellaan koostumuksen ja muodon perusteella, ja ne voivat olla joko massiivipuisia- tai lamellisia. Alkuperäisin hirsimuoto on pyöröhirsi, yleensä puhtaaksi kuorittu tilke- eli eristevaralla varustettu hirsi. Massiivipuinen pyöröhirsi on poikkileikkaukseltaan ympyrä tai sitä lähellä oleva muoto. Se voidaan valmistaa koneellisesti sorvaamalla tai käsin veistämällä.

Massiivihöylähirren pinta on suorakaiteen muotoinen ja sen pinta voidaan piiluta joko koneellisesti tai käsin veistämällä. Höylähirren paksuudet vaihtelevat 2,5-4 tuuman eli noin 6,4-10,2 senttimetrin välillä ja ohuimman höylähirren kohdalla voitaisiin puhua jo tukevasta lankusta. Höylähirret voivat olla joko massiivirakenteisia tai useammasta kappaleesta pysty- tai vaakasaumoin liimaamalla valmistettuja lamellihirsiiä. Lamellirakenne mahdollistaa poikkileikkaukseltaan suurien hirsien valmistuksen, koska silloin poikkileikkauksen kokoa ei määrittele tukin koko. Lamellihirret voivat olla muodoltaan joko lamellihöylä- tai lamellipyöröhirsiä. Painumattomaksi lamellihirren saa, kun keskimmäinen lamelli on eri syysuuntaan kuin reunimmaisiet lamellit.

Kesämökeissä käytetään myös harmaata kelohirttä, joka on tehty pystyyn kuolleista, arktisilla alueilla hitaasti kasvaneista puista. Kelohirren hyvä puoli on kaunis harmaa pinta, jota ei tarvitse käsitellä. Se on muodostunut auringossa ja sateessa kaarnan lähdettyä irti. Aikaisemmin kelohonka oli halvinta rakennusainetta, josta voitiin suoraan rakentaa nopeasti käyttöön tarvittavia rakennuksia esimerkiksi metsätyökämppejä, jotka voitiin käytön jälkeen jättää lahoamaan. Vasta 1970-luvulta alkaen kelohonka yleistyi kesämökkien rakennusaineena Lappiin rakennettujen suurten edustushuviloiden myötä. Nykyään kelohirsi on melko kallista, sillä ympäristömääräysten vuoksi kaikkia kelottuneita puita ei saa kaataa yhdeltä alueelta.

Muitakin hirreksi kutsuttuja materiaaleja on käytetty valmismökkien rakentamisessa kuten lämpö- tai ekohirttä. Nämä on valmistettu hirrenpinnan muotoisista pintakerroksista, jotka on

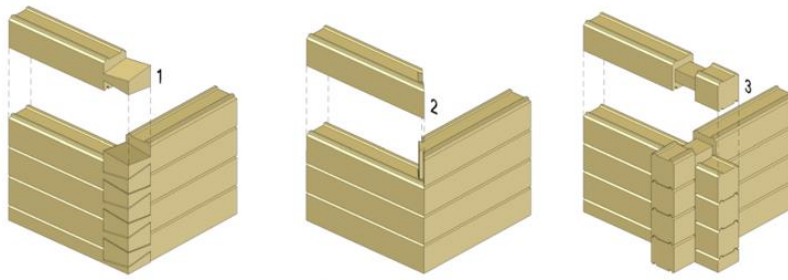
sidottu toisiinsa välikappaleen avulla. Välikappaleiden väliin muodostuneeseen seinää laitetaan lämpöeristevillaa. Ulkonäkö on siis lainattu hirreltä, mutta materiaali ja rakennustapa ovat erilaiset kuin muissa hirsirakennuksissa.

Hirsirunko on kantavaseinäinen rakennusjärjestelmä, jossa kantavat seinät jatkuvat tavallisesti yhtenäisenä rakennuksen yläpohjaan saakka. Perinteisesti hirsiseinän enimmäispituus on ollut saatavilla olevasta puustosta johtuen noin seitsemän metriä. Käytettäessä hirttä se muodostaa sisäpinnan, kantavan rungon, lämmöneristyksen ja ulkoverhouksen. Pystykuormien ja jäykistyksen takia kantavien seinien tulee sijaita samoilla kohdilla eri kerroksissa, mikä joudutaan ottamaan huomioon tilasuunnittelussa. Kantavien seinien aukkojen koossa ja sijainnissa voi myös olla rajoituksia. Palomääräyksistä johtuen hirsirunko soveltuu parhaiten enintään kaksikerroksiseen rakennukseen. Suomessa hirsistä rakennetaan yleensä lamasalvostekniikalla eli hirret sijoitetaan vaakasuuntaan, ja ne liitetään toisiinsa salvoksilla eli nurkkaliitoksilla. Toinen tapa rakentaa hirrestä on käyttää pystyhirttä. Lamasalvoksen ongelmana on ollut rakentamisen kaksivaiheisuus; hirret laskeutuivat vielä muutaman vuoden rakentamisen jälkeen. Hirsiseinät jäykistetään vaarnoilla eli puu- tai metallitapeilla tai ruuveilla, jotka estävät hirsii vääntymästä paikoiltaan etenkin pitkillä seinillä ja aukkojen pielissä.

Erilaisia salvos- eli nurkkaliitostyypppejä on useita ja ne voivat olla pitkiä tai lyhyitä.

Vanhemmissa hirsitaloissa on ollut kymmenittäin erilaisia nurkkia vaihdellen sen mukaan missä päin Suomea rakennukset ovat olleet, ja miltä ajalta rakennus on. Risto Vuolle-Apiala esittelee *Hirsitalo*-kirjassaan 17 erilaista nurkkaa, joilla on vielä ollut eri nimityksiä alueittain.

Hirsiteollisuus on lisäksi kehittänyt uusia nurkkamalleja ja osalla yrityksistä on omat nimikkonurkkansa. Nykyään hirsiteollisuudessa käytettyjen salvosten tekniset erot ovat vähäisiä, mutta ulkonäölliset erot suuria. Teollisesti valmistettujen hirsien salvostyypppejä ovat esimerkiksi lohenpyrstönurkka, jiirinurkka ja pitkänurkka. Pitkänurkka tarkoittaa seinä- tai nurkkaliitosta, jossa hirren päät jatkuvat nurkan yli. Lyhytnurkassa risteävien hirsien päät eivät jatku nurkkaliitoksen yli. Lyhytnurkka voi olla perinteinen lohenpyrstöliitos tai jiirinurkka, jota kutsutaan nykyään myös citynurkaksi. Lyhytnurkka voidaan halutessa suojata nurkkalaudoin.

Tyypillisiä teollisesti valmistettuja hirsien salvostyyppejä:

1. lohenpyrstönurkka/lyhytnurkka, 2. jiirinurkka/lyhytnurkka, 3. pitkänurkka.

Kuva: Puuinfo.fi

Lähteet:

Hautajärvi, Harri, 2014. *Autiotuvista lomakaupunkeihin. Lapin matkailun arkkitehtuurihistoria.*

Väitöskirja. Helsinki: Aalto-yliopiston julkaisusarja

[<https://aaltodoc.aalto.fi/bitstream/handle/123456789/19766/isbn9789526037158.pdf?sequence=1&isAllowed=y>] (17.10.2020).

Hirsirakentamisen perusteet. Itseopiskelumateriaali. Vuokatti: Hirsitaloteollisuus Oy

[https://www.hirsikoti.fi/assets/images/Koulutusmateriaali/Hirsirakentamisen_perusteet.pdf] (28.4.2020).

Hirsirakenteet, 2020. Helsinki: Puuinfo Oy [<https://puuinfo.fi/rakenteet/hirsirakenteet/>]

(17.10.2020).

Neuvonen, Petri, 2018. Puusta ja kivistä. *Rakennetun Suomen tarina.* Toim. Hautajärvi, Harri.

Porvoo: Bookwell Oy.

Vuolle-Apiala, Risto, 1996. *Hirsitalo.* Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Liite 3

Kaikki Avotakka- ja Arkkitehti-lehdissä mainitut hirsisiä valmismökkejä tuottaneet valmistajat vuosina 1970-1989

Ahkiomaan Puu ky
Alajärven Hirsitalo Oy
Alajärven Huvilaveistämö, myös nimellä Alajärven Huvilaveistämö Ky
Arctictalo
Avaintalo Oy
Bungalow
E. Mattilan höyläämö, myös nimillä E. Mattilan Höyläämö ja Huvilavalmistamo ja Erkki Mattilan Höyläämö ja huvilavalmistamo
Hakalan Hirsisauna- ja Huvilaveistämö, myös nimellä Hakalan hirsisauna ja -huvilaveistämö Ky
Hoiskonlahti Oy
Honkamajat
Honkarakenne, myös nimillä Honkarakenne Oy ja Honkarakenne-yhtiöt
Honkatuote Oy
Huvila Seppälä, myös nimellä Huvila-Seppälä
Huvilateollisuus Silvola, myös nimellä Huvilateollisuus Silvola Ky
Huvilavalmistus
Huvilavalmistus Loviisa
Huvilaveistämö Lauri Seppälä
Huvilaveistämö M. Suoranta, myös nimellä Huvilaveistämö M. Suoranta Ky
Huvilaveistämö M. Vuorela
Huvilaveistämö Olavi Sivula
Huvilaviestämö Silvola & Sointu
Jämsän Huvilarakentajat
Kaavin rakenne ky
Kause Oy
Kelohuvila Oy
Kelorakenne
Kemi Oy
Keski-Nisulan Hirsihuvilat
Koillis-Savon Rakennus Oy
Kontiotuote, myös nimellä Kontiotuote Oy
Kontiotuote Oy
Kuhmoisten hirsiveistäjät
Lapin Huvilat & Höyläämö
Lapin kelo
Mansikkalan majat
Myyntiyhdistys Puutalo, myös nimillä Puutalo Oy ja Puutalo
Möksyn Saha
Niemenharju Oy

Niskapietilä Oy, myös nimellä Niskapietilän Hirsitalot Ky
Novo-Hirsitalot, myös nimellä Novo-Lomatalo
OH-Hirsi, myös nimellä OH-Hirsi Oikarin Huvilaveistämö
Oikarin huvilaveistämö
Otavan Saha Oy
Oy Bothniahouse Ab
Oy Hirsirakentajat
Oy Huvilavalmistus Ab
Pellopuu Oy
Pohjanmaan Huvilaveistäjät
Polar Sales Oy
Pudasjärven Sahatuote Oy
Punkatalo
Puutossalmen Huvilaveistämö
Pyhännän Rakennustuote
Rakennustoimisto M. Nykänen ky
Rantasalmen Hirsirakenne
Rantasalmen tehtaait, myös nimellä Rantasalmi, Metsäliiton teollisuus ja Metsäliiton Teollisuus Oy Rantasalmen
tehtaait
Rantasalmi Oy
Saaren Hirsi
Saaren hirsisaunat ja -huvilat Oy
Sahatuote Ky
Salvos Oy
Savonrannan Puuveistämö Ky
Sodankylän höyläämö
Sotka Oy
T:mi Huvilaveistämö Lauri Seppälä
Talotehdas Oy Embitter Ab
Uotilan Saha
Vaaja-talotehdas
Vainionpään Saha Oy
V-Chalet Oy, myös nimellä V-Chalet Oy, Vainionpään Saha
Vehasen Saha
Veistohirsi
Veistohirsi J. Kankaanpää
Vimpelin Elementti
Vuokatin huvilaveistämö
Ylihärman hirsihuvilat Oy

Kesätunturi Oy - lämpöhirsisten valmismökkien valmistaja